

มหาปริณิพพานสูตร

คัดลอกจาก พระไตรปิฎก ฉบับธรรมทาน

เล่ม ๑๐ พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค

พิมพ์ครั้งที่ ๑: พฤษภาคม ๒๕๕๑

ออกแบบและจัดทำโดย:

ไวท์ลินินบุ๊กส์ (White Linen Books)

หนังสือธรรมะเพื่อสันติสุขแห่งมวลชน

e-mail: whitelinenbooks@ hotmail.com

พิมพ์ที่:

บริษัท ซาเร้นการพิมพ์ จำกัด

๓๑/๒๘๙ ม.๔ ขว.หนองบอน ข.ประเวศ กรุงเทพฯ ๑๐๒๕๐

www.sarenprinting.com

สงวนลิขสิทธิ์ตามกฎหมาย

จัดพิมพ์เพื่อเป็นธรรมทาน ห้ามจำหน่าย

หากประสงค์จัดพิมพ์เพื่อเป็นธรรมทาน โปรดติดต่อ 08-41246688

หรืออีเมลถึงสำนักพิมพ์ที่ whitelinenbooks@ hotmail.com

คำนำ

หนังสือเล่มนี้จัดทำขึ้นด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้ทรงอุทิศพระวรกายในการแสดงธรรมโปรดเวไนยสัตว์ตลอดระยะเวลาแห่งพระชนม์ชีพ และถึงแม้กาลเวลาจะล่วงเลยมาถึง ๒๕๕๑ ปีหลังจากที่ทรงเสด็จดับขันธปรินิพพาน แต่ธรรมะที่ได้ทรงแสดงไว้ยังคงเป็นอมตะทันสมัย และทนต่อการพิสูจน์แม้จะเป็นยุคที่เต็มไปด้วยความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์อย่างในปัจจุบัน และด้วยเป็นที่ประจักษ์แล้วว่า ธรรมะที่ได้ทรงแสดงไว้นั้นมีคุณค่าและเป็นประโยชน์ต่อสังคมต่อโลกอย่างที่สุด ดังนั้น ผู้ใดที่ได้มีโอกาสศึกษาและน้อมนำไปปฏิบัติย่อมเกิดปัญญาและความสุขอย่างแท้จริง

“มหาปรินิพพานสูตร” เป็นพระสูตรที่มีการสรุปวบยอดพระธรรมคำสั่งสอนของพระองค์และแนวทางที่พุทธสาวกควรปฏิบัติหลังจากที่ทรงเสด็จดับขันธปรินิพพาน นอกจากนั้น เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นและพระดำรัสในพระสูตรยังได้แสดงให้เห็นถึงความเป็นจริงในกฎพระไตรลักษณ์ได้อย่างชัดเจนที่สุด

จึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือเล็กๆ เล่มนี้จะเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยกระตุ้นเตือนสติให้เราได้คลายความยึดมั่นถือมั่นลงได้บ้าง และต้องกราบขอขมาอภัยหากมีข้อบกพร่องประการหนึ่งประการใดในการจัดพิมพ์ครั้งนี้

สุดท้าย ความดีงามทั้งหลายที่เกิดจากการทำหนังสือเล่มนี้ ขอน้อมถวายบูชาคุณพระรัตนตรัย บิดามารดา ครูบาอาจารย์ แผ่นดินที่ข้าพเจ้าได้ถือกำเนิดและเติบโต บูรพกษัตริย์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ และพระบรมวงศ์สาธุวงศ์ทุกพระองค์ เทพไท่เทวาผู้มุ่งหวังพระนิพพาน ท่านผู้ให้การอุปถัมภ์และทุกๆ ท่านที่มีส่วนในการจัดทำหนังสือจนสำเร็จลุล่วงมาได้ด้วยดี

ด้วยความปรารถนาดี

ชุนทกกาญจน์ สุวรรณภิรมย์

๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑

สารบัญ

เรื่องของพระเจ้ามคธราช อชาตศัตรู.....	007
กล่าวด้วยอภิธานิยธรรมของเจ้าวัชชี ๗.....	009
กล่าวด้วยอภิธานิยธรรมของภิกษุ ๗.....	013
กล่าวด้วยอภิธานิยธรรมของภิกษุอีก ๗.....	014
กล่าวด้วยอภิธานิยธรรมของภิกษุ ๖.....	018
ศึกษา ๓.....	019
กล่าวด้วยเรื่องของพระสารีบุตรชกพระพุทธคุณ.....	020
กล่าวด้วยโทษของศีลวิบัติ ๕.....	025
กล่าวด้วยอานิสงส์ของศีลสัมปทา ๕.....	026
กล่าวด้วยการสร้างเมืองที่ปาฏลิกาม เรื่องของสุนิระและวัสสการะ.....	027
จตุราริยสังเทศนา.....	031
พยากรณ์คติของสาวก.....	032
ธรรมปริยายเรื่องธรรมอันเป็นแฉน.....	034
สติสัมปชัญญะ สติปฏิฐาน ๔.....	036
เรื่องนางอัมพาลีศคณิกา.....	038
เรื่องเจ้าลิจฉวี.....	038
การถวายอรามของนางอัมพาลีศคณิกา.....	041
พระผู้มีพระภาคทรงประชวรหนัก.....	042
ทรงแสดงเรื่องพึงตน พึงธรรม.....	044
กล่าวด้วยอานูภาพของอิทธิบาท ๔.....	045
มารทูลอาราธนาให้ปรินิพพาน.....	047
พระผู้มีพระภาคทรงปลงอายุสังขาร.....	049
กล่าวด้วยเรื่องแผ่นดินไหวใหญ่.....	050

กล่าวด้วยบริษัท ๘.....	052
กล่าวด้วยอภิภายตนะ ๘.....	053
กล่าวด้วยวิโมกข์ ๘.....	055
เรื่องมาร.....	056
กล่าวด้วยอานาภาพของอิทธิบาท.....	061
กล่าวด้วยสังเวชนียธรรม.....	065
ทรงเลี้ยวคูเมืองเวสาลี อริยธรรม ๔.....	067
กล่าวด้วยมหาปเทศ ๔.....	069
เรื่องนายจุนทะ กัมมารบุตร.....	073
ทรงประชวรปักขันทีกาพาด.....	075
กล่าวด้วยข้ออัศจรรย์ของพระผู้มีพระภาค.....	078
เรื่องปุกกุสะ มัลลบุตร.....	078
กล่าวด้วยการเสด็จไปสู่กุกุณานที.....	084
กล่าวด้วยบิณฑบาต ๒ คราว.....	085
กล่าวด้วยพุทธอุทาน.....	086
กล่าวด้วยการบูชาพระตถาคต.....	088
เรื่องพระอุปวาณเถระ.....	089
กล่าวด้วยสังเวชนียสถาน.....	091
การปฏิบัติในมาตุคาม การปฏิบัติในพระพุทธสี่ระ.....	092
กล่าวด้วยอุปารหุคค ๔.....	094
กล่าวด้วยทรงปลอบพระอานนท์.....	095
ธรรมที่น่าอัศจรรย์ในพระอานนท์.....	096
แจ้งข่าวแก่มัลลกษัตริย์ กรุงกุสินารา.....	099
เรื่องสุภัททปริพาชก.....	102
ทรงแสดงธรรมแกสุภัททปริพาชก สมณะ ๔.....	105

พระสุภัททะสำเร็จพระอรหัตผล.....	106
ธรรมวินัย การกล่าวคำ อาวุโส.....	107
พระดำรัสสุดท้ายของพระผู้มีพระภาค.....	109
พระผู้มีพระภาคปรินิพพาน.....	111
แจ้งข่าวปรินิพพาน.....	113
มัลลปาโมกข์ ๘ ท่าน.....	115
เรื่องพระมหากัสสปเถระ.....	118
เรื่องพระสุภัททะ วุฒบวรพิต.....	119
ถวายพระเพลิง.....	120
เรื่องทูตของพระเจ้าอชาตศัตรูเป็นต้น.....	122
เรื่องโศกนพราหมณ์.....	123
การแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ.....	123
พระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ประมาณพระธาตุ.....	124

มหาปรินิพพานสูตร

❖ เรื่องของพระเจ้ามคธราช อชาตศัตรู

[๒๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับบนภูเขาคิชฌกูฏ เขตพระนครราชคฤห์ ก็สมัยนั้น พระเจ้าแผ่นดินมคธ พระนามว่าอชาตศัตรู เวเทหีนุตร ทรงปรารภนาจะเสด็จไปปราบแคว้นวัชชี ท้าวเธอรับสั่งอย่างนี้ว่า ก็เราจักตัดพวกเจ้าวัชชีผู้มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก อย่างนี้ๆ จักให้แคว้นวัชชีพินาศถึงความวอดวาย

ลำดับนั้น ท้าวเธอตรัสเรียกวัดสการพราหมณ์ อำมาตย์ผู้ใหญ่ในมคธรัฐมาตรัสสั่งว่า ดูกรพราหมณ์ ท่านจงไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้ว จงถวายบังคมพระบาททั้งสองของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้าตามคำของเรา ทูลถามถึงอาพาทน้อย พระโรคเบาบาง ความกระปรี้กระเปร่า พระกำลัง การประทับอยู่สำราญว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระเจ้าแผ่นดินมคธพระนามว่าอชาตศัตรู เวเทหีนุตร ขอถวายบังคมพระบาททั้งสองของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า ทูลถามถึงอาพาทน้อย พระโรคเบาบาง ความกระปรี้กระเปร่า พระกำลัง การประทับอยู่สำราญ และจงทูลอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระเจ้าแผ่นดินมคธพระนามว่าอชาตศัตรู เวเทหีนุตร ปรารภนาจะเสด็จไปปราบแคว้นวัชชี ท้าวเธอรับสั่งอย่างนี้ว่า ก็เราจักตัดพวกเจ้าวัชชีผู้มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากอย่างนี้ๆ จักให้แคว้นวัชชีพินาศถึงความวอดวาย ดังนี้ และพระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์แก่ท่านอย่างไร ท่านพึงจำชื่อนั้นมาบอกเรา พระ

ตลาคตทั้งหลายย่อมไม่ตรัสคำที่ไม่จริงเลย ๙

เขาคิชฌกูฏและที่ประทับของพระพุทธเจ้า

วัสสการพราหมณ์ อำมาตย์ผู้ใหญ่ในมคธรัฐ รับพระราชดำรัสของ พระเจ้าแผ่นดินมคธพระนามว่าอชาตศัตถุ เวเทหีนุตร แล้วเทียมยานที่ดีๆ ขึ้นยานออกจากพระนครราชคฤห์ตรงไปยังภูเขาคิชฌกูฏ จนสุดภูมิ ประเทศเท่าที่ยานจะไปได้ จึงลงจากยานเดินเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึง ที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้วได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการ ปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นวัสสกา รพราหมณ์อำมาตย์ผู้ใหญ่ในมคธรัฐนั่งเรียบร้อยแล้วทูลว่า

ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ พระเจ้าแผ่นดินมคธ พระนามว่า อชาต ศัตถุ เวเทหีนุตร ขอถวายบังคมพระบาททั้งสองของท่านพระโคตมด้วย เเศียรเกล้า ทูลถามถึงอาพาธน้อย พระโรคเบาบาง ความกระปรี้กระเปร่า พระกำลังการประทับอยู่สำราญ ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ พระเจ้าแผ่นดิน มคธ พระนามว่า อชาตศัตถุ เวเทหีนุตร ทรงปรารภจะเสด็จไปปราบ แคว้นวัชชี ท้าวเธอรับสั่งอย่างนี้ว่า ก็เราจักตัดพวกเจ้าวัชชีผู้มีฤทธิ์มาก มี

อานุภาพมากอย่างนี้ จักให้แคว้นวัชชีพินาศถึงความมอดวายเป็น

❖ กถาว่าด้วยอธิหานิยธรรมของเจ้าวัชชี ๗

[๒๘] ก็สมัยนั้น ท่านพระอานนทียืนถวายเป็นงานพัดพระผู้มีพระภาค อยู่ ณ เบื้องพระปฤษฎางค์ ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะท่านพระอานนทีว่า

ดูกรอานนที เธอได้ยินมาอย่างไร พวกเจ้าวัชชีหมั่นประชุมกัน
เนื่องๆหรือๆ

ท่านพระอานนทีทูลว่า ข้าพระองค์ได้ยินมาอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ
ดูกรอานนที พวกเจ้าวัชชีจักหมั่นประชุมกันเนื่องๆ อยู่เพียงใด พึง
หวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

ดูกรอานนที เธอได้ยินมาอย่างไร พวกเจ้าวัชชีพร้อมเพรียงกัน
ประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่เจ้าวัชชีพึง
กระทำหรือ ฯ

ข้าพระองค์ได้ยินมาอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

ดูกรอานนที พวกเจ้าวัชชีจักพร้อมเพรียงกันประชุม จักพร้อม
เพรียงกันเลิกประชุม และจักพร้อมเพรียงกันทำกิจที่เจ้าวัชชีพึงกระทำอยู่
เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

ดูกรอานนที เธอได้ยินมาอย่างไร พวกเจ้าวัชชีไม่ได้บัญญัติสิ่ง
มิได้บัญญัติไว้ ไม่ถอนสิ่งที่ได้บัญญัติไว้แล้ว สมทานประพฤติดอยู่ในวัชชี
ธรรมของเก่าตามที่บัญญัติไว้แล้วหรือ ฯ

ข้าพระองค์ได้ยินมาอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

คุณรอนนท พวกเจ้าวัชชีจักไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ จักไม่ถอนสิ่งที่ได้บัญญัติไว้แล้ว จักสมทานประพุดิอยู่ในวัชชีธรรมของเก่า ตามที่บัญญัติไว้แล้วอยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

คุณรอนนท เธอได้ยินมาอย่างไร พวกเจ้าวัชชีสักการะเคารพนับถือบูชา ท่านที่เป็นผู้ใหญ่ของพวกเจ้าวัชชี และเชื่อฟังถ้อยคำของท่านเหล่านั้นหรือ ฯ

ข้าพระองค์ได้ยินมาอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

คุณรอนนท พวกเจ้าวัชชีจักสักการะเคารพนับถือบูชา ท่านที่เป็นผู้ใหญ่ของพวกเจ้าวัชชี และจักเชื่อฟังถ้อยคำของท่านเหล่านั้นอยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

คุณรอนนท เธอได้ยินมาอย่างไร พวกเจ้าวัชชีไม่จุดคร่าขึ้นใจสตรีหรือ กุมารีในสกุลให้อยู่ร่วมด้วยหรือ ฯ

ข้าพระองค์ได้ยินมาอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

คุณรอนนท พวกเจ้าวัชชีจักไม่จุดคร่าขึ้นใจสตรีหรือกุมารีในสกุลให้อยู่ร่วมด้วยอยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

คุณรอนนท เธอได้ยินมาอย่างไร พวกเจ้าวัชชีสักการะเคารพนับถือบูชาเจดีย์ของพวกเจ้าวัชชีทั้งภายในภายนอก และไม่ปล่อยให้ธรรมิกพลีที่เคยให้ ที่เคยกระทำแก่เจดีย์เหล่านั้นเสื่อมทรมานไปหรือ ฯ

ข้าพระองค์ได้ยินมาอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

ดูกรอานนท พวกเจ้าวัชชีจักสักการะเคารพนับถือบูชาเจดีย์ของพวกเจ้าวัชชีทั้งภายในภายนอก และจักไม่ปล่อยให้ธรรมิกพลีที่เคยให้ที่เคยกระทำแก่เจดีย์เหล่านั้นเสื่อมทรมานไปอยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

ดูกรอานนท เธอได้ยินมาอย่างไร พวกเจ้าวัชชีจัดแจงไว้ดีแล้ว ซึ่งความอารักขาป้องกันคุ้มครองอันเป็นธรรมในพระอรหันต์ทั้งหลาย ด้วยตั้งใจว่า ไฉนหนอ พระอรหันต์ที่ยังมิได้มา พึงมาสู่แว่นแคว้น และที่มาแล้ว พึงอยู่เป็นผาสุกในแว่นแคว้น ดังนี้หรือ ฯ

ข้าพระองค์ได้ยินมาอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

ดูกรอานนท พวกเจ้าวัชชีจักจัดแจงไว้ดีแล้ว ซึ่งความอารักขาป้องกัน คุ้มครองอันเป็นธรรมในพระอรหันต์ทั้งหลาย ด้วยตั้งใจว่า ไฉนหนอ พระอรหันต์ที่ยังมิได้มา พึงมาสู่แว่นแคว้น และที่มาแล้ว พึงอยู่เป็นผาสุกในแว่นแคว้น ดังนี้ อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

[๖๙] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะวัสสการพราหมณ์อำมาตย์ผู้ใหญ่ในนครรัฐว่า

ดูกรพราหมณ์ สมัยหนึ่ง เราอยู่ที่สารันททเจดีย์เขตเมืองเวสาลีนี้ ณ ที่นั้นเราได้แสดงอภิธานิธรรมทั้ง ๗ นี้ แก่พวกเจ้าวัชชี ก็อภิธานิธรรมทั้ง ๗ นี้ จักตั้งอยู่ในพวกเจ้าวัชชีและพวกเจ้าวัชชีจักสนใจในอภิ

หานิยธรรมทั้ง ๗ นี้ อยู่เพียงใดพราหมณ์ พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่าง เดียว ไม่มีเสื่อมเพียงนั้น ฯ

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว วัสสการพราหมณ์ อมาตย์ ผู้ใหญ่ในนครรัฐได้ทูลว่า

ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ พวกเจ้าวัชชีมาประกอบด้วยอปริหานิย ธรรม แม้ข้อหนึ่งๆ ก็ยังหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียวไม่มีเสื่อม จะป่วย ก่อไปไยถึงอปริหานิยธรรมทั้ง ๗ ข้อเล่า พระเจ้าแผ่นดินมคธ พระนามว่า อชาตศัตรู เวเทหีนุตร ไม่ควรกระทำการรบกับเจ้าวัชชี นอกจากจะ ประลองดอง นอกจากจะยุให้แตกกันเป็นพวก

ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ข้าพเจ้ามีกิจมาก มีกรณียะมากจะขอลา ไปในบัดนี้

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรพราหมณ์ ท่านย่อมทราบกาลอันควร ในบัดนี้เกิด

ลำดับนั้น วัสสการพราหมณ์ อมาตย์ผู้ใหญ่ในนครรัฐ ขึ้นชม ยินดีพระภาชิตของพระผู้มีพระภาค ลุกจากอาสนะหลีกไปแล้ว ฯ

[๗๐] ครั้งนั้น เมื่อวัสสการพราหมณ์อมาตย์ผู้ใหญ่ในนครรัฐ หลีกไปไม่นาน พระผู้มีพระภาครับสั่งกะท่านพระอานนทว่า

ดูกรอานนท เธอจงไป จงสั่งให้ภิกษุทุกรูปซึ่งอยู่อาศัยพระนครรา ชคฤหีให้มาประชุมกันในอุปัฏฐานศาลา

ท่านพระอานนทรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว สั่งให้ภิกษุ

ทุกรูปซึ่งอยู่อาศัยพระนครราชคฤหิให้ประชุมกันในอุปัฏฐาสาลา แล้วจึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้วถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้วยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นท่านพระอานนท์นั่งเรียบร้อยแล้วได้ทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุสงฆ์ประชุมกันแล้ว ขอพระองค์ทรงทราบกาลอันควรในบัดนี้เถิด ฯ

❖ กถาว่าด้วยอธิทานิยธรรมของภิกษุ ๗

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงลุกจากอาสนะ เสด็จเข้าไปยังอุปัฏฐาสาลาแล้วประทับนั่งบนอาสนะที่ปูลาดไว้ ครั้นประทับนั่งแล้วรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงอธิทานิยธรรมทั้ง ๗ แก่พวกเธอ พวกเธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า

๑. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักหมั่นประชุมกันเนื่องๆ อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

๒. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักพร้อมเพรียงกันประชุม จักพร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และจักพร้อมเพรียงช่วยกันทำกิจที่สงฆ์พึงกระทำอยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

๓. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้แล้ว จักไม่ถอนสิ่งที่ได้บัญญัติไว้แล้ว จักสมาทานประพฤติดอยู่ในสิกขาบท

ทั้งหลายตามที่ได้บัญญัติไว้แล้วอยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่าง
เดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

๔. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ภิกษุ ผู้
เป็นเถระ ผู้รัตัญญู บวชนาน เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก และจักเชื่อ
ฟังถ้อยคำของท่านเหล่านั้นอยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่าง
เดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

๕. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักไม่ลุอำนาจแก่ตัณหาอันจะ
ก่อให้เกิดภพใหม่ซึ่งบังเกิดขึ้นแล้วอยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญ
อย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

๖. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักเป็นผู้ยินดีในเสนาสนะป่าอยู่
เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

๗. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักเข้าไปตั้งสติไว้ในภายในว่า ไฉน
หนอ เพื่อนพรหมจรรย์ผู้มีศีลเป็นที่รักที่ยังมิได้มา พึงมาเกิด และที่มาแล้ว
พึงอยู่เป็นผาสุก ดังนี้ อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มี
เสื่อม เพียงนั้น ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อปรินิยธรรม ทั้ง ๗ นี้ จักตั้งอยู่ในหมู่ภิกษุ
และหมู่ภิกษุจักสนใจในอปรินิยธรรม ทั้ง ๗ นี้ อยู่เพียงใด หมู่ภิกษุ
พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

❖ กถาว่าด้วยอปรินิยธรรมของภิกษุอีก ๗

[๗๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงอปรินิยธรรม ๗ อีกหมวด

หนึ่งแก่พวกเธอ พวกเธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูล
รับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า

๑. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักไม่เป็นผู้ชอบการงาน ไม่ยินดีแล้ว
ในการงาน ไม่ประกอบตามซึ่งความเป็นผู้ชอบการงาน อยู่เพียงใด พึงหวัง
ได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

๒. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักไม่เป็นผู้ชอบการกุศล ไม่ยินดีแล้วใน
การกุศล ไม่ประกอบตามซึ่งความเป็นผู้ชอบการกุศล อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่ง
ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

๓. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักไม่เป็นผู้ชอบการนอนหลับ ไม่ยินดี
แล้วในการนอนหลับ ไม่ประกอบตามซึ่งความเป็นผู้ชอบการนอนหลับ อยู่
เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

๔. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักไม่เป็นผู้ชอบคลุกคลีด้วยหมู่ ไม่ยินดี
แล้วในความคลุกคลีด้วยหมู่ ไม่ประกอบตามซึ่งความเป็นผู้ชอบความ
คลุกคลีด้วยหมู่ อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มี
เสื่อม เพียงนั้น ฯ

๕. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักไม่เป็นผู้มีความปรารถนาลามก ไม่ลู
อำนางแก่ความปรารถนาอันลามก อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญ
อย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

๖. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักเป็นผู้ไม่มีมิตรชั่ว ไม่มีสหายชั่ว ไม่
คบคนชั่ว อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียง
นั้น ฯ

๗. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักไม่ถึงความนอนใจในระหว่าง เพราะ การบรรลุลุณวิเศษเพียงขั้นต่ำ อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่าง เดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อปริหานิยธรรม ทั้ง ๗ นี้ จักตั้งอยู่ในหมู่ภิกษุ และหมู่ภิกษุจักสนใจในอปริหานิยธรรม ทั้ง ๗ นี้ อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่ง ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

[๗๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงอปริหานิยธรรม ๗ อีกหมวด หนึ่งแก่พวกเธอ พวกเธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูล รับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ๑. พวกภิกษุจักเป็นผู้มีศรัทธา... ๒. ...มีใจ ประกอบด้วยhiri... ๓. ...มีโศตตัมปะ... ๔. ...เป็นพหูสูต... ๕. ...ปรารถนา ความเพียร...๖. ...มีสติตั้งมั่น... ๗. พวกภิกษุจักเป็นผู้มีปัญญา อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อปริหานิยธรรม ทั้ง ๗ นี้ จักตั้งอยู่ในหมู่ภิกษุ และหมู่ภิกษุจักสนใจในอปริหานิยธรรม ทั้ง ๗ นี้ อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่ง ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

[๗๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงอปริหานิยธรรม ๗ อีกหมวด หนึ่งแก่พวกเธอ พวกเธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูล รับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ๑. พวกภิกษุจักเจริญสติสัมโพชฌงค์... ๒. ...
พวกภิกษุจักเจริญธรรมวิจยสัมโพชฌงค์... ๓. ...พวกภิกษุจักเจริญวิ
ริยสัมโพชฌงค์... ๔. ... พวกภิกษุจักเจริญปีติสัมโพชฌงค์... ๕. ... พวก
ภิกษุจักเจริญปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ ๖.... พวกภิกษุจักเจริญสมาธิสัม
โพชฌงค์... ๗. พวกภิกษุจักเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อยู่เพียงใด พึงหวัง
ได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อปรินิยธรรม ทั้ง ๗ นี้ จักตั้งอยู่ในหมู่ภิกษุ
และ หมู่ภิกษุจักสนใจในอปรินิยธรรม ทั้ง ๗ นี้ อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่ง
ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

[๗๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงอปรินิยธรรม ๗ อีกหมวด
หนึ่ง แก่พวกเธอพวกเธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูล
รับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ๑. พวกภิกษุจักเจริญอนิจจสัญญา... ๒. ...
พวกภิกษุจักเจริญอนัตตสัญญา... ๓. ... พวกภิกษุจักเจริญอสุภสัญญา...
๔. ... พวกภิกษุจักเจริญอาทีนวสัญญา... ๕. ... พวกภิกษุจักเจริญปหาน
สัญญา ๖. ... พวกภิกษุจักเจริญวิราคสัญญา... ๗. พวก ภิกษุจักเจริญ
นิโรธสัญญา อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม
เพียงนั้น ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อปรินิยธรรมทั้ง ๗ นี้ จักตั้งอยู่ในหมู่ภิกษุ
และหมู่ภิกษุจักสนใจในอปรินิยธรรมทั้ง ๗ นี้ อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่ง

ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

❖ กถาว่าด้วยอภิธานิยธรรมของภิกษุ ๖

[๗๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงอภิธานิยธรรม ๖ อีกหมวดหนึ่งแก่พวกเธอพวกเธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า

๑. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักเข้าไปตั้งกายกรรม ประกอบด้วยเมตตา ในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งในที่แจ้งและที่ลับ อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

๒. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักเข้าไปตั้งวจีกรรม ประกอบด้วยเมตตา ในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งในที่แจ้งและที่ลับ อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

๓. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักเข้าไปตั้งมโนกรรม ประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งในที่แจ้งและที่ลับ อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

๔. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักเป็นผู้แบ่งปันลาภอันเป็นธรรมที่ได้มาโดยธรรมโดยที่สุดแม้มาตราบว่าอาหารอันนับเนื่องในบาตร คือเฉลี่ยกันบริโภคกับเพื่อนพรหมจรรย์ผู้มีศีลทั้งหลาย อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

๕. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักมีศีลเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งในที่แจ้งและที่ลับ ในศีลอันไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย

เป็นไทย อันวิญญูชนสรรเสริญแล้ว อันตันทหาทิสฺสิไม่ลูปคฺล้าแล้ว เป็นไป เพื่อสมาธิอยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียง นั้น ๙

๖. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักเป็นผู้มีทิสฺสิเสมอกันกับเพื่อน พรหมจรรยฺ์ทั้งหลายทั้งในที่แจ้งและที่ลับ ในทิสฺสิอันประเสริฐออกไปจาก ทุกข์ นำผู้ปฏิบัติตามเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบ อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่ง ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ๙

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อปรินิยธรรมทั้ง ๖ นี้ จักตั้งอยู่ในหมู่ภิกษุ และ หมู่ภิกษุจักสนใจในอปรินิยธรรมทั้ง ๖ นี้ อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่ง ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ๙

❖ สิกขา ๓

ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูเขาคิชฌกูฏ เขตพระ นครราชคฤห์ แม้นั้นทรงกระทำธรรมีกถาอันนี้แหละเป็นอันมากแก่พวก ภิกษุว่า อย่างนี้ศีล อย่างนี้สมาธิ อย่างนี้ปัญญา สมาธิอันศีลอบรมแล้ว ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ ปัญญาอันสมาธิอบรมแล้ว ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ จิตอันปัญญาอบรมแล้ว ย่อมหลุดพ้นอาสวะโดยชอบ คือ กามาสวะ ภาวาสวะ อวิชชาสวะ ๙

[๗๖] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ตามความพอพระทัยใน พระนครราชคฤห์ แล้วตรัสเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่งว่า ดูกรอานนท์ มาไปกันเถิด เราจักไปยังอัมพลฎักฐิกา ท่านพระอานนท์ทุลรับพระดำรัส

ของพระผู้มีพระภาคแล้ว

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จถึง
อัมพลวัฏฐิกาแล้ว ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จประทับ ณ พระตำหนัก
หลวงในอัมพลวัฏฐิกา แม้นั้น ทรงกระทำธรรมีกถาอันนี้แหละเป็นอันมาก
แก่พวกภิกษุว่า อย่างนี้ศีล อย่างนี้สมาธิ อย่างนี้ปัญญา สมาธิอันศีลอบรม
แล้ว ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ จิตอันปัญญาอบรมแล้ว ย่อมหลุดพ้น
จากอาสวะโดยชอบ คือ กามาสวะ ภาวาสวะ อวิชชาสวะ ฯ

❖ กถาว่าด้วยเรื่องของพระสารีบุตรชักพระพุทธคุณ

[๗๗] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ตามความพอพระทัยใน
อัมพลวัฏฐิกา แล้วตรัสเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่งว่า

คุณอานนท์ มาไปกันเถิด เราจักไปยังบ้านนาพันทคาม

ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ลำดับ
นั้น พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จถึงบ้านนาพันท
คามแล้ว ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในป่าวาทิกอัมพวัน ในบ้าน
นาพันทคามนั้น ครั้งนั้น ท่านพระสารีบุตรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่
ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้า แล้วถวายบังคม พระผู้มีพระภาค นั่ง ณ ที่ควรส่วน
ข้างหนึ่ง เมื่อท่านพระสารีบุตร นั่งเรียบร้อยแล้วทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เลื่อมใสในพระผู้มีพระภาค
อย่างนี้ว่า สมณะหรือพราหมณ์ผู้อื่นซึ่งจะรู้เกินไปกว่าพระผู้มีพระภาค
ในทางสัมโพธิญาณมิได้มีแล้ว จักไม่มี และไม่มีอยู่ในบัดนี้ ฯ

พ. ดุรสารีบุตร เธอกล่าวอาสาภิวาจาอันยั้งนี้ เธอถือเอาส่วนเดียว
บันลือสีหนาทว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เลื่อมใสในพระผู้มีพระ
ภาคอย่างนี้ว่า สมณะหรือพราหมณ์ผู้อื่นซึ่งจะรู้เกินไปกว่าพระผู้มีพระภาค
ในทางพระสัมโพธิญาณมิได้มีแล้ว จักไม่มี และไม่มีอยู่ในบัดนี้

พ. ดุรสารีบุตร พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทุก
พระองค์ซึ่งได้มีแล้วในอดีตกาล อันเธอกำหนดซึ่งใจด้วยใจแล้วรู้ว่า พระผู้
มีพระภาคเหล่านั้น มีศีลอย่างนี้แล้ว แม้เพราะเหตุนี้ มีธรรมอย่างนี้แล้ว มี
ปัญญาอย่างนี้แล้ว มีวิหารธรรมอย่างนี้แล้ว มีวิมุตติ อย่างนี้แล้ว แม้เพราะ
เหตุนี้ ดังนี้หรือ ฯ

ส. มิใช่อย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

พ. ดุรสารีบุตร ก็พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทุก
พระองค์ ซึ่งจักมีในอนาคตกาล อันเธอกำหนดซึ่งใจด้วยใจแล้วรู้ว่า พระผู้
มีพระภาคเหล่านั้น จักเป็นผู้มีศีลอย่างนี้ แม้เพราะเหตุนี้ มีธรรมอย่างนี้
มีปัญญาอย่างนี้ มีวิหารธรรมอย่างนี้ มีวิมุตติอย่างนี้ แม้เพราะเหตุนี้ ดังนี้
หรือ ฯ

ส. มิใช่อย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

พ. ดุรสารีบุตร ก็เราผู้เป็นอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าในบัดนี้ อัน
เธอกำหนด ซึ่งใจด้วยใจแล้วรู้ว่า พระผู้มีพระภาคมีศีลอย่างนี้ แม้เพราะ
เหตุนี้ มีธรรมอย่างนี้ มีปัญญาอย่างนี้ มีวิหารธรรมอย่างนี้ มีวิมุตติอย่าง
นี้ แม้เพราะเหตุนี้ ดังนี้หรือ ฯ

ส. มิใช่อย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรสารีบุตร ก็ในเรื่องนี้ เธอไม่มีญาณเพื่อกำหนดรู้ซึ่งในใจ พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งในอดีต อนาคต และปัจจุบัน เมื่อเป็นเช่นนั้น ในบัดนี้ อย่างไรก็ตาม เธอจึงได้กล่าวอสาวิจาจาอันยิ่งนี้ เธอถือเอาส่วนเดียว บันลือสีหนาทว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคอย่างนี้ว่า สมณะหรือ พราหมณ์ผู้อื่นซึ่งจะรู้เกินไปกว่าพระผู้มีพระภาคในทางพระสัมโพธิญาณ มิได้มีแล้ว จักไม่มี และไม่มีอยู่ในบัดนี้ ฯ

ส. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ไม่มีญาณเพื่อกำหนดรู้ซึ่งใจในพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งในอดีต อนาคต และปัจจุบัน แต่ว่า ข้าพระองค์ รู้แนวธรรม ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ปัจจุบันนครของพระราชามีประตูมั่นคง มีกำแพงและเสาระเนียดมั่นคง มีประตูช่องเดียว คนเฝ้าประตูพระนครนั้น เป็นคนฉลาด ฉะยบแหลมมีปัญญา ห้ามคนที่ไม่รู้จัก ปล່อยคนที่รู้จักให้เข้าไปได้ เขาเดินตรวจดูหนทางตามลำดับโดยรอบพระนครนั้นไม่เห็นที่หัวประตูแห่งกำแพงหรือช่องกำแพง โดยที่สุดแม้เพียงแมวลอดออกได้ เขาจึงมีความรู้สึกว่ สัตว์ที่ตัวโตทุกชนิดจะเข้าออกนครนี้ ย่อมเข้าออกโดยประตูนี้ แม้ฉันไฉ แนวแห่งธรรมก็ฉันนั้นเหมือนกัน ข้าพระองค์คิดว่าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ได้มีแล้วในอดีตกาลทุกพระองค์ ทรงละนิวรณ์ทั้ง ๕ ซึ่งเป็นเครื่องเศร้าหมองแห่งจิต กระทำปัญญาให้ทูลผล มีพระทัยตั้งมั่นดีแล้วในสติปัฏฐาน ๔ ทรงเจริญโพชฌงค์ ๗ ตามความเป็นจริง ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว แม้พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าที่จักมีในอนาคตกาลทุกพระองค์ จักทรง

ละนิวรรณ์ ๕ ซึ่งเป็นเครื่องเคร้าหมองแห่งจิต กระทำปัญญาให้ทุรพล มี
พระทัยตั้งมั่นดีแล้วในสติปฏิฐาน ๔ ทรงเจริญโพชฌงค์ ๗ ตามความเป็น
จริง จักตรัสรู้ พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ พระผู้มีพระภาคอรหันต
สัมมาสัมพุทธเจ้าในบัดนี้ ก็ทรงละนิวรรณ์ ๕ ซึ่งเป็นเครื่องเคร้าหมองแห่ง
จิต กระทำปัญญาให้ทุรพล มี พระทัยตั้งมั่นดีแล้วในสติปฏิฐาน ๔ ทรง
เจริญโพชฌงค์ ๗ ตามความเป็นจริง ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ๫

ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในป่าวาติกอัมพวัน ในบ้าน
นาพันทา แม่นั้น ทรงกระทำธรรมีกถานี้แหละเป็นอันมากแก่พวกภิกษุว่า
อย่างนี้คือ อย่างนี้สมาธิ อย่างนี้ปัญญา สมาธิอันศีลอบรมแล้ว ย่อมมีผล
ใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ ปัญญาอันสมาธิอบรมแล้ว ย่อมมีผลใหญ่ มี
อานิสงส์ใหญ่ จิตอันปัญญาอบรมแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะโดยชอบ
คือกามาสวะ ภาวาสวะ อวิชชาสวะ ๫

[๗๔] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ตามความพอพระทัย
ในบ้านนาพันทคาม แล้วตรัสเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่งว่า

ดูกรอานนท์ มาไปกันเถิด เราจักไปยังป่ากุลิตคาม

ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ลำดับ
นั้น พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จถึงป่ากุลิตคามแล้ว
พวกอุบาสกชาวป่ากุลิตคามได้สดับข่าวว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จถึงป่ากุลิต
คามแล้ว จึงพากันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้า

แล้วถวายบังคมพระผู้มีพระภาค นิ่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นพวก
อุบาสกชาวปาฏลีคามนั่งเรียบร้อยแล้ว จึงกราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงรับเรือนสำหรับ
พักของพวกข้าพระองค์เถิด

พระผู้มีพระภาคทรงรับด้วยดุขณิภาพ ลำดับนั้น พวกอุบาสกชาว
ปาฏลีคามทราบการทรงรับของพระผู้มีพระภาคแล้ว จึงลุกจากอาสนะ
ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณกลับไปยังเรือน สำหรับ
พัก ครั้นเข้าไปแล้วปูลาดเรือนสำหรับพักอย่างเรียบร้อยทั่วทุกแห่ง แต่งตั้ง
อาสนะ ตั้งหมอน้ำไว้ ตามประทีปไว้แล้ว จึงกลับเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระ
ภาค ถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้วถวายบังคม พระผู้มีพระภาคยืนอยู่ ณ
ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นพวกอุบาสกชาวปาฏลีคามยืนเรียบร้อยแล้ว จึง
กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์ปูลาดเรือนสำหรับพักอย่าง
เรียบร้อยทั่วทุกแห่งแล้ว แต่งตั้งอาสนะไว้ ตั้งหมอน้ำไว้ ตามประทีปไว้แล้ว
ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงทราบกาลอันควรในบัดนี้เถิด ฯ

ครั้งนั้น เวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงนุ่งแล้ว ทรงถือบาตรและ
จีวร พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์เสด็จไปยังเรือนสำหรับพัก ครั้นเสด็จเข้าไปแล้ว
ทรงล้างพระบาทแล้ว เสด็จเข้าไปยังเรือนสำหรับพัก ประทับนั่งพึงเสภา
กลาง บ่ายพระพักตร์ไปทางบูรพทิศ ฝ่ายภิกษุสงฆ์ล้างเท้าแล้วเข้าไปยัง
เรือนสำหรับพัก นั่งพึงผาด้านหลัง บ่ายหน้าไปทางบูรพทิศแวดล้อมพระผู้
มีพระภาค ส่วนพวกอุบาสกชาวปาฏลีคามล้างเท้าแล้ว เข้าไปยังเรือน

สำหรับพัก นั่งฟังผาด้านหน้า บ่ายหน้าไปทางปัจจุฉิมทิศแวดล้อมพระผู้มีพระภาค ฯ

❖ กถาว่าด้วยโทษของศีลวิบัติ ๕

[๗๙] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะพวกอุบาสกชาวปาฎลีคามว่า

ดูกรคฤหบดีทั้งหลาย โทษแห่งศีลวิบัติของคนทุศีล ๕ ประการเหล่านี้ ๕ ประการเป็นไฉน ฯ

ดูกรคฤหบดีทั้งหลาย คนทุศีล มีศีลวิบัติแล้วในโลกนี้ ย่อมเข้าถึงความเสื่อมแห่งโภคะอย่างใหญ่อันมีความประมาทเป็นเหตุ อันนี้เป็นโทษข้อที่หนึ่งแห่งศีลวิบัติของคนทุศีล ฯ

อีกข้อหนึ่ง เกียรติศัพท์อันชั่วของคนทุศีล มีศีลวิบัติแล้วย่อมกระฉ่อนไป อันนี้เป็นโทษข้อที่สองแห่งศีลวิบัติของคนทุศีล ฯ

อีกข้อหนึ่ง คนทุศีล มีศีลวิบัติแล้ว จะเข้าไปสู่บริษัทใดๆ คือ ชตติยบริษัท พราหมณบริษัท คฤหบดีบริษัท หรือสมณบริษัท ย่อมครั่นคร้ามเก้อเขิน อันนี้เป็นโทษข้อที่สามแห่งศีลวิบัติของคนทุศีล ฯ

อีกข้อหนึ่ง คนทุศีล มีศีลวิบัติแล้ว ย่อมหลงกระทำกาละ อันนี้เป็นโทษข้อที่สี่แห่งศีลวิบัติของคนทุศีล ฯ

อีกข้อหนึ่ง คนทุศีล มีศีลวิบัติแล้ว เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงอบาย ทูคติ วินิบาต นรก อันนี้เป็นโทษข้อที่ห้าแห่งศีลวิบัติของคนทุศีล ฯ

ดูกรคฤหบดีทั้งหลาย โทษแห่งศีลวิบัติของคนมีศีล ๕ ประการ
เหล่านี้แล ฯ

❖ กถาว่าด้วยอานิสงส์ของศีลสัมปทา ๕

[๘๐] ดูกรคฤหบดีทั้งหลาย อานิสงส์แห่งศีลสัมปติของคนมีศีล ๕
ประการเหล่านี้ ๕ ประการเป็นไฉน

ดูกรคฤหบดีทั้งหลาย คนมีศีล ถึงพร้อมแล้วด้วยศีล ย่อมได้รับ
กองโภคะใหญ่ อันมีความไม่ประมาทเป็นเหตุ อันนี้เป็นอานิสงส์ข้อที่หนึ่ง
แห่งศีลสัมปติของคนมีศีล ฯ

อีกข้อหนึ่ง เกียรติศัพท์อันงามของคนมีศีล ถึงพร้อมแล้วด้วยศีล
ย่อมขจรไป อันนี้เป็นอานิสงส์ข้อที่สองแห่งศีลสัมปติของคนมีศีล ฯ

อีกข้อหนึ่ง คนมีศีล ถึงพร้อมแล้วด้วยศีล จะเข้าไปสู่บริษัทใดๆ คือ
ชัตตยบริษัท พราหมณบริษัท คฤหบดีบริษัท หรือสมณบริษัท ย่อมองอาจ
ไม่เก้อเขิน อันนี้เป็นอานิสงส์ข้อที่สาม แห่งศีลสัมปติของคนมีศีล ฯ

อีกข้อหนึ่ง คนมีศีล ถึงพร้อมแล้วด้วยศีล ย่อมไม่หลงทำกาละ อัน
นี้เป็นอานิสงส์ข้อที่สี่ แห่งศีลสัมปติของคนมีศีล ฯ

อีกข้อหนึ่ง คนมีศีล ถึงพร้อมแล้วด้วยศีล เบื้องหน้าแต่ตายเพราะ
กายแตก ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ อันนี้เป็นอานิสงส์ข้อที่ห้า แห่งศีล
สัมปติของคนมีศีล ฯ

ดูกรคฤหบดีทั้งหลาย อานิสงส์แห่งศีลสัมปติของคนมีศีล ๕
ประการเหล่านี้แล ฯ

[๘๑] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงยังพวกอุบาสกชาวปาฏลิกาม ให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้รื่นเริงด้วยธรรมีกถาตลอดราตรี แล้ว ทรงส่งไปด้วยพระดำรัสว่า ดูกรคฤหบดีทั้งหลาย ราตรีสว่างแล้ว พวกท่านจงทราบกาลอันควรในบัดนี้เถิด พวกอุบาสกชาวปาฏลิกามทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ลุกจากอาสนะ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคกระทำประทักษิณหลีกไปแล้ว

ลำดับนั้น เมื่ออุบาสกชาวปาฏลิกามหลีกไปแล้วไม่นานพระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปสู่สุญญาคารแล้ว ฯ

❖ กถาว่าด้วยการสร้างเมืองที่ปาฏลิกาม เรื่องของสุนิระและวัสสการะ

[๘๒] ก็สมัยนั้น สุนิระ และวัสสการะ อำมาตย์ผู้ใหญ่ในมคธรัฐ สร้างเมืองในปาฏลิกามเพื่อป้องกันพวกเจ้าวัชชี ก็สมัยนั้นเทวดาเป็นอันมากนับเป็นพันๆ หวงแหวนที่ในปาฏลิกาม เทวดาผู้มีศักดิ์ใหญ่หวงแหวนที่ในส่วนใด จิตของพระราชาและราชมหากษัตริย์ผู้มีศักดิ์ใหญ่ ก็โน้มไปเพื่อจะสร้างนิเวศน์ในส่วนนั้น เทวดาชั้นกลางหวงแหวนที่ในส่วนใด จิตของพระราชาและพระราชมหากษัตริย์ชั้นกลาง ก็โน้มไปเพื่อสร้างนิเวศน์ในส่วนนั้น เทวดาชั้นต่ำหวงแหวนที่ในส่วนใด จิตของพระราชาและราชมหากษัตริย์ชั้นต่ำ ก็โน้มไปเพื่อสร้างนิเวศน์ในส่วนนั้น พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นเทวดาเหล่านั้นนับเป็นพันๆ หวงแหวนที่ในปาฏลิกาม ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุของมนุษย์ ฯ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จลุกขึ้นในเวลาปัจจุสมัยแห่งราตรี ตรัสเรียกพระอานนท์มารับสั่งว่า

คูรอรานนท์ ไครหนอจะสร้างเมืองในปาฏลิตาม ๗

อ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สุณีระและวัสสการะอำมาตย์ผู้ใหญ่ในมคธรัฐ จะสร้างเมืองปาฏลิตาม เพื่อป้องกันพวกเจ้าวัชชี ๗

พ. คูรอรานนท์ สุณีระและวัสสการะอำมาตย์ผู้ใหญ่ในมคธรัฐจะสร้างเมืองในปาฏลิตามเพื่อป้องกันพวกเจ้าวัชชี ก็เปรียบเหมือนท้าวสักกะทรงปรึกษากับพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ ในที่นี้ เราได้เห็นเทวดาเป็นอันมาก นับเป็นพันๆ หวงแหวนที่ในปาฏลิตามด้วยทิพยจักษุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักษุของมนุษย์ เทวดาผู้มีศักดิ์ใหญ่หวงแหวนที่ในส่วนใด จิตของพระราชาและราชมหาอำมาตย์ผู้มีศักดิ์ใหญ่ ก็โน้มไปเพื่อสร้างนิเวศน์ในส่วนนั้น เทวดาชั้นกลางหวงแหวนที่ในส่วนใด จิตของพระราชาและราชมหาอำมาตย์ชั้นกลาง ก็โน้มไปเพื่อสร้างนิเวศน์ในส่วนนั้น เทวดาชั้นต่ำหวงแหวนที่ในส่วนใด จิตของพระราชาและราชมหาอำมาตย์ชั้นต่ำ ก็โน้มไปเพื่อสร้างนิเวศน์ในส่วนนั้น

คูรอรานนท์ ที่นี้จักเป็นที่อยู่อันประเสริฐ เป็นทางค้าขาย เป็นนครอันเลิศ ชื่อว่าปาฏลิบุตร เป็นที่แก้ห่อภณฑะ นครปาฏลิบุตรจักมีอันตราย ๓ ประการ คือ ไฟ น้ำ หรือการยุให้แตกพวก ๗

[๘๓] ครั้นนั้น สุณีระและวัสสการะ อำมาตย์ผู้ใหญ่ในมคธรัฐ เข้าไป เฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้วได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้วได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้กราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอท่านพระโคตมพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์จง
ทรงรับภัตของข้าพระองค์เพื่อเสวยในวันนี้ พระผู้มีพระภาคทรงรับด้วย
ดุชนิภาพ

ลำดับนั้น สุณีระและวัสสการะอำมาตย์ผู้ใหญ่ในมคธรัฐ ทราบว่า
พระผู้มีพระภาคทรงรับแล้ว จึงเข้าไปยังที่พักของตนๆ ครั้นแล้วจัดแต่งของ
เคี้ยวของฉันอันประณีตในที่พักของตนๆ แล้วให้ทูลเวลาแด่พระผู้มีพระ
ภาคว่า

ข้าแต่ท่านพระโคตมผู้เจริญ ได้เวลาแล้วภัตอาหารสำเร็จแล้ว ฯ

ครั้งนั้น เวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงนุ่งแล้ว ทรงถือบาตรและ
จีวร พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์เสด็จเข้าไปยังที่พักของสุณีระและวัสสการะ
อำมาตย์ผู้ใหญ่ในมคธรัฐ ประทับนั่งบนอาสนะที่เขาจัดถวาย สุณีระ
และวัสสการะอำมาตย์ผู้ใหญ่ในมคธรัฐ อังคาสภิกษุสงฆ์มีพระพุทธรเจ้า
เป็นประมุขให้อิมหัน่า เพียงพอด้วยของเคี้ยวของฉันอันประณีต ด้วยมือ
ของตนๆ ครั้นพระผู้มีพระภาคเสวยเสร็จ วางพระหัตถ์จากบาตรแล้ว
สุณีระและวัสสการะถืออาสนะต่านั่งเฝ้าอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เมื่อ
สุณีระและวัสสการะอำมาตย์ผู้ใหญ่ในมคธรัฐ นิ่งเฝ้าอยู่อย่างนี้แล้ว พระผู้
มีพระภาคทรงอนุโมทนาด้วยคาถาเหล่านี้ ความว่า

[๘๔] บัณฑิตยชาติสำเร็จการอยู่ในประเทศใด ย่อมเชื้อเชิญท่าน
ผู้มีศีลผู้สรวมแล้วประพติพรหมจรรย์ ให้บริโภคนในประเทศนั้น ได้อุทิศ
ทักษิณาทานให้แก่เทวดาที่มีอยู่ ณ ที่นั้น เทวดาเหล่านั้นได้รับบูชาแล้ว

ยอมบูชาตอเขา ได้รับความนับถือแล้ว ย่อมนับถือตอเขา แต่นั่นยอม
อนุเคราะห์เขา เหมือนมารดาอนุเคราะห์บุตรซึ่งเกิดแต่อกฉะนั้น บุรุษผู้อัน
เทวดาอนุเคราะห์แล้ว ย่อมเห็นความเจริญทุกเมื่อ ฯ

[๘๕] ครั้นนั้น พระผู้มีพระภาคทรงอนุโมทนากะสุนีระและวัสสการะ
อำมาตย์ผู้ใหญ่ในนครรัฐด้วยพระคาถาเหล่านี้แล้ว เสด็จลุกจากอาสนะ
หลีกไปแล้ว ก็สมัยนั้น สุนีระและวัสสการะอำมาตย์ผู้ใหญ่ในนครรัฐ ต่าง
ตามเสด็จพระผู้มีพระภาคไปเบื้องพระปฤษฎางค์ด้วยคิดว่า วันนี้พระสมณ
โคดมจักเสด็จออกทางประตูใด ประตูนั้นก็จะมีนามว่าประตูโคดม จักเสด็จ
ข้ามแม่น้ำคงคาทางท่าใด ท่านั้นก็จะมีนามว่าท่าโคดม ครั้นนั้น พระผู้มีพระ
ภาคเสด็จออกทางประตูใด ประตูนั้นได้นามว่าประตูโคดมแล้ว

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จไปยังแม่น้ำคงคาแล้ว ก็สมัยนั้น
แม่น้ำคงคาเต็มเปี่ยมเสมอฝั่ง กาดี่มกินได้ พวกมนุษย์ผู้ประสงค์จะข้าม
ฟาก บางพวก เทียวหาเรือ บางพวกเทียวหาแพ บางพวกผูกท่อน ครั้นนั้น
พระผู้มีพระภาคก็บิภิกษุสงฆ์ทรงหายไป ณ ที่ฝั่งนี้แห่งแม่น้ำคงคา ไป
ปรากฏตนที่ฝั่งโน้น เหมือนบุรุษผู้มีกำลังเหยียดแขนที่คู้ไว้ หรือคู้แขนที่
เหยียดออกแล้ว ฉะนั้น พระผู้มีพระภาคได้ทอดพระเนตรมนุษย์เหล่านั้น ผู้
ประสงค์จะข้ามฟาก บางพวกเทียวหาเรือ บางพวกเทียวหาแพ บางพวก
ผูกท่อนอยู่ พระองค์ทรงทราบ เนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งพระอุทานนี้ใน
เวลานั้นว่า

เหล่าชนที่จะข้ามสระ คือ ตัณหาอันเว้งว่าง ต้องสร้างสะพาน คือ

(อริยมรรค) พันเปือกตม ก็และขณะที่ชนกำลังผูกพันอยู่ หมุ่ชนผู้มีปัญญา
ข้ามได้แล้ว ฯ

จบภาณวารที่หนึ่ง ฯ

❖ จตุราริยสังเทศนา

[๘๖] ครั้นนั้น พระผู้มีพระภาค ตรัสเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่ง
ว่า ดูกรอานนท์ มาไปกันเถิด เราจักไปโกฏิกาม

ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ลำดับ
นั้น พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จถึงโกฏิกามแล้วได้
ยินว่า พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ โกฏิกามนั้น ณ ที่นั้น พระผู้มีพระ
ภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดอริยสัง ๔ เราและ
พวกเธอจึงเร่รอนท่องเที่ยวไปสิ้นกาลนานอย่างนี้ เพราะไม่รู้แจ้งแทง
ตลอดอริยสัง ๔ เป็นไฉน เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดทุกขอริยสัง เราและ
พวกเธอจึงเร่รอนท่องเที่ยวไปตลอดกาลนานอย่างนี้ เพราะไม่รู้แจ้งแทง
ตลอด ทุกขสมุทัยอริยสัง ... ทุกขนิโรธอริยสัง ... ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา
อริยสัง เราและพวกเธอจึงเร่รอนท่องเที่ยวไปสิ้นกาลนานอย่างนี้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราได้รู้แจ้งแทงตลอดทุกขอริยสัง ทุกขสมุทัย
อริยสัง ทุกขนิโรธอริยสัง ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสังแล้ว ตัณหาใน
ภพ เราถอนเสียแล้ว ตัณหาอันจะนำไปสู่ภพสิ้นแล้ว บัดนี้ ภพใหม่ไม่มี ฯ
พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดาครั้งได้ตรัสไวยากรณภาษิตนี้จบลงแล้ว จึง

ได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

[๘๗] เพราะไม่เห็นอริยสัง ๔ ตามเป็นจริง เราและพวกเธอจึง
ท่องเที่ยวไปในชาตินั้นๆ สิ้นกาลนานเราได้เห็นอริยสัง ๔ เหล่านั้นแล้ว
เราถอนตัณหาอันจะนำไปสู่ภพเสียได้แล้ว มูลแห่งทุกข์เราตัดได้ขาดแล้ว
บัดนี้ ภพใหม่ไม่มี ดังนี้ ฯ

[๘๘] ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ โภจนิคมแม่น้ำ ทง
กระทำธรรมิกถานี้แหละเป็นอันมากแก่พวกภิกษุว่า อย่างนี้คือ อย่างนี้
สมาธิ อย่างนี้ปัญญา สมาธิอันศีลอบรมแล้ว ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์
ใหญ่ ปัญญาอันสมาธิอบรมแล้ว ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ จิตอัน
ปัญญาอบรมแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะโดยชอบ คือ กามาสวะ ภาว
สวะ อวิชชาสวะ ฯ

❖ พยากรณ์คดีของสาวก

[๘๙] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ตามความพอพระทัยใน
โภจนิคมแล้ว ตรัสเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่งว่า

ดูกรอานนท์ มาไปกันเถิด เราจักไปยังนาทิกคาม

ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ลำดับ
นั้น พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จถึงนาทิกคามแล้ว
ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคประทับในที่พักซึ่งก่อด้วยอิฐที่นาทิกคามนั้น ท่าน

พระอานนท์เข้าไป ฝ่าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นท่านพระอานนท์นั่งเรียบร้อยแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุนามว่า ส่าฬะ มรณภาพแล้วใน นาทิกคาม คติและภพเบื้องหน้าของเธอเป็นไฉน ภิกษุณีนามว่า นันทา มรณภาพแล้วใน นาทิกคาม คติและภพเบื้องหน้าของเธอเป็นไฉน อุบาสก นามว่า สุทัตตะ ... อุบาสิกา นามว่า สุชาดา ... อุบาสกนามว่า กุระ ... อุบาสกนามว่า การพิมพะ ... อุบาสก นามว่า นิกฎะ ... อุบาสกนามว่า กฐิสสยะ ... อุบาสกนามว่า ตฎฐะ ... อุบาสก นามว่า สันตฎฐะ ... อุบาสกนามว่า ภฎฐะ ... อุบาสกนามว่า สุภฎฐะ ทำกาลแล้วใน นาทิกคาม คติและภพเบื้องหน้าของเขาเป็นไฉน ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรอานนท์ ภิกษุนามว่า ส่าฬะ กระทำให้ แจ่มแจ้งโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งของตนเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ ภิกษุณีนามว่า นันทา เพราะสังโยชน์ เบื้องต่ำ ๕ สิ้นไป เป็นโอบปาติกะ ปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับมาจากโลก นั้นเป็นธรรมดา อุบาสกนามว่า สุทัตตะ เพราะสังโยชน์ ๓ สิ้นไป และเพราะ ราคะ โทสะ โมหะเบาบาง เป็นพระสกทาคามี กลับมายังโลกนี้คราวเดียวเท่านั้น แล้วจักทำที่สุดแห่งทุกข์ อุบาสิกานามว่า สุชาดา เพราะสังโยชน์ ๓ สิ้นไป เป็นพระโสดาบัน มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยง มีอันจะตรัสรู้ในภายหน้า อุบาสกนามว่า กุระ เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ สิ้นไป เป็นโอบปาติกะ ปรินิพพาน ในภพ

นั่น มีอันไม่กลับมาจากโลกนั้นเป็นธรรมดา อุบาสกนามว่า การพิมพ์ะ ...
อุบาสกนามว่า นิกฺกะ ... อุบาสกนามว่า กภูิสสหะ ... อุบาสกนามว่า ตุมฺภูฐะ
... อุบาสกนามว่า สันตุมฺภูฐะ ... อุบาสกนามว่า ภาฏะ ... อุบาสกนามว่า
สุภฏะ เพราะ สังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ลื่นไป เป็นโอปปาติกะ ปรินิพพานในภพ
นั้น มีอันไม่กลับมาจากโลกนั้นเป็นธรรมดา ฯ

ดูกรอานนท์ พวกอุบาสกในนาทิกคาม อีก ๕๐ คน กระทำกาละ
แล้ว เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ลื่นไป เป็นโอปปาติกะ ปรินิพพานในภพ
นั้น มีอันไม่กลับมาจากโลกนั้นเป็นธรรมดา พวกอุบาสกในนาทิกคาม ๙๖
คน ทำกาละแล้วเพราะสังโยชน์ ๓ ลื่นไป และเพราะราคะ โทสะ โมหะเบา
บาง เป็นพระสกทาคามี กลับมายังโลกนี้คราวเดียวเท่านั้น แล้วจักทำที่สุด
แห่งทุกข์ พวกอุบาสกในนาทิกคาม ๕๑๐ คน ทำกาละแล้ว เพราะสังโยชน์
๓ ลื่นไป เป็นพระโสดาบัน มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยง มีอันจะ
ตรัสรู้ในภายหน้า ฯ

❖ ธรรมปริยายเรื่องธรรมอันเป็นแวง

ดูกรอานนท์ ข้อที่ผู้เกิดมาเป็นมนุษย์แล้วจะพึงทำกาละนั้นไม่
อัศจรรย์ เมื่อผู้นั้นๆ ทำกาละแล้ว พวกเธอจักเข้าไปเฝ้าพระตถาคต แล้วทูล
ถามเนื้อความนั้น อันนี้เป็นความลำบากแก่พระตถาคต เพราะฉะนั้น เรา
จักแสดงธรรมปริยาย ชื่อธรรมาทาส สำหรับที่จะให้อริยสาวกผู้ประกอบ
แล้ว เมื่อจำนองอยู่พึงพยากรณ์ตนด้วยตนเองได้ว่า เรามีนรกสิ้นแล้ว มี
กำเนิดแห่งสัตว์ดิรัจฉานสิ้นแล้ว มีเปรตวิสัยสิ้นแล้ว มีอบาย ทุกคติ วินิบาต

สิ้นแล้ว เราเป็นพระโสดาบัน มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยง มีอัน
จะตรัสรู้ในภายหน้าดังนี้ ก็ธรรมปริยายชื่อว่า ธรรมาทาส นั้น เป็นไฉน

ดูกรอานนท์ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบ ด้วยความ
เลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาค
พระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ตรัสรู้เองโดยชอบ ถึงพร้อมด้วยวิชา และ
จรณะ เสด็จไปดีแล้ว ทรงรู้แจ้งซึ่งโลก เป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึกไม่มีผู้อื่น
ยิ่งไปกว่า เป็นพระศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้เบิกบาน
แล้ว เป็นผู้จำแนกพระธรรม ดังนี้ เป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใส อันไม่
หวั่นไหวในพระธรรมว่า พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว อันผู้
ปฏิบัติพึงเห็นเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาใน
ตน อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน ดังนี้ เป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใส อัน
ไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์ว่า พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้ปฏิบัติ
ดีแล้ว เป็นผู้ปฏิบัติตรง เป็นผู้ปฏิบัติ เป็นธรรม เป็นผู้ปฏิบัติชอบ คือคฤหัส
สี บุรุษบุคคลแปด นี้พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ควรของ
ค่านับ เป็นผู้ควรแก่ทักษิณา เป็นผู้ควรทำอัญชลี เป็นนาบุญของโลกไม่มี
นาบุญอื่นยิ่งกว่า ดังนี้ เป็นผู้ประกอบด้วยศีลอันพระอริยะใคร่แล้ว อันไม่
ขาดไม่ทะเล ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไทย อันวิญญูชนสรรเสริญแล้ว อัน
ตถมหาและทิฐิไม่ลุ่มคล้ำแล้ว เป็นไปเพื่อสมาธิ ฯ

ดูกรอานนท์ อันนี้แลคือธรรมปริยายชื่อว่าธรรมาทาส สำหรับที่จะ
ให้ อริยสาวกผู้ประกอบแล้ว เมื่อจำนงอยู่ พึงพยากรณ์ตนด้วยตนเองได้
ว่า เรามีนรกสิ้นแล้ว มีกำเนิดแห่งสัตว์ดิรัจฉานสิ้นแล้ว มีเปรตวิสัยสิ้นแล้ว

มือบาย ทุกคติ วินิบาต ลิ่นแล้ว เราเป็นพระโสดาบัน มีอันไม่ตกต่ำเป็น
ธรรมดา เป็นผู้เที่ยงมีอันจะตรัสรู้ในภายหน้า ๗

ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคประทับในที่พักซึ่งก่อด้วยอิฐในนาทิก
คามนั้น ทรงกระทำธรรมิกถานี้แหละเป็นอันมากแก่พวกภิกษุว่า อย่างนี้
คือ อย่างนี้สมาธิ อย่างนี้ปัญญา สมาธิอันศีลอบรมแล้วย่อมมีผลใหญ่ มี
อานิสงส์ใหญ่ ปัญญาอันสมาธิอบรมแล้วย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่
จิตอันปัญญาอบรมแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะโดยชอบ คือ กามาสวะ
ภวาสวะ อวิชชาสวะ ๗

❖ สติสัมปชัญญะ สติปัญญา ๔

[๙๐] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ตามความพอพระทัยใน
นาทิกคาม แล้วตรัสเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่งว่า

ดูกรอานนท์ มาไปกันเถิด เราจักไปยังเมืองเวสาลี

ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ลำดับ
นั้น พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่เสด็จถึงเมืองเวสาลีแล้ว
ได้ยินว่าพระผู้มีพระภาคประทับในอัมพาลีวัน เขตเมืองเวสาลีนั้น ณ ที่
นั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมารับสั่งว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะอยู่ นี่เป็น
อนุสาสนีของเราสำหรับเธอ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างไรเล่า ภิกษุจึงจะชื่อว่าเป็นผู้มีสติ ภิกษุใน

ธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นภายในภายในอยู่ พิจารณาเห็นเวทนาใน
เวทนาอยู่ พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ เป็นผู้
เพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกอย่างนี้แล
ภิกษุจึงจะชื่อว่าเป็นผู้มีสติ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างไรเล่า ภิกษุจึงจะชื่อว่าเป็นผู้ประกอบ
ด้วยสัมปชัญญะ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้กระทำความรู้ตัวในการก้าว
ในการถอย ในการแล ในการเหลียว ในการคู้เข้า ในการเหยียดออก ในการ
ทรงสังฆาฏี บาตรและจีวร ในการฉัน การดื่ม การเคี้ยว การลิ้ม ในการถ่าย
อุจจาระปัสสาวะ ย่อมทำความรู้สึกตัวในการเดิน การยืน การนั่ง การหลับ
การตื่น การพูด การนิ่ง อย่างนี้แล ภิกษุจึงจะชื่อว่าเป็นผู้ประกอบ ด้วย
สัมปชัญญะ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะอยู่ นี้เป็น
อนุศาสน์ของเรา สำหรับเธอ ฯ

พระธาตุเจดีย์แห่งเมืองเวสาลี

❖ เรื่องนางอัมพปาลีคณิกา

[๙๑] นางอัมพปาลีคณิกา ได้ทราบข่าวว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จถึงเมืองเวสาลีประทับอยู่ ณ อัมพวันของเรา เขตเมืองเวสาลี ครั้งนั้น นางอัมพปาลีคณิกาสั่งให้จัดยานที่ดีๆแล้ว ขึ้นยานออกจากเมืองเวสาลีตรงไปยังอารามของตน จนตลอดภูมิประเทศเท่าที่ยานจะไปได้ ลงจากยานเดินเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้วถวายบังคมพระผู้มีพระภาคนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงยังนางอัมพปาลีคณิกาผู้นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งให้เห็นแจ้ง ให้สมทาน ให้โอกาสหาญ ให้รื่นเริงด้วยธรรมีกถา นางอัมพปาลีคณิกา อันพระผู้มีพระภาคทรงให้เห็นแจ้ง ให้สมทาน ให้โอกาสหาญ ให้รื่นเริงด้วยธรรมีกถาแล้ว ได้กราบทูล พระผู้มีพระภาคว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ จงทรงรับภัตของหม่อมฉันในวันพรุ่งนี้

พระผู้มีพระภาคทรงรับด้วยดุขณินภาพ ลำดับนั้น นางอัมพปาลีคณิกาทราบว่าพระผู้มีพระภาคทรงรับแล้ว จึงลุกจากอาสนะ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคกระทำประทักษิณหลีกไปแล้ว ฯ

❖ เรื่องเจ้าลิจฉวี

[๙๒] พวกเจ้าลิจฉวี เมืองเวสาลี ได้ทราบข่าวว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จ ถึงเมืองเวสาลี ประทับอยู่ ณ อัมพปาลีวันเขตเมืองเวสาลี ครั้งนั้น พวกเจ้าลิจฉวี รับสั่งให้จัดยานที่ดีๆแล้วเสด็จขึ้นยานออกจากเมืองเวสาลี

ไปแล้ว ในพวกเจ้าลิจฉวีนั้น บางพวกเขียวล้วน คือมีวรรณะเขียว มีผ้าเขียว มีเครื่องประดับเขียว บางพวกเหลืองล้วน คือมีวรรณะเหลือง มีผ้าเหลือง มีเครื่องประดับเหลือง บางพวกแดงล้วน คือมีวรรณะแดง มีผ้าแดง มีเครื่องประดับแดง บางพวกขาวล้วน คือมีวรรณะขาว มีผ้าขาว มีเครื่องประดับขาว

ครั้งนั้น นางอัมพปาลีศคณิกา ให้เพลารถกระบะเพลารถ ล้อรถกระบะล้อรถ แยกกระบะแยกของพวกเจ้าลิจฉวีหนุ่มๆ พวกเจ้าลิจฉวีได้พูดกะนางอัมพปาลีศคณิกาว่า

ล. เน่นางอัมพปาลี เหตุไร ท่านจึงให้เพลารถกระบะเพลารถ ล้อรถกระบะล้อรถ แยกกระบะแยก ของพวกเจ้าลิจฉวีหนุ่มๆ ๗

อ. ข้าแต่ลูกเจ้า จริงอย่างนั้น หม่อมฉันทูลนิมนต์พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ให้ทรงรับภัตในวันพรุ่งนี้ ๗

ล. เน่นางอัมพปาลี เจ้าจงให้ภัตนี้โดยราคาแสนหนึ่งเถิด ๗

อ. ข้าแต่ลูกเจ้า ก็พวกท่านจักให้เมืองเวสาลีพร้อมทั้งชนบทแก่หม่อมฉัน แม้อย่างนั้น หม่อมฉันก็จักไม่ให้ภัตอันใหญ่ได้ ๗

ลำดับนั้น พวกเจ้าลิจฉวีปรบนิ้วมือว่า ดูกรท่านทั้งหลาย นางอัมพปาลี ชนะพวกเราแล้วหนอ พวกเราถูกนางอัมพปาลีลงแล้วหนอ จึงพวกเจ้าลิจฉวีได้ ไปยังอัมพปาลีวันแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นพวกเจ้าลิจฉวีมาแต่ไกล ครั้นแล้ว จึงรับสั่งกะพวกภิกษุว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุที่ยังไม่เคยเห็นพวกเทวดา ชั้นดาวดึงส์ จงดูพวกเจ้าลิจฉวี จงจ้องดูหมู่เจ้าลิจฉวี จงนำเข้าไปเปรียบหมู่

เจ้าลิจจวี ให้เหมือนกับเทวดาชั้นดาวดึงส์ ฯ

ลำดับนั้น พวกเจ้าลิจจวีไปด้วยยานจนสุดภูมิประเทศที่ยานจะไป
ได้ ลงจากยานเดินเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคจนถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไป
เฝ้าแล้วจึงถวายบังคมพระผู้มีพระภาค นั้น ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เมื่อพวก
เจ้าลิจจวีนั้นเรียบร้อยแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงยังพวกเจ้าลิจจวีเหล่านั้น
ให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาภาย ให้รื่นเริงด้วยธรรมิกถา ครั้นนั้นแล
พวกเจ้าลิจจวีอันพระผู้มีพระภาคทรงให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาภาย
ให้รื่นเริงด้วยธรรมิกถาแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์จง
ทรงรับภัตของพวกข้าพระองค์ในวันพรุ่งนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ดูกรพวกเจ้าลิจจวี เราได้รับภัตของนางอัมพปาลีศณิกาไว้ในวัน
พรุ่งนี้เสียแล้ว

ลำดับนั้น พวกเจ้าลิจจวี ประทับมือว่า นางอัมพปาลีศณิกาขณะ
พวกเราแล้วหนอ พวกเราถูกนางอัมพปาลีศณิกาลงแล้วหนอ พวกเจ้าลิจ
จวีขึ้นชมยินดีภักษิตของพระผู้มีพระภาคแล้วลุกจากอาสนะ ถวายบังคม
พระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณหลีกไปแล้ว ฯ

ส่วนหนึ่งของบริเวณวังเจ้าลิจจวี

❖ การถวายอารามของนางอัมพปาลีศณิกา

ครั้งนั้น นางอัมพปาลีศณิกา ให้ตระเตรียมของเคี้ยวของฉันฉัน ประณีตในอารามของตนคืนยังรุ่ง เสร็จแล้วสั่งให้กราบทูลภัตตาคารแต่พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ได้เวลาแล้ว ภัตตาคารสำเร็จแล้ว ฯ

ลำดับนั้น เวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงนั่งแล้ว ทรงถือบาตรและจีวร พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ เสด็จไปยังที่พักชั่วคราวของนางอัมพปาลีศณิกา ประทับนั่งบนอาสนะที่เขาจัดถวายนางอัมพปาลีศณิกา อังคาสภิกษุสงฆ์มีพระพุทธรูปเจ้าเป็นประมุข ให้อิมหัน่าเพียงพอด้วยของเคี้ยวของฉันฉัน ประณีตด้วยมือของตน ครั้นพระผู้มีพระภาคเสวยเสร็จ วางพระหัตถ์จากบาตรแล้ว นางอัมพปาลีศณิกาถืออาสนะตั่งไผ่อยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันขอมอบอารามนี้แต่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธรูปเจ้าเป็นประมุข

พระผู้มีพระภาคทรงรับอารามแล้ว ทรงยังนางอัมพปาลีศณิกาให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้รื่นเริง ด้วยธรรมิกถา เสด็จลุกจากอาสนะหลีกไปแล้ว ฯ

ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคประทับ ณ อัมพปาลีวัน เขตเมืองเวสาลี นั้น ทรงกระทำธรรมิกถานี้แหละเป็นอันมากแก่พวกภิกษุว่า อย่างนี้คือ อย่างนี้สมาธิ อย่างนี้ปัญญา สมาธิอันศีลอบรมแล้วย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ ปัญญาอันสมาธิอบรมแล้วย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่

จิตอันปัญญาอบรมแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะโดยชอบ คือ กามาสวะ
ภวาสวะ อวิชชาสวะ ฯ

❖ พระผู้มีพระภาคทรงประชวรหนัก

[๙๓] ครั้นนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ตามความพอพระทัยใน
อัมพปาลีวันแล้ว ตรัสเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่งว่า

ดูกรอานนท์ มาไปกันเถิด เราจักไปยังบ้านเวฬุคาม

ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มี
พระภาคพร้อมภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่เสด็จถึงบ้านเวฬุคามแล้ว ได้ยินว่า พระ
ผู้มีพระภาคเสด็จประทับอยู่ในบ้านเวฬุคามนั้น ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมารับสั่งว่า

มาเถิดภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจำพรรษารอบ เมืองเวสาลี ตามที่
เป็นมิตรกัน ตามที่เคยเห็นกัน ตามที่เคยคบกันเถิด ส่วนเราจะจำพรรษา
ในบ้านเวฬุคามนี้แหละ

พวกภิกษุทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว จำพรรษา
รอบเมืองเวสาลีตามที่เป็นมิตรกัน ตามที่เคยเห็นกัน ตามที่เคยคบกัน ส่วนพระ
ผู้มีพระภาคทรงจำพรรษาในบ้านเวฬุคามนี้แหละ ครั้นนั้นเมื่อ พระผู้มี
พระภาคทรงจำพรรษาแล้ว ทรงประชวรอย่างหนักเกิดเวทนาอย่างร้ายแรง
ถึงใกล้จะปรินิพพาน ได้ยินว่า ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาคทรงมีพระ
สติสัมปชัญญะ ออกลิ้น ไม่พ่นพริ้ง ทรงพระดำริว่า การที่เราจะไม่บอก
ภิกษุผู้ปฏิบัติไม่อำลาภิกษุสงฆ์ปรินิพพานเสีย นั้น ไม่สมควรแก่เราเลย

ถ้ากระไร เราพึงใช้ความเพียรขับไล่อาพาธนี้ ดำรงชีวิตสังฆารอยู่เถิด ฯ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงใช้ความเพียรขับไล่อาพาธนั้น ทรงดำรงชีวิตสังฆารอยู่แล้ว อาพาธของพระองค์สงบไปแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงหายประชวร คือหายจากความเป็นคนไข้ไม่นาน เสด็จออกจากวิหารไปประทับนั่งบนอาสนะที่ภิกษุจัดถวายไว้ที่เงาวิหาร ฯ

ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้วถวายบังคมพระผู้มีพระภาค นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นท่านพระอานนท์นั่งเรียบร้อยแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เห็นความอดทนของพระผู้มีพระภาคแล้ว ก็แต่ว่า เพราะการประชวรของพระผู้มีพระภาค ภายของข้าพระองค์ประหนึ่งจะอมระงมไป แม้ทิศทั้งหลายก็ไม่ปรากฏแก่ข้าพระองค์ แม้ธรรมทั้งหลายก็ไม่แจ่มแจ้งแก่ข้าพระองค์ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็แต่ว่า ข้าพระองค์มามีความเบาใจอยู่หน่อยหนึ่งว่า พระผู้มีพระภาคจักยังไม่เสด็จปรินิพพาน จนกว่าจะได้ทรงปรารภภิกษุสงฆ์ แล้วตรัสพระพุทฺธพจน์อย่างใด อย่างหนึ่ง ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรอานนท์ ภิกษุสงฆ์ยังจะหวังอะไรในเราเล่า ธรรมอันเราได้แสดงแล้ว กระทำไม่ให้มีในมือนอก กำมืออาจารย์ในธรรมทั้งหลาย มิได้มีแก่ตถาคต ผู้ใดจะพึงคิดอย่างนี้ว่า เราจักบริหารภิกษุสงฆ์ หรือว่าภิกษุสงฆ์ จะเชิดชูเราดังนี้ ผู้นั้นจะพึงปรารภภิกษุสงฆ์แล้ว กล่าวคำอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นแน่

ดูกรอานนท์ ตถาคตมิได้มีความดำริอย่างนี้ว่า เราจักบริหารภิกษุ

สงฆ์ หรือว่า ภิกษุสงฆ์จักเชิดชูเรา ตถาคตจักปรารภภิกษุสงฆ์แล้ว กล่าว
คำอย่างใดอย่างหนึ่ง ในคราวหนึ่ง

ดูกรอานนท์ บัดนี้ เราแก่เฒ่าเป็นผู้ใหญ่ล่วงกาลผ่านวัยมาโดย
ลำดับแล้ว วัยของเราเป็นมาถึง ๘๐ ปีแล้ว เกวียนเก้ายังจะใช้ไปได้ เพราะ
การซ่อมแซมด้วยไม้ไผ่ แม้ฉันใด กายของตถาคต ฉะนั้นเหมือนกัน ยัง
เป็นไปได้อีกคล้ายกับเกวียนเกาที่ซ่อมแซมด้วยไม้ไผ่ฯ

ดูกรอานนท์ สมัยใด ตถาคตเข้าถึงเจโตสมาธิ อันไม่มีนิमित เพราะ
ไม่ทำไว้ในใจ ซึ่งนิमितทั้งปวง เพราะดับเวทนาบางเหล่าแล้วอยู่ สมัยนั้น
กายของตถาคตย่อมผาสุก เพราะฉะนั้น พวกเธอจะมีตนเป็นเกาะ มีตน
เป็นที่พึ่ง มิใช่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง คือจะมีธรรมเป็นเกาะมีธรรมเป็นที่พึ่ง มิใช่มี
สิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่เถิด ฯ

❖ ทรงแสดงเรื่องพึ่งตน พึ่งธรรม

ดูกรอานนท์ อย่างไรก็ตาม ภิกษุจึงจะชื่อว่า มีตนเป็นเกาะ มีตนเป็น
ที่พึ่ง มิใช่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง คือจะมีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง มิใช่มีสิ่ง
อื่นเป็นที่พึ่งอยู่ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่
พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ พิจารณาเห็น
ธรรมในธรรมอยู่ เป็นผู้มิเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึ่งกำจัดอภิชฌาและ
โทมนัสในโลก อย่างนี้แล อานนท์ ภิกษุจึงจะชื่อว่า มีตนเป็นเกาะ มีตนเป็น
ที่พึ่ง มิใช่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง คือมีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง มิใช่มีสิ่ง
อื่นเป็นที่พึ่งอยู่

ดูกรอานนท์ ผู้ใดผู้หนึ่งในบัดนี้ก็ดี โดยที่เราล่วงไปแล้วก็ดี จักเป็นผู้มีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง มิใช่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง คือ มีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง มิใช่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่ ภิกษุของเราที่เป็นผู้ใคร่ต่อการศึกษาจักปรากฏอยู่ในความเป็นยอดยิ่ง ๆ

จบคามกัณฑ์ในมหาปรินิพพานสูตร ฯ

จบภาณวารที่สอง ฯ

❖ **กล่าวด้วยอนุภาพของอิทธิบาท ๔**

[๗๔] ครั้งนั้น เวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงนุ่งแล้ว ทรงถือบาตร และจีวรเสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังเมืองเวสาลี ครั้นเสด็จเที่ยวบิณฑบาตแล้ว เวลาปัจฉิมภัตเสด็จกลับจากบิณฑบาตแล้ว ตรัสเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่งว่า

ดูกรอานนท์ เธอจงถือเอาผ้าสีทณะไป เราจักเข้าไปยังป่าวาลเจดีย์ เพื่อพักผ่อนตอนกลางวัน

ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ถือเอาผ้าสีทณะตามเสด็จพระผู้มีพระภาคไปทางเบื้องพระปฤษฎางค์ ฯ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปยังป่าวาลเจดีย์ ครั้นเสด็จเข้าไป แล้วประทับนั่งบนอาสนะที่ท่านพระอานนท์ปูลาดถวาย ฝ่ายท่านพระอานนท์ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นท่านพระอานนท์นั่งเรียบร้อยแล้ว พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งกะท่านว่า

ดูกรอานนท์ เมืองเวสาลี น่ารื่นรมย์ อุเทนเจดีย์ โคตมเจดีย์

สัตตัมพเจตีย์ พหุปุตตเจตีย์ สารันทเจตีย์ ปาวาลเจตีย์ ต่างนารีนรมย์ อธิธิ
บาททั้ง ๔ อันผู้ใดผู้หนึ่งเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว กระทำให้เป็นดูจ
ยาน กระทำให้เป็นดูจพื้น ให้ตั้งมั่นแล้ว สั่งสมแล้ว ปรารภดีแล้ว ผู้นั้นเมื่อ
จำนงอยู่ พึงดำรงอยู่ได้ตลอดกัป หรือเกินกว่ากัป

ดูกรอานนท์ อธิธิบาททั้ง ๔ ตถาคตเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว
กระทำให้เป็นดูจยาน กระทำให้เป็นดูจพื้น ให้ตั้งมั่นแล้ว สั่งสมแล้ว
ปรารภดีแล้ว ตถาคตนั้น เมื่อจำนงอยู่ จะพึงดำรงอยู่ได้ตลอดกัป หรือเกิน
กว่ากัป

แม้เมื่อ พระผู้มีพระภาคทรงกระทำนิมิตอันหยาบ โสภาอัน
หยาบอย่างนี้ ท่านพระอานนท์ ก็มีอาจู้ทัน จึงมิได้ทูลวิงวอนพระผู้มีพระ
ภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงดำรงอยู่ตลอดกัป
ขอพระสุคตจงทรงดำรงอยู่ตลอดกัป เพื่อประโยชน์ของชนเป็นอันมาก เพื่อ
ความสุขของชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล
เพื่อความสุขของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ดังนี้ เพราะถูกมารเข้าดลใจ
แล้ว แม้ครั้งที่ ๒ พระผู้มีพระภาคก็รับสั่งกับท่านพระอานนท์ ฯลฯ แม้ครั้งที่
๓ พระผู้มีพระภาคก็รับสั่งกะท่านพระอานนท์ ฯลฯ ท่านพระอานนท์ก็มี
อาจู้ทัน ... เพราะถูกมารเข้าดลใจแล้ว ฯ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคก็รับสั่งกะท่านพระอานนท์ว่า เธอจงไป
เถิดอานนท์ เธอรู้กาลอันควรในบัดนี้ ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของ
พระผู้มีพระภาคแล้ว ลุกจากอาสนะถวายบังคมพระผู้มีพระภาค กระทำ
ประทักษิณ แล้วไปนั่ง ณ โคนไม้แห่งหนึ่งในที่ไม่ไกล ฯ

❖ มารทูลอาราธนาให้ปรีนิพพาน

[๙๕] ครั้งนั้น มารผู้มีบาป เมื่อท่านพระอนนท์หลีกไปแล้วไม่นาน เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง มารผู้มีบาปยืนเรียบร้อยแล้ว ได้กราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงปรีนิพพานในบัดนี้เถิด ขอพระสุคตจงปรีนิพพานในบัดนี้เถิด บัดนี้ เป็นเวลาปรีนิพพานของพระผู้มีพระภาค ก็พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระวาจาว่า ดูกรมารผู้มีบาป ภิกษุผู้เป็นสาวกของเราจักยังไม่เฉียบแหลม ไม่ได้รับแนะนำ ไม่แก้วักلاء ไม่เป็นพหูสูต ไม่ทรงธรรม ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่ปฏิบัติชอบ ไม่ประพฤติตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตนแล้ว ยังบอกแสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก กระทำให้งายไม่ได้ ยังแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ข่มที่ปรับปวาทที่บังเกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยสหธรรมไม่ได้เพียงใด เราจักยังไม่ปรีนิพพานเพียงนั้น

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็บัดนี้ ภิกษุผู้เป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้เฉียบแหลมแล้ว ได้รับแนะนำแล้ว แก้วักلاء เป็นพหูสูต ทรงธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ประพฤติตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตนแล้ว บอก แสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก กระทำให้งายได้ แสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ข่มที่ปรับปวาทที่บังเกิดขึ้นให้เรียบร้อย โดยสหธรรมได้ ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงปรีนิพพานในบัดนี้เถิด ขอพระสุคตจงปรีนิพพานในบัดนี้เถิด บัดนี้ เป็นเวลาปรีนิพพานของ

พระผู้มีพระภาค ก็พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระวาจานี้ไว้ว่า ดูกรมารผู้มี
บาป ภิกษุณีผู้สาวิกาของเรา จักยังไม่เฉียบแหลม ...

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็บัดนี้ ภิกษุณีผู้สาวิกาของพระผู้มีพระภาค
เป็นผู้เฉียบแหลมแล้ว ... แสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ข่มขี่ปรับปวาทที่บังเกิด
ขึ้นให้เรียบร้อยโดยสธรรมได้ ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงปรินิพพานในบัดนี้
เถิด ขอพระสุคตจงปรินิพพานในบัดนี้เถิด บัดนี้ เป็นเวลาปรินิพพานของ
พระผู้มีพระภาค ก็พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระวาจานี้ไว้ว่า ดูกรมารผู้มี
บาป อุบาสกผู้เป็นสาวกของเรา จักยังไม่เฉียบแหลม ...

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็บัดนี้ อุบาสกผู้เป็นสาวกของพระผู้มีพระ
ภาคเป็นผู้เฉียบแหลมแล้ว ... แสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ข่มขี่ปรับปวาทที่
บังเกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยสธรรมได้ ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงปรินิพพานในบัดนี้
เถิด ขอพระสุคตจงปรินิพพานในบัดนี้เถิด บัดนี้ เป็นเวลาปรินิพพานของ
พระผู้มีพระภาค ก็พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระวาจานี้ไว้ว่า ดูกรมารผู้มี
บาป อุบาสิกาผู้เป็นสาวิกาของเรา จักยังไม่เฉียบแหลม ...

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็บัดนี้ อุบาสิกาผู้เป็นสาวิกาของพระผู้มี
พระภาค เป็นผู้เฉียบแหลมแล้ว ได้รับแนะนำแล้ว แก้วกัลป์ เป็นพหูสูต
ทรงธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบประพฤติตามธรรม เรียบ
กับอาจารย์ของตนแล้ว บอก แสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก
กระทำให้ง่ายได้ แสดงธรรม มีปาฏิหาริย์ข่มขี่ปรับปวาทที่บังเกิดขึ้นให้

เรียบบ่อยโดยสธรรมได้ ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงปรินิพพานในบัดนี้
เถิด ขอพระสุคตจงปรินิพพานในบัดนี้เถิด บัดนี้ เป็นเวลาปรินิพพานของ
พระผู้มีพระภาค ก็พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระวาจาไว้ว่า ดูกรมารผู้มี
บาป พรหมจรรย์ของเรา นี้ จักยังไม่สมบูรณ์ กว้างขวาง แพร่หลาย รู้กัน
โดยมาก เป็นปีกแผ่น จนกระทั่ง พวกเทวดาและมนุษย์ประกาศได้ดีแล้ว
เพียงใด เราจักยังไม่ปรินิพพานเพียงนั้น

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็บัดนี้ พรหมจรรย์ของพระผู้มีพระภาคนี้
สมบูรณ์แล้ว กว้างขวาง แพร่หลาย รู้กันโดยมาก เป็นปีกแผ่น จนกระทั่ง
พวกเทวดาและมนุษย์ประกาศได้ดีแล้ว ขอพระผู้มีพระภาคจงปรินิพพาน
ในบัดนี้เถิด ขอพระสุคต จงปรินิพพานในบัดนี้เถิด บัดนี้ เป็นเวลา
ปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค ฯ

❖ พระผู้มีพระภาคทรงปลงอายุสังขาร

เมื่อมารกราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสตอบว่า

ดูกรมารผู้มีบาป ท่านจงมีความชวนชวายน้อยเถิด ความ
ปรินิพพานแห่งตถาคตจักมีไม่ช้า โดยล่วงไปอีกสามเดือนแต่นี้ ตถาคตก็
จักปรินิพพาน

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาค ทรงมีพระสติสัมปชัญญะทรงปลงอายุ
สังขาร ณ ปาวาลเจดีย์ และเมื่อพระผู้มีพระภาคทรงปลงอายุสังขารแล้ว
ได้เกิดแผ่นดินไหวใหญ่ และชนพองสยองเกล้า น่าฟังกลัว ทั้งกลองทิพย์ก็

บันลือลั่น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว ทรงเปล่งพระอุทาน
นี้ในเวลานั้นว่า

[๙๖] มุนีปลงเสียได้แล้วซึ่งกรรมที่ชั่งได้และกรรมที่ชั่งไม่ได้ อัน
เป็นเหตุสมภพ เป็นเครื่องปรุงแต่งภพ และได้ยินดีในภายในมีจิตตั้งมั่น
ทำลายกิเลสที่เกิดในตนเสีย เหมือนนักรบทำลายเพราะฉะนั้น ฯ

[๙๗] ครั้งนั้น พระอานนทได้มีความคิดอย่างนี้ว่า น่าอัศจรรย์จริง
หนอ เหตุไม่เคยมีมาขึ้น แผ่นดินใหญ่นี้ไหวได้ แผ่นดินใหญ่นี้ไหวได้
จริงๆ ความขนพองสยองเกล้าน่าฟังกลัว ทั้งกลองทิพย์ก็บันลือลั่น อะไร
หนอเป็นเหตุ อะไรหนอเป็นปัจจัยสำหรับให้แผ่นดินไหวใหญ่ปรากฏ ฯ

ลำดับนั้น ท่านพระอานนทเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ
ครั้น เข้าไปเฝ้าแล้วถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้าง
หนึ่ง ครั้น ท่านพระอานนทหนึ่งเรียบบรรยายแล้วได้กราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น่าอัศจรรย์ เหตุไม่เคยมีมาขึ้น แผ่นดิน
ใหญ่นี้ไหวได้ แผ่นดินใหญ่นี้ไหวได้จริงๆ ความขนพองสยองเกล้าน่าฟัง
กลัว ทั้งกลองทิพย์ก็บันลือลั่น อะไรหนอเป็นเหตุ อะไรหนอเป็นปัจจัย
สำหรับให้แผ่นดินไหวใหญ่ปรากฏ ฯ

❖ กถาว่าด้วยเรื่องแผ่นดินไหวใหญ่

[๙๘] พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรพระอานนท เหตุ ๘

ประการ บั๊จจัย ๘ ประการเหล่านี้แล เพื่อให้แผ่นดินไหวใหญ่ปรากฏ ๘
ประการเป็นไฉน ๕

ดูกรอาณนทร์ มหาปฐพีที่ตั้งอยู่บนน้ำ น้ำตั้งอยู่บนลม ลมตั้งอยู่บน
อากาศ สมัยที่ลมใหญ่พัด เมื่อลมใหญ่พัดอยู่ย่อมยั่งน้ำให้ไหว น้ำไหวแล้ว
ย่อมยั่ง แผ่นดินให้ไหว อันนี้เป็นเหตุ เป็นบั๊จจัยข้อที่หนึ่ง เพื่อให้แผ่นดิน
ไหวใหญ่ปรากฏ ๕

อีกประการหนึ่ง สมณะหรือพราหมณ์ผู้มีฤทธิ์ ถึงความเป็นผู้
ชำนาญในทางจิต หรือว่าเทวดาผู้มีฤทธิ์มาก มีอำนาจมาก เขาเจริญ
ปฐวีสัตถุญญาเพียงเล็กน้อย เจริญอาโปสัตถุญญาอย่างแรงกล้า เขาย่อมยั่ง
แผ่นดินนี้ให้สะเทือนสะท้าน หวั่นไหวได้ อันนี้เป็นบั๊จจัยข้อที่สอง เพื่อให้
แผ่นดินไหวใหญ่ปรากฏ ๕

อีกประการหนึ่ง เมื่อใด พระโพธิสัตว์จุติจากชั้นดุสิต มี
สติสัมปชัญญะ ลงสู่พระครรรค์พระมารดา เมื่อนั้น แผ่นดินนี้ย่อมสะเทือน
สะท้านหวั่นไหว อันนี้เป็นเหตุเป็นบั๊จจัยข้อที่สาม เพื่อให้แผ่นดินไหวใหญ่
ปรากฏ ๕

อีกประการหนึ่ง เมื่อใด พระโพธิสัตว์มีสติสัมปชัญญะประสูติจาก
พระครรรค์พระมารดา เมื่อนั้น แผ่นดินนี้ย่อมสะเทือนสะท้านหวั่นไหว อันนี้
เป็นเหตุเป็นบั๊จจัยข้อที่สี่ เพื่อให้แผ่นดินไหวใหญ่ปรากฏ ๕

อีกประการหนึ่ง เมื่อใด พระตถาคตตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิ
ญาณ เมื่อนั้น แผ่นดินนี้ย่อมสะเทือนสะท้านหวั่นไหว อันนี้เป็นเหตุเป็น
บั๊จจัยข้อที่ห้า เพื่อให้แผ่นดินไหวใหญ่ปรากฏ ๕

อีกประการหนึ่ง เมื่อใด พระตถาคตให้อนุตรธรรมจักรเป็นไป เมื่อนั้น แผ่นดินนี้ย่อมสะเทือนสะท้านหวั่นไหว อันนี้เป็นเหตุเป็นปัจจัยข้อที่หก เพื่อให้แผ่นดินไหวใหญ่ปรากฏ ฯ

อีกประการหนึ่ง เมื่อใด พระตถาคตมีพระสติสัมปชัญญะทรงปลงอายุสังขาร เมื่อนั้น แผ่นดินนี้ย่อมสะเทือนสะท้านหวั่นไหว อันนี้เป็นเหตุเป็น ปัจจัยข้อที่เจ็ด เพื่อให้แผ่นดินไหวใหญ่ปรากฏ ฯ

อีกประการหนึ่ง เมื่อใด พระตถาคตปรินิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ เมื่อนั้น แผ่นดินนี้ย่อมสะเทือนสะท้านหวั่นไหว อันนี้เป็นเหตุเป็น ปัจจัยข้อที่แปด เพื่อให้แผ่นดินไหวใหญ่ปรากฏ ฯ

ดูกรอานนท์ เหตุ ๘ ประการ ปัจจัย ๘ ประการ เหล่านี้แล เพื่อให้แผ่นดินไหวใหญ่ปรากฏ ฯ

❖ กล่าวด้วยบริษัท ๘

[๙๙] ดูกรอานนท์ บริษัท ๘ พวกเหล่านี้แล ๘ พวกเป็นโชน คือ ชัตตियบริษัท พราหมณบริษัท คฤหบดีบริษัท สมณบริษัท จาตุมหาราชิกบริษัท ดาวดึงส์บริษัท มารบริษัท พรหมบริษัท ฯ

ดูกรอานนท์ เรายังจำได้ว่า เราเข้าไปยังชัตตियบริษัทหลายร้อยครั้ง ทั้งเราเคยนั่ง เคยปราศรัย เคยเข้าสนทนาในชัตตियบริษัทนั้น วรรณะของพวกนั้นเป็นเช่นใด ของเราก็เป็นเช่นนั้น เสียงของพวกนั้นเป็นเช่นใด ของเราก็เป็นเช่นนั้น เรายังพวกนั้นให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญให้รื่นเริงด้วยธรรมมีกถา เมื่อเราพูดอยู่ที่ไม่มีใครรู้ว่า ผู้นี้คือใครหนอพูดอยู่

จะเป็นเทวดาหรือมนุษย์ ครั้นเรายังพวกนั้นให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้รื่นเริงด้วยธรรมิกถาแล้วหายไป เมื่อเราหายไปแล้ว ก็ไม่มีใครรู้ว่าผู้นี้คือใครหนอ หายไปแล้ว จะเป็นเทวดาหรือมนุษย์

ดูกรอานนท์ เรายังจำได้ว่า เราเข้าไปยังพรหมณบริษัท หลายร้อยครั้ง ... คุฤหบดีบริษัทหลายร้อยครั้ง ... สมณบริษัทหลายร้อยครั้ง ... จาตุมหาราชิกบริษัทหลายร้อยครั้ง ... ดาวดึงส์บริษัทหลายร้อยครั้ง ... มารบริษัท หลายร้อยครั้ง ... พรหมบริษัทหลายร้อยครั้ง ... ทั้งเราเคยนั่ง เคยปราศรัย เคยเข้าสนทนาในพรหมบริษัทนั้น วรรณะของพวกนั้นเป็นเช่นใด ของเราก็เป็นเช่นนั้น เสียงของพวกนั้นเป็นเช่นไร ของเราก็เป็นเช่นนั้น เรายังพวกนั้นให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้รื่นเริงด้วยธรรมิกถา เมื่อเราพูดอยู่ก็ไม่มีใครรู้ว่า ผู้นี้คือใครหนอพูดอยู่ จะเป็นเทวดาหรือมนุษย์ ครั้นเรายังพวกนั้นให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้รื่นเริงด้วยธรรมิกถาแล้วหายไป เมื่อเราหายไปแล้ว ก็ไม่มีใครรู้ว่า ผู้นี้คือใครหนอ หายไปแล้วจะเป็นเทวดาหรือมนุษย์

ดูกรอานนท์ บริษัท ๘ เหล่านี้แล ฯ

❖ กล่าวด้วยอภิกายตนะ ๘

[๑๐๐] ดูกรอานนท์ อภิกายตนะ ๘ ประการ เหล่านี้แล ๘ ประการ เป็นไฉน คือ ผู้หนึ่งมีความสำคัญในรูปร่างใน เห็นรูปร่างนอกที่เล็กซึ่งมีผิวพรรณดี และมีผิวพรรณทราม ครอบงำรูปเหล่านั้นแล้ว มีความสำคัญอย่างนี้ว่า เราผู้ เราเห็น อันนี้ เป็นอภิกายตนะ ข้อที่หนึ่ง ฯ

ผู้หนึ่งมีความสำคัญในรูปภายใน เห็นรูปภายนอกที่ใหญ่ ซึ่งมี
ผิวพรรณดี และมีผิวพรรณทราม ครอบงำรูปเหล่านั้นแล้วมีความสำคัญ
อย่างนี้ว่า เรา รู้ เรา เห็น อันนี้ เป็นอภิกายตนะ ข้อที่สอง ฯ

ผู้หนึ่งมีความสำคัญในรูปภายใน เห็นรูปภายนอกที่เล็ก ซึ่งมี
ผิวพรรณดี และมีผิวพรรณทราม ครอบงำรูปเหล่านั้นแล้ว มีความสำคัญ
อย่างนี้ว่า เรา รู้ เรา เห็น อันนี้ เป็นอภิกายตนะข้อที่สาม ฯ

ผู้หนึ่งมีความสำคัญในรูปภายใน เห็นรูปภายนอกที่ใหญ่ ซึ่งมี
ผิวพรรณดี และมีผิวพรรณทราม ครอบงำรูปเหล่านั้นแล้ว มีความสำคัญ
อย่างนี้ว่า เรา รู้ เรา เห็น อันนี้ เป็นอภิกายตนะข้อที่สี่ ฯ

ผู้หนึ่งมีความสำคัญในรูปภายใน เห็นรูปภายนอก อันเขียว มี
วรรณะเขียว เขียวล้วน มีรัศมีเขียว ดอกผักตบชวีเขียว มีวรรณะเขียว
เขียวล้วน มีรัศมีเขียว หรือว่าผ้าที่กำเนิดในเมืองพาราณสี มีส่วนทั้งสอง
เกลี้ยงเขียว มีวรรณะเขียว เขียวล้วน มีรัศมีเขียว แม้ฉันใด ผู้หนึ่งมี
ความสำคัญในรูปภายใน เห็นรูปภายนอกอันเขียว มีวรรณะเขียว เขียว
ล้วน มีรัศมีเขียว ฉะนั้น เหมือนกัน ครอบงำรูปเหล่านั้นแล้ว มี
ความสำคัญว่า เรา รู้ เรา เห็น อันนี้ เป็นอภิกายตนะข้อที่ห้า ฯ

ผู้หนึ่งมีความสำคัญในรูปภายใน เห็นรูปภายนอกอันเหลือง มี
วรรณะเหลือง เหลืองล้วน มีรัศมีเหลือง ดอกกรรณิการันเหลือง มีวรรณะ
เหลือง เหลืองล้วน มีรัศมีเหลือง หรือว่าผ้าที่กำเนิดในเมืองพาราณสี มี
ส่วนทั้งสอง เกลี้ยงเหลือง มีวรรณะเหลือง เหลืองล้วน มีรัศมีเหลือง แม้
ฉันใด ผู้หนึ่ง มีความสำคัญในรูปภายใน เห็นรูปภายนอกอันเหลือง มี

ววรรณะเหลือง เหลืองล้วน มีรัศมีเหลือง ฉะนั้นเหมือนกัน ครอบงำรูป
เหล่านั้นแล้ว มีความสำคัญอย่างนี้ว่า เรารู้ เราเห็น อันนี้ เป็นอภิปายตนะ
ข้อที่หก ฯ

ผู้หนึ่งมีความสำคัญในอรูปภายใน เห็นรูปภายนอกอันแดง มี
ววรรณะแดง แดงล้วน มีรัศมีแดง ดอกหงอนไก่อันแดง มีววรรณะแดง แดง
ล้วน มีรัศมีแดง หรือว่าผ้าที่กำเนิดในเมืองพาราณสีมีส่วนทั้งสองเกลี้ยง
แดง มีววรรณะแดง แดงล้วน มีรัศมีแดง แม้ฉันใด ผู้หนึ่งมีความสำคัญใน
อรูปภายใน เห็นรูปภายนอกอันแดง มีววรรณะแดง แดงล้วน มีรัศมีแดง ฉน
นั้นเหมือนกัน ครอบงำรูปเหล่านั้นแล้ว มีความสำคัญอย่างนี้ว่า เรารู้ เรา
เห็น อันนี้ เป็นอภิปายตนะข้อที่เจ็ด ฯ

ผู้หนึ่งมีความสำคัญในอรูปภายใน เห็นรูปภายนอกอันขาว มี
ววรรณะขาว ขาวล้วน มีรัศมีขาว ดาวประกายพุกษอันขาว มีววรรณะขาว
ขาวล้วน มีรัศมีขาว หรือว่าผ้าที่กำเนิดในเมืองพาราณสีมีส่วนทั้งสอง
เกลี้ยงขาว มีววรรณะขาว ขาวล้วน มีรัศมีขาว แม้ฉันใด ผู้หนึ่งมี
ความสำคัญในอรูปภายใน เห็นรูปภายนอกอันขาว มีววรรณะขาว ขาวล้วน
มีรัศมีขาว ฉะนั้นเหมือนกัน ครอบงำรูปเหล่านั้นแล้ว มีความสำคัญอย่าง
นี้ว่า เรารู้ เราเห็น อันนี้ เป็นอภิปายตนะ ข้อที่แปด ฯ

ดูกรอานนท์ อภิปายตนะ ๘ ประการ เหล่านี้แล ฯ

❖ กล่าวด้วยวิโมกข์ ๘

[๑๐๑] ดูกรอานนท์ วิโมกข์ ๘ ประการเหล่านี้แล ๘ ประการ เป็น

ไฉน คือ ภิกษุเห็นรูป อันนี้เป็นวิโมกข์ข้อที่หนึ่ง ฯ

ภิกษุมีความสำคัญในรูปภายใน เห็นรูปภายนอก อันนี้เป็นวิโมกข์ข้อที่สอง ฯ

ภิกษุน้อมใจไปว่า สิ่งนี้งาม อันนี้ เป็นวิโมกข์ข้อที่สาม ฯ

เพราะล่องเสียซึ่งรูปสัญญาโดยประการทั้งปวง เพราะปฏิขมสัญญาดับไป เพราะไม่ใส่ใจซึ่งนानัตตสัญญา ภิกษุเข้าถึงอากาสนัญจายตนะด้วยมณสิการว่า อากาสนาที่สุดมิได้ ดังนี้ อยู่ อันนี้เป็นวิโมกข์ข้อที่สี่ ฯ

เพราะล่องเสียซึ่งอากาสนัญจายตนะโดยประการทั้งปวง ภิกษุเข้าถึงวิญญาณัญจายตนะ ด้วยมณสิการว่า วิญญาณหาที่สุดมิได้ ดังนี้ อยู่ อันนี้เป็นวิโมกข์ข้อที่ห้า ฯ

เพราะล่องเสียซึ่งวิญญาณัญจายตนะโดยประการทั้งปวง ภิกษุเข้าถึงอากิญจัญญายตนะ ด้วยมณสิการว่า น้อยหนึ่งไม่มี ดังนี้ อยู่ อันนี้เป็นวิโมกข์ข้อที่หก ฯ

เพราะล่องเสียซึ่งอากิญจัญญายตนะโดยประการทั้งปวง ภิกษุเข้าถึงเนวสัญญานาสัญญายตนะอยู่ อันนี้เป็นวิโมกข์ข้อที่เจ็ด ฯ

เพราะล่องเสียซึ่งเนวสัญญานาสัญญายตนะ โดยประการทั้งปวง ภิกษุเข้าถึงสัญญาเวทิตนิโรธอยู่ อันนี้เป็นวิโมกข์ข้อที่แปด ฯ

ดูกรอานนท วิโมกข์ ๘ ประการเหล่านี้แล ฯ

❖ เรื่องมาร

[๑๐๒] ดูกรอานนท สมัยหนึ่ง เราแรกตรัสรู้ พักอยู่ที่ต้นไม้ชปาละ

นิโครทแทบฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ในอุรุเวลาประเทศ ครั้งนั้น มารผู้มีบาปได้
เข้าไปหาเราถึงที่อยู่ ครั้นเข้าไปหาแล้วยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้น
มารผู้มีบาปยื่นเรียบบร้อยแล้วได้กล่าวกะเราว่า

แม่น้ำเนรัญชรา

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาค จงปรินิพพานในบัดนี้
เถิด ขอพระสุคตจงปรินิพพานในบัดนี้เถิด บัดนี้เป็นเวลาปรินิพพานของ
พระผู้มีพระภาค เมื่อมารกล่าวอย่างนี้แล้ว เราได้ตอบว่า

ดูกรมารผู้มีบาป ภิกษุผู้เป็นสาวกของเรา จักยังไม่เฉียบแหลม
ไม่ได้รับแนะนำ ไม่แก้วักلاء ไม่เป็นพหูสูต ไม่ทรงธรรม ไม่ปฏิบัติธรรม
สมควรแก่ธรรม ไม่ปฏิบัติชอบ ไม่ประพฤติตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของ
ตนแล้ว ยังบอก แสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก กระทำให้ง่าย
ไม่ได้ ยังแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ ช่มชี่ปรับปวาทที่บังเกิดขึ้นให้เรียบบร้อย
โดยสธรรมไม่ได้เพียงใด เราจักยังไม่ปรินิพพานเพียงนั้น ฯ

ดูกรมารผู้มีบาป ภิกษุผู้เป็นสาวกของเรา จักยังไม่เฉียบแหลม

... เพียงใด เราจักยังไม่ปรินิพพานเพียงนั้น ฯ

ดูกรมารผู้มีบาป อุบาสกผู้เป็นสาวกของเรา จักยังไม่เฉียบแหลม

... เพียงใด เราจักยังไม่ปรินิพพานเพียงนั้น ฯ

ดูกรมารผู้มีบาป อุบาสิกาผู้เป็นสาวิกาของเรา จักยังไม่เฉียบ
แหลม ... เพียงใด เราจักยังไม่ปรินิพพานเพียงนั้น ฯ

ดูกรมารผู้มีบาป พรหมจรรย์ของเรานี้จักยังไม่สมบูรณ์ กว้างขวาง
แพร่หลาย รู้กันโดยมาก เป็นปึกแผ่น จนกระทั่งเทวดามนุษย์ประกาศได้ดี
แล้วเพียงใด เราจักไม่ปรินิพพานเพียงนั้น

ดูกรอานนท์ วันนี้เมื่อเกี่วนี้เอง มารผู้มีบาปได้เข้ามาหาเราที่ป่าवाल
เจดีย์ ครั้นเข้ามาหาแล้วยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง มารผู้มีบาปครั้นยืน
เรียบร้อยแล้วได้กล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาค
จงปรินิพพาน ในบัดนี้เถิด ขอพระสุคตจงปรินิพพานในบัดนี้เถิด บัดนี้เป็น
เวลาปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค ก็พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระวาจา
นี้ไว้ว่า ดูกรมารผู้มีบาป ภิกษุผู้เป็นสาวกของเราจักยังไม่เฉียบแหลม ...
เพียงใด ... ภิกษุณี ผู้เป็นสาวิกา ของเราจักยังไม่เฉียบแหลม ... เพียงใด ...
อุบาสกผู้เป็นสาวกของเราจักยังไม่เฉียบแหลม ... เพียงใด ... อุบาสิกาผู้
เป็นสาวิกาของเราจักยังไม่เฉียบแหลม ... เพียงใด ... พรหมจรรย์ของเรา
นี้จักยังไม่สมบูรณ์ กว้างขวาง แพร่หลาย รู้กัน โดยมาก เป็นปึกแผ่น
จนกระทั่งเทวดาและมนุษย์ประกาศได้ดีแล้วเพียงใด เราจักยังไม่
ปรินิพพานเพียงนั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็บัดนี้ พรหมจรรย์ของพระผู้มี
พระภาคสมบูรณ์แล้ว กว้างขวาง แพร่หลาย รู้กันโดยมาก เป็นปึกแผ่น

จนกระทั่งเทวดาและมนุษย์ประกาศได้ดีแล้ว ขอพระผู้มีพระภาคจง
ปรินิพพานในบัดนี้เถิด ขอพระสุคตจงปรินิพพานในบัดนี้เถิด บัดนี้ เป็น
เวลาปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค ฯ

ดูกรอานนท์ เมื่อมารกล่าวอย่างนี้แล้ว เราได้ตอบว่า ดูกรมารผู้มี
บาป ท่านจงมีความขวนขวายน้อยเถิด ความปรินิพพานแห่งตถาคตจักมี
ไม่ช้า โดยล่วงไปอีกสามเดือนแต่นี้ ตถาคตก็จักปรินิพพาน

ดูกรอานนท์ วันนีเมื่อคืนนี้ ตถาคตมีสติสัมปชัญญะปลงอายุสังขาร
แล้ว ที่ป่าवालเจตีย์ ฯ

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระอานนท์ได้กราบทูล
ว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงดำรงอยู่ตลอดกับ
ขอพระสุคตจงทรงดำรงอยู่ตลอดกับ เพื่อประโยชน์ของชนเป็นอันมาก เพื่อ
ความสุขของชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล
เพื่อความสุขของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรอานนท์ เวลานี้อย่าเลย อย่าวิงวอน
ตถาคตเลย บัดนี้มีไฉนเวลาที่วิงวอนตถาคต แม้ครั้งที่สอง ... แม้ครั้งที่
สาม ... ท่านพระอานนท์ ก็ได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มี
พระภาคจงทรงดำรงอยู่ตลอดกับ ขอพระสุคตจงทรงดำรงอยู่ตลอดกับ
เพื่อประโยชน์ของชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขของชนเป็นอันมาก เพื่อ
อนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขของเทวดาและ
มนุษย์ทั้งหลาย ฯ

ดูกรอานนท์ เธอเชื่อความตรัสรู้ของตถาคตหรือ ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เชื่อ ฯ

ดูกรอานนท์ เมื่อเชื่อ ไฉนเธอจึงแค้นได้ตถาคตถึงสามครั้งเล่า ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้ฟังมาได้รับมา เฉพาะพระ
พักตร์ พระผู้มีพระภาคว่า ดูกรอานนท์ อธิธิบาททั้ง ๔ อันผู้ใดผู้หนึ่งเจริญ
แล้ว กระทำให้มากแล้ว กระทำให้เป็นดุจยาน กระทำให้เป็นดุจพิน ให้ตั้ง
มันแล้ว อบรมแล้ว ปรารภดีแล้ว ผู้นั้น เมื่อจำนงอยู่ พึงดำรงอยู่ได้ตลอด
กับ หรือเกินกว่ากับ ดูกรอานนท์ อธิธิบาททั้ง ๔ ตถาคตเจริญแล้ว กระทำ
ให้มากแล้ว กระทำให้เป็นดุจยาน กระทำให้เป็นดุจพิน ให้ตั้งมันแล้ว
อบรมแล้ว ปรารภดีแล้ว ตถาคตนั้น เมื่อจำนงอยู่ จะพึงดำรงอยู่ได้ตลอด
กับ หรือเกินกว่ากับ ฯ

ดูกรอานนท์ เธอเชื่อหรือ ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เชื่อ ฯ

ดูกรอานนท์ เพราะฉะนั้น เรื่องนี้เป็นความผิดพลาดของเธอผู้เดียว
เพราะว่า เมื่อตถาคตทำนิมิตอันหยาบ ทำโอภาสอันหยาบอย่างนี้ เธอมี
อาจรัทัน จึงมิได้วิงวอนตถาคตว่า ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงดำรงอยู่ตลอด
กับ ขอพระสุคตจงทรงดำรงอยู่ตลอดกับ เพื่อประโยชน์ของชนเป็นอันมาก
เพื่อความสุขของชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อ
เกื้อกูล เพื่อความสุข ของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ถ้าเธอวิงวอนตถาคต
ตถาคตจะพึงห้ามวจาเธอเสียสองครั้งเท่านั้น ครั้นครั้งที่สามตถาคตพึง

รับ เพราะฉะนั้นแหละ อานนท์ เรื่องนี้จึงเป็นความผิดพลาดของเธอผู้เดียว ฯ

❖ กล่าวด้วยอานุภาพของอิทธิบาท

[๑๐๓] ดูกรอานนท์ สมัยหนึ่ง เราอยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏ เขตพระนครราชคฤห์ ณ ที่นั้น เราเรียกเธอมาบอกว่า ดูกรอานนท์ พระนครราชคฤห์ นำ รื่นรมย์ ภูเขาคิชฌกูฏ นำ รื่นรมย์ อิทธิบาททั้ง ๔ อันผู้ใดผู้หนึ่งเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว กระทำให้เป็นดุจยาน กระทำให้เป็นดุจพื่น ให้ตั้งมั่นแล้ว อบรมแล้ว พรารมดีแล้ว ผู้นั้น เมื่อจำนงอยู่ พึงดำรงอยู่ได้ตลอดกับ หรือเกินกว่ากับ ดูกรอานนท์ อิทธิบาททั้ง ๔ ตถาคตเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว กระทำให้เป็นดุจยาน กระทำให้เป็นดุจพื่น ให้ตั้งมั่นแล้ว อบรมแล้ว พรารมดีแล้ว ตถาคตนั้น เมื่อจำนงอยู่ จะพึงดำรงอยู่ได้ตลอดกับ หรือเกินกว่ากับ เมื่อตถาคตทำนิมิตอันหยาบ โภกาสอันหยาบอย่างนี้ เธอมี อารู้ทัน จึงมิได้วิงวอน ตถาคตว่า ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงดำรงอยู่ตลอดกับ ขอพระสุคตจงทรงดำรงอยู่ตลอดกับ เพื่อประโยชน์ของชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขของชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข ของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ถ้าเธอวิงวอนตถาคต ตถาคตจะพึงห้ามวจาเธอเสียสองครั้งเท่านั้น ครั้นครั้งที่สามตถาคตพึงรับ เพราะฉะนั้นแหละ อานนท์ เรื่องนี้ จึงเป็นความผิดพลาดของเธอผู้เดียว ฯ

[๑๐๔] ดุกรอานนท์ สมัยหนึ่ง เราอยู่ที่โคตมนิโครธ เขตพระนคร
ราชคฤห์นั้น ...เราอยู่ที่เหวเป็นที่ทิ้งโจร เขตพระนครราชคฤห์นั้น ... เราอยู่
ที่ถ้ำ สัตตบรรณคูลา ข้างภูเขาเวภารบรรพต เขตพระนครราชคฤห์นั้น ...
เราอยู่ที่ กาศิลา ข้างภูเขาอิสสิคิลิ เขตพระนครราชคฤห์นั้น ...เราอยู่ที่เง่อม
ชื่อสปปโสณฑิก ณ สัตวัน เขตพระนครราชคฤห์นั้น ... เราอยู่ที่ตโปทาราม
เขตพระนครราชคฤห์นั้น ... เราอยู่ที่เวฬุวันกลันทกนิวาปสถาน เขตพระ
นครราชคฤห์นั้น ... เราอยู่ที่ ชิวกัมพวัน เขตพระนครราชคฤห์นั้น ... เราอยู่
ที่มัททกุจฉิมฤคทายวัน เขตพระนคร ราชคฤห์นั้น ณ ที่นั้น เราเรียกเธอมา
บอกว่า ดุกรอานนท์ พระนครราชคฤห์ น่ารื่นรมย์ ภูเขาคิฆณภูฏาน่ารื่นรมณ์
โคตมนิโครธ เหวที่ทิ้งโจร ถ้ำสัตตบรรณคูลา ข้างภูเขาเวภารบรรพต กาศิ
ลาข้างภูเขาอิสสิคิลิ เง่อมชื่อว่า สปปโสณฑิกสัตวัน ตโปทาราม เวฬุวัน
กลันทกนิวาปสถาน ชิวกัมพวันมัททกุจฉิมฤคทายวัน ต่างน่ารื่นรมย์ อิทธิ
บาททั้ง ๔ อันผู้ใดผู้หนึ่งเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว กระทำให้เป็นดูจ
ยาน กระทำให้เป็นดูจพื้น ให้ตั้งมั่นแล้ว อบรมแล้ว พรารภดีแล้ว ผู้นั้น
เมื่อจำนงอยู่ พึงดำรงอยู่ได้ตลอดกับ หรือเกินกว่ากับ ดุกรอานนท์ อิทธิ
บาททั้ง ๔ ตถาคตเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว กระทำให้เป็นดูจยาน
กระทำให้เป็นดูจพื้น ให้ตั้งมั่นแล้ว อบรมแล้ว พรารภดีแล้ว ตถาคตนั้น
เมื่อจำนงอยู่ พึงดำรงอยู่ได้ตลอดกับ หรือเกินกว่ากับ เมื่อตถาคตทำนิมิต
อันหยาบ ทำโอกาสอันหยาบอย่างนี้ เธอมีอาจรู้นั้น จึงมิได้วิงวอนตถาคต
ว่า ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงดำรงอยู่ตลอดกับ ขอพระสุคตจงทรงดำรงอยู่
ตลอดกับ เพื่อประโยชน์ของชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขของชนเป็นอัน

มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข ของ
เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ถ้าเธอวิงวอนตถาคต ตถาคตจะพึงห้ามวาจา
เธอเสีย สองครั้งเท่านั้น ครั้นครั้งที่สามตถาคตพึงรับ เพราะฉะนั้นแหละ
อานนท์ เรื่องนี้ เป็นความผิดพลาดของเธอผู้เดียว ฯ

[๑๐๕] ดูกรอานนท์ สมัยหนึ่ง เราอยู่ที่อุเทนเจดีย์ เขตเมืองเวสาลี
นี้เอง ณ ที่นั้น เราเรียกเธอมาบอกว่า ดูกรอานนท์ เมืองเวสาลีนี้รึนรมย์ อุ
เทนเจดีย์นี้รึนรมย์ อิทธิบาททั้ง ๔ อันผู้ใดผู้หนึ่งเจริญแล้ว กระทำให้มาก
แล้ว กระทำให้เป็นดุจยาน กระทำให้เป็นดุจพื้น ให้ตั้งมั่นแล้ว อบรมแล้ว
ปรารภดีแล้ว ผู้นั้น เมื่อจำนงอยู่ พึงดำรงอยู่ได้ตลอดกับ หรือเกินกว่ากับ
ดูกรอานนท์ อิทธิบาททั้ง ๔ ตถาคตเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว กระทำ
ให้เป็นดุจยาน กระทำให้เป็นดุจพื้น ให้ตั้งมั่นแล้ว อบรมแล้ว ปรารภดีแล้ว
ตถาคตนั้น เมื่อจำนงอยู่ พึงดำรงอยู่ได้ตลอดกับ หรือเกินกว่ากับ เมื่อ
ตถาคตกระทำนิมิตอันหยาบ ทำโอภาสอันหยาบอย่างนี้ เธอมีอาจรรู้ทัน จึง
มิได้วิงวอนตถาคตว่า ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงดำรงอยู่ตลอดกับ ขอพระ
สุคตจงทรงดำรงอยู่ตลอดกับ เพื่อประโยชน์ของชนเป็นอันมาก เพื่อ
ความสุขของชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์ โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล
เพื่อความสุข ของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ถ้าเธอวิงวอนตถาคต ตถาคต
จะพึงห้ามวาจาเธอเสียสองครั้งเท่านั้น ครั้นครั้งที่สามตถาคตพึงรับ
เพราะฉะนั้นแหละ อานนท์ เรื่องนี้ เป็นความผิดพลาดของเธอผู้เดียว ฯ

[๑๐๖] ดูกรอานนท์ สมัยหนึ่ง เราอยู่ที่โคตมกเจดีย์ เขตเมืองเว
สาลีนี้เอง ... เราอยู่ที่สัตตัมพเจดีย์ เขตเมืองเวสาลีนี้เอง ... เราอยู่ที่พหู
บุตตเจดีย์ เขตเมืองเวสาลีนี้เอง ... เราอยู่ที่สารันทเจดีย์ เขตเมืองเวสาลี
นี้เอง ... วันนี้ เมื่อคืนนี้เอง เราบอกเธอที่ปาวาลเจดีย์ว่า ดูกรอานนท์
เมืองเวสาลีนำรึนรมย์ อุเทนเจดีย์ โคตมกเจดีย์ สัตตัมพเจดีย์ พหูบุตต
เจดีย์ สารันทเจดีย์ ปาวาลเจดีย์ ต่างนำรึนรมย์ อิทธิบาททั้ง ๔ อันผู้ใดผู้
หนึ่งเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว กระทำให้เป็นดูจยาน กระทำให้เป็นดูจ
พื้น ให้ตั้งมั่นแล้ว อบรมแล้ว พรารภดีแล้ว ผู้นั้น เมื่อจำนงอยู่ พึงดำรงอยู่
ได้ตลอดกับ หรือเกินกว่ากับ ดูกรอานนท์ อิทธิบาททั้ง ๔ ตถาคตเจริญแล้ว
กระทำให้มากแล้ว กระทำให้เป็นดูจยาน กระทำให้เป็นดูจพื้น ให้ตั้งมั่น
แล้ว อบรมแล้ว พรารภดีแล้ว ตถาคตนั้น เมื่อจำนงอยู่ พึงดำรงอยู่ได้ตลอด
กับ หรือเกินกว่ากับ เมื่อตถาคตกระทำนิมิตอันหยาบ ทำโอภาสอันหยาบ
อย่างนี้ เธอมีอาจรัทัน จึงมิได้วิงวอนตถาคตว่า ขอพระผู้มีพระภาคจงทรง
ดำรงอยู่ตลอดกับ ขอพระสุคตจงทรงดำรงอยู่ตลอดกับ เพื่อประโยชน์ของ
ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข
ของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ถ้าเธอวิงวอนตถาคต ตถาคตจะพึงห้าม
วจาเธอเสียสองครั้งเท่านั้น ครั้นครั้งที่สาม ตถาคตพึงรับ เพราะฉะนั้น
แหละอานนท์ เรื่องนี้ เป็นความผิดพลาดของเธอ ผู้เดียว ฯ

ดูกรอานนท์ เราได้บอกเธอไว้ก่อนแล้วไม่ใช่หรือว่า ความเป็น
ต่างๆ ความเป็นอย่างอื่นจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น
ต้องมี เพราะฉะนั้น จะพึงได้ในของรักของชอบใจนี้แต่ที่ไหน สิ่งใดเกิดแล้ว

มีแล้ว บัจฉัยปรุงแต่งแล้ว มีความทำลายเป็นธรรมดา การปรารถนาว่า ขอ
สิ่งนั้น อย่าทำลายไปเลย ดังนี้ มิใช่ฐานะจะมีได้ ก็สิ่งใดที่ตถาคตสลละแล้ว
คายแล้ว ปล่อยแล้ว ละแล้ว วางแล้ว อายุสังขารตถาคตปลงแล้ว วาจาที่
ตถาคตกล่าวไว้โดยเด็ดขาดว่า ความปรินิพพานแห่งตถาคตจักมีไม่ช้า
โดยล่วงไปอีกสามเดือนแต่นี้ ตถาคตก็จักปรินิพพาน อันตถาคตจะกลับคืน
ยังสิ่งนั้น เพราะเหตุแห่งชีวิต ดังนี้ มิใช่ฐานะที่จะมีได้ มาไปกันเถิด
อานนท์ เราจักเข้าไปยังกุฎาคารศาลาปามหาวัน

ท่านพระอานนท์รับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ลำดับนั้น
พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยท่านพระอานนท์เสด็จเข้าไปยังกุฎาคารศาลา
ปามหาวัน ครั้นแล้ว รับสั่งกะท่านพระอานนท์ว่า

ไปเถิดอานนท์ เธอจงให้ภิกษุทุกรูปเท่าที่อาศัยเมืองเวสาลีอยู่มา
ประชุมที่อุปัฏฐานศาลา

ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว จึงให้
ภิกษุทุกรูปเท่าที่อาศัยเมืองเวสาลีอยู่มาประชุมที่อุปัฏฐานศาลา แล้วจึง
เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายบังคมพระ
ผู้มีพระภาคแล้ว ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นท่านพระอานนท์ยืน
เรียบร้อยแล้วได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุสงฆ์ประชุมกัน
แล้ว ขอพระผู้มีพระภาคทรงทราบกาลอันควรในบัดนี้เถิด ฯ

❖ กล่าวด้วยสังเขปนิยธรรม

[๑๐๗] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปยังอุปัฏฐานศาลา

ประทับนั่งบนอาสนะที่เขาจัดถวาย ครั้นพระผู้มีพระภาคประทับนั่งแล้ว
รับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมเหล่าใดที่เราแสดงแล้วด้วยปัญญาอันยิ่ง
ธรรมเหล่านั้น พวกเธอเรียนแล้ว ฟังสั่งเสพ ฟังให้เจริญ ฟังกระทำให้มาก
ด้วยดี โดยประการที่พรหมจรรย์นี้จะพึงยั่งยืน ดำรงอยู่ได้นาน เพื่อ
ประโยชน์ของชนเป็นอันมาก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขของ
เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ก็ธรรมที่เราแสดงแล้ว ด้วยปัญญาอันยิ่ง ...
เหล่านั้นเป็นไฉน คือสติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕
โภชณงค์ ๗ มรรคมงคล ๘ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมเหล่านี้แลที่เราแสดง
แล้วด้วยปัญญาอันยิ่ง ... ๫

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเตือนภิกษุทั้งหลายว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราขอเตือนพวกเธอ สังฆารทั้งหลายมี
ความเสื่อมเป็นธรรมดา พวกเธอจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม ความ
ปรินิพพานแห่งตถาคต จักมีในไม่ช้า โดยล่วงไปอีกสามเดือนแต่นี้ ตถาคต
ก็จักปรินิพพาน ๫

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นได้ตรัสไวยาภรณ์ภาษิตนี้แล้ว
จึงได้ ตรัสพระคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

[๑๐๘] คนเหล่าใด ทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่ ทั้งพาลทั้งบัณฑิต ทั้งมั่งมี ทั้ง
ขัดสนล้วนมีความตายเป็นเบื้องหน้า ภาชนะดินที่นายช่างหม้อกระทำแล้ว
ทั้งเล็กทั้งใหญ่ ทั้งสูงทั้งดิบ ทุกชนิด มีความแตกเป็นที่สุด ฉันทิ ชีวิตของ
สัตว์ทั้งหลายก็ฉันทิ ๫

พระศาสดาได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า ภัยของเราแก่ห่ม
แล้ว ชีวิตของเราเป็นของน้อย เราจักละพวกเธอไป เรากระทำที่พึงแก้ตน
แล้ว

ดูกรภิกษุทั้งหลายพวกเธอจึงเป็นผู้ไม่ประมาณ มีสติ มีศีล อันดี
เกิด จงเป็นผู้มีความดำริตั้งมั่นดีแล้ว ตามรักรักษาจิตของตนเกิด ผู้ใด จักเป็น
ผู้ไม่ประมาณ อยู่ในธรรมวินัยนี้ ผู้นั้นจักละชาติสังสาร แล้วกระทำที่สุดแห่ง
ทุกข์ได้ ดังนี้ ฯ

จบภาณวารที่สาม ฯ

❖ ทรงเลี้ยวดูเมืองเวสาลี อริยธรรม ๔

[๑๐๙] ครั้งนั้น เวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงนั่งแล้ว ทรงถือบาตร
และจีวร เสด็จเข้าไปยังเมืองเวสาลีเพื่อบิณฑบาต เสด็จเที่ยวบิณฑบาตใน
เมืองเวสาลีแล้ว เวลาปัจฉิมภัต เสด็จกลับจากบิณฑบาต ทอดพระเนตร
เมืองเวสาลีเป็นนาคาวโลก แล้วรับสั่งกะท่านพระอานนท์ว่า

ดูกรอานนท์ การเห็นเมืองเวสาลี ของตถาคตครั้งนี้ จักเป็นครั้ง
สุดท้าย มาไปกันเถิดอานนท์ เราจักไปยังบ้านภัณฑคาม

ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ลำดับ
นั้น พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่เสด็จถึงบ้านภัณฑคาม
แล้ว ได้ยินว่าพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ บ้านภัณฑคามนั้น ณ ที่นั้นแล
พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า

สถานที่ที่พระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงโปรดให้สร้างขึ้น
เพื่อระลึกถึงการมาเยือนเมืองเวสาลีของพระพุทธเจ้า

คุณภิกษุทั้งหลาย เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดธรรม ๔ ประการ เรา
และพวกเธอจึงเร่รอนท่องเที่ยวไปสิ้นกาลนานอย่างนี้ ๔ ประการเป็นไฉน
เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดศีลอันเป็นอริยะ เราและพวกเธอจึงเร่รอน
ท่องเที่ยวไปสิ้นกาลนาน เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดสมาธิอันเป็นอริยะ ...
ปัญญาอันเป็นอริยะ... วิมุตติอันเป็นอริยะ เราและพวกเธอจึงเร่รอน
ท่องเที่ยวไปสิ้นกาลนานอย่างนี้ ฯ

คุณภิกษุทั้งหลาย เราได้รู้แจ้งแทงตลอดศีลอันเป็นอริยะ สมาธิอัน
เป็นอริยะ ปัญญาอันเป็นอริยะ วิมุตติอันเป็นอริยะแล้ว ตัณหาในภพเรา
ถอนเสียแล้ว ตัณหาอันจะนำไปสู่ภพสิ้นแล้ว บัดนี้ภพใหม่ไม่มี ฯ

พระผู้มีพระภาคผู้ศุคตศาสดา ครั้นได้ตรัสไวยากรณภาษิตนี้แล้ว
จึงได้ ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

[๑๑๐] ธรรมเหล่านี้ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา และวิมุตติ อันยอ
เยี่ยมอันพระโคตมผู้มียศตรัสรู้แล้ว ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสบอกธรรม

แก้ภิกษุทั้งหลาย เพื่อความรู้อย่างยิ่ง พระศาสดา ผู้กระทำซึ่งที่สุดแห่งทุกข์ มี พระจักษุ ปรีณิพพานแล้ว ฯ

[๑๑๑] ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคเมื่อประทับ ณ บ้านภัณฑคาม นั้น ทรงกระทำธรรมิกถานี้แหละเป็นอันมากแก่พวกภิกษุว่า อย่างนี้ศีล อย่างนี้สมาธิ อย่างนี้ปัญญา สมาธิอันศีลอบรมแล้ว ย่อมมีผลใหญ่ มี อานิสงส์ใหญ่ ปัญญาอันสมาธิอบรมแล้ว ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ จิตอันปัญญาอบรมแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะโดยชอบ คือ กามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ ฯ

[๑๑๒] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ตามความพอพระทัย ในบ้านภัณฑคามแล้วตรัสเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่งว่า มาไปกันเถิด อานนท์ เราจักไปยังบ้านหัตถิคาม อัมพคาม ชัมพูคาม และโกคนคร ท่าน พระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ฯ

❖ กถาว่าด้วยมหาประเทศ ๔

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่เสด็จถึง โคนคร แล้ว ได้ยินว่าพระผู้มีพระภาคประทับ ณ อานันทเจดีย์ ในโคน ครนั้น ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดง มหาประเทศ ๔ เหล่านี้ พวกเธอ จงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้น ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มี

ภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัส ดังต่อไปนี้

[๑๑๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ฟังกล่าวอย่างนี้ว่า อากุโล ชื่อนี้ข้าพเจ้าได้ฟังมา ได้รับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคว่า นี่เป็นธรรม นี่เป็นวินัย นี่เป็นคำสั่งสอนของพระศาสดา ดังนี้ พวกเธอไม่ฟังขึ้นชมไม่ฟังคัดค้าน คำกล่าวของภิกษุนั้น ครั้นแล้วฟังเรียนบทและพยัญชนะเหล่านั้นให้ดี แล้วสอบสวนในพระสูตร เทียบเคียงในพระวินัย ถ้าสอบสวนในพระสูตร เทียบเคียงในพระวินัย ลงในพระสูตรไม่ได้ เทียบเคียงในพระวินัยไม่ได้ ฟังถึงความตกลงในข้อนี้ว่า นีมิใช่คำของพระผู้มีพระภาคแน่นอน และภิกษุนี้จำมาผิดแล้ว ดังนั้น พวกเธอฟังทั้งคำกล่าวนั้นเสีย ถ้าเมื่อสอบสวนในพระสูตร เทียบเคียงในพระวินัย ลงในพระสูตรได้ เทียบเคียงในพระวินัยได้ ฟังถึงความตกลงในข้อนี้ว่า นี่เป็นคำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคแน่นอน และภิกษุนี้จำมาถูกต้องแล้ว

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพึงทรงจำหาประเทศข้อที่หนึ่งนี้ไว้ ฯ

[๑๑๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ฟังกล่าวอย่างนี้ว่า สงฆ์พร้อมทั้งพระเถระ พร้อมทั้งปาโมกข์ อยู่ในอาวาสนั้น ข้าพเจ้าได้ฟังมา ได้รับมาเฉพาะหน้าสงฆ์นั้นว่า นี่เป็นธรรม นี่เป็นวินัย นี่เป็นคำสั่งสอนของ พระศาสดา ดังนี้ พวกเธอไม่ฟังขึ้นชมไม่ฟังคัดค้าน คำกล่าวของภิกษุนั้น ครั้นแล้ว ฟังเรียนบทและพยัญชนะเหล่านั้นให้ดี แล้วสอบสวนในพระสูตร เทียบเคียงในพระวินัย ถ้าเมื่อสอบสวนในพระสูตร เทียบเคียงใน

พระวินัย ลงในพระสูตรไม่ได้ ลงในพระวินัยไม่ได้ ฟังถึงความตกลงในข้อนี้
ว่า นี่มีใช้คำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคแน่นอน และภิกษุสงฆ์นั้นจำมาผิด
แล้ว ดังนั้น พวกเธอฟังทั้ง คำกล่าวนั้นเสีย ถ้าเมื่อสอบสวนในพระสูตร
เทียบเคียงในพระวินัย ลงในพระสูตรได้ เทียบเคียงในพระวินัยได้ ฟังถึง
ความตกลงในข้อนี้ว่า นี่เป็นคำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคแน่นอน และ
ภิกษุสงฆ์นั้นจำมาถูกต้องแล้ว

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพึงทรงจำหาประเทศข้อที่สองนี้ไว้ ฯ

[๑๑๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ฟังกล่าวอย่างนี้
ว่า ภิกษุผู้เป็นเถระมากรูปอยู่ในอาวาสโน้น เป็นพหูสูต มีอาคมอันมาถึง
แล้ว เป็นผู้ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา ข้าพเจ้าได้ฟังมา ได้รับมาเฉพาะ
หน้าพระเถระเหล่านั้นว่า นี่เป็นธรรม นี่เป็นวินัย นี่เป็นคำสั่งสอนของพระ
ศาสดา ดังนี้ พวกเธอไม่ฟังชื่นชม ไม่ฟังคัดค้านคำกล่าวของภิกษุนั้น ครั้น
แล้วพึงเรียนบทและพยัญชนะเหล่านั้นให้ดี แล้วสอบสวนในพระสูตร
เทียบเคียงในพระวินัย ถ้าเมื่อสอบสวนในพระสูตร เทียบเคียงในพระวินัย
ลงในพระสูตรไม่ได้ ลงในพระวินัยไม่ได้ ฟังถึงความตกลงในข้อนี้ว่านี่มีใช้
คำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคแน่นอน และพระเถระเหล่านั้น จำมาผิด
แล้ว ดังนั้น พวกเธอฟังทั้งคำกล่าวนั้นเสีย ถ้าเมื่อสอบสวนในพระสูตร
เทียบเคียงในพระวินัย ลงในพระสูตรได้ เทียบเคียงในพระวินัยได้ ฟังถึง
ความตกลง ในข้อนี้ว่า นี่เป็นคำของพระผู้มีพระภาคแน่นอน และพระเถระ
เหล่านั้น จำมาถูกต้องแล้ว

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพึงทรงจำหาประเทศข้อที่สามนี้ไว้ ๕

[๑๑๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พึงกล่าวอย่างนี้ว่า ภิกษุ ผู้เป็นเถระอยู่ในอาวาสโน้น เป็นพหูสูต มีอาคมอันมาถึงแล้ว เป็นผู้ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา ข้าพเจ้าได้ฟังมา ได้รับมาเฉพาะหน้า พระเถระนั้นว่า นี่เป็นธรรม นี่เป็นวินัย นี่เป็นคำสั่งสอนของพระศาสดา ดังนี้ พวกเธอไม่พึงชื่นชม ไม่พึงคัดค้านคำกล่าวของภิกษุนั้น ครั้นแล้ว พึงเรียนบทและพยัญชนะเหล่านั้นให้ดี แล้วสอบสวนในพระสูตร เทียบเคียงในพระวินัย ถ้าเมื่อสอบสวนในพระสูตร เทียบเคียงในพระวินัย ลงในพระสูตรไม่ได้ ลงในพระวินัยไม่ได้ พึงถึงความตกลงในข้อนี้ว่า นี้มิใช่คำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคแน่นอน และพระเถระนั้นจำมาผิดแล้ว ดังนั้น พวกเธอพึงทิ้งคำกล่าวนั้นเสีย ถ้าเมื่อสอบสวนในพระสูตร เทียบเคียงในพระวินัย ลงในพระสูตรได้ เทียบเคียงในพระวินัยได้ พึงถึงความตกลงในข้อนี้ว่า นี่เป็นคำของพระผู้มีพระภาคแน่นอน และพระเถระนั้นจำมาถูกต้องแล้ว

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพึงทรงจำหาประเทศข้อที่สี่นี้ไว้ ๕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพึงทรงจำหาประเทศทั้ง ๔ เหล่านี้ไว้ ฉะนี้แล ๕

ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคประทับ ณ อานันทเจดีย์ในโกคนครนั้น ทรงกระทำธรรมีกถานี้แหละเป็นอันมากแก่พวกภิกษุว่า อย่างนี้คือ อย่างนี้

สมาธิ อย่างนี้ปัญญา สมาธิอันศีลอบรมแล้ว ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ ปัญญาอันสมาธิอบรมแล้ว ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ จิตอันปัญญาอบรมแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะโดยชอบ คือ กามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ ฯ

[๑๑๗] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในโกศนครตามความพอพระทัยแล้ว ตรัสเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่งว่า

ดูกรอานนท์ มาไปกันเถิด เราจักไปยังเมืองปาวา

ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จถึงเมืองปาวาแล้ว ได้ยินว่าพระผู้มีพระภาคประทับ ณ อัมพวันของนายจุนทะกัมมารบุตร ในเมืองปาวานั้น ฯ

❖ เรื่องนายจุนทะ กัมมารบุตร

ครั้งนั้น นายจุนทะกัมมารบุตรได้สดับข่าวว่า พระผู้มีพระภาค เสด็จถึงเมืองปาวาประทับอยู่ ณ อัมพวันของเราในเมืองปาวา จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นนายจุนทะกัมมารบุตรนั่งเรียบร้อยแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาภหาญ ให้รื่นเริงด้วยธรรมิกถา ลำดับนั้น นายจุนทะกัมมารบุตรอันพระผู้มีพระภาคให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาภหาญ ให้รื่นเริงด้วยธรรมิกถาแล้ว ได้กราบทูลพระ

ผู้มีพระภาคว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาค พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ จง
ทรงรับภัตของข้าพระองค์ เพื่อเสวยในวันพรุ่งนี้

พระผู้มีพระภาค ทรงรับด้วยดุชนิภาพ ฯ

ลำดับนั้น นายจุนทกัมมารบุตรทราบข่าวว่า พระผู้มีพระภาคทรงรับ
แล้ว ลูกจากอาสนะถวายบังคมพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณ หลีก
ไปแล้ว นายจุนทกัมมารบุตรให้ตระเตรียมของเคี้ยวของฉันอันประณีต
และสุกรมัททวะเป็นอันมากในนิเวศน์ของตน โดยล่องราตรีนั้นไป ให้กราบ
ทูลกาลแต่พระผู้มีพระภาคว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ได้เวลาแล้ว ภัตตาคารสำเร็จแล้ว ฯ

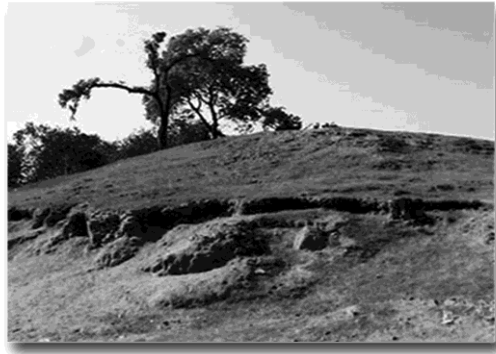
ครั้งนั้น เวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงนั่งแล้ว ทรงถือบาตรและ
จีวร พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์เสด็จเข้าไปยังนิเวศน์ของนายจุนทกัมมารบุตร
ประทับนั่งบนอาสนะที่เขาจัดถวาย ครั้นพระผู้มีพระภาคประทับนั่งแล้ว
รับสั่งกะนายจุนทกัมมารบุตรว่า

ดูกรนายจุนทะ ท่านจงอังคาสเราด้วยสุกรมัททวะที่ท่าน
ตระเตรียมไว้ จงอังคาสภิกษุสงฆ์ด้วยของเคี้ยวของฉันอย่างอื่นที่ท่าน
ตระเตรียมไว้

นายจุนทกัมมารบุตรทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว จึง
อังคาสพระผู้มีพระภาค ด้วยสุกรมัททวะที่ตนตระเตรียมไว้ อังคาสภิกษุ
สงฆ์ด้วยของเคี้ยวของฉันอย่างอื่นที่ตนตระเตรียมไว้ ลำดับนั้น พระผู้มี
พระภาครับสั่งกะนายจุนทกัมมารบุตรว่า

ดูกรนายจุนทะ ท่านจงฟังสุกรมัททวะที่ยังเหลือเสียในหลุม เรายังไม่เห็นบุคคลในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ซึ่งบริโภคสุกรมัททวะนั้นแล้ว จะพึงให้อยู่ไปด้วยดีได้นอกจากตถาคต

นายจุนทกัมมารบุตรทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว จึงฟังสุกรมัททวะที่ยังเหลือเสียในหลุม แล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้วถวายบังคมนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคยังนายจุนทกัมมารบุตรผู้นั่งเรียบร้อยแล้วให้เห็นแจ้ง ให้สมათาน ให้อาจหาญ ให้รื่นเริงด้วยธรรมิกถา แล้วเสด็จลุกจากอาสนะเสด็จหลีกไป ฯ

สถานที่ๆเชื่อว่าเคยเป็นสวนมะม่วงของนายจุนทะ

❖ ทรงประหารปักขันทีกาพาธ

ลำดับนั้น เมื่อพระผู้มีพระภาคเสวยภัตตาหารของนายจุนทกัมมารบุตรแล้ว ก็เกิดอาพาธอย่างร้ายแรง มีเวทนาคล้ายเกิดแต่การประหารลงพระโลหิต ไกล่จะนิพพาน ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคทรงมีพระ

สติสัมปชัญญะ ทรงอดกลั้นเวทนาเหล่านั้นไว้ มิได้ทรงพรันพรึง ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่งว่า

มาไปกันเถิด อานนท์ เราจักไปยังเมืองกุสินารา

ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ฯ

[๑๑๘] ข้าพเจ้าได้ฟังมาว่า พระผู้มีพระภาคทรงพระปริชาเสวย ภัตตาหารของนายจุนทกัมมารบุตรแล้ว ทรงพระประชวรอย่างหนักใกล้จะ นิพพาน เมื่อพระศาสดาเสวยสุกรมัททวะแล้ว การประชวรอย่างหนักได้ บังเกิดขึ้น พระผู้มีพระภาคลงพระบังคน ได้ตรัสว่าเราจะไปยังเมืองกุสินารา ดังนี้ ฯ

(คาถาเหล่านี้ พระสังคีติกาจารย์ทั้งหลายกล่าวไว้ในเวลาทำสังคายนา)

[๑๑๙] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จแวะจากหนทาง แล้วเสด็จ เข้าไปยังโคนไม้ต้นหนึ่ง รับสั่งกะท่านพระอานนท์ว่า

ดูกรอานนท์ เธอจงช่วยปูผ้าสังฆาฏิซ้อนกันเป็นสี่ชั้นให้เรา เรา เหน็ดเหนื่อยนัก จักนั่ง

ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ปูผ้า สังฆาฏิซ้อนกันเป็นสี่ชั้น พระผู้มีพระภาคประทับนั่งบนอาสนะที่พระ อานนท์ปูถวายแล้ว ครั้นพระผู้มีพระภาคประทับนั่งแล้ว จึงรับสั่งกะท่าน พระอานนท์ว่า

ดูกรอานนท์ เธอจงช่วยนำน้ำมาให้เรา เรากระหาย จักดื่ม
เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระอานนท์ได้กราบทูล
ว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อกึ่งนี้ เกวียนประมาณ ๕๐๐ เล่ม ข้ามไป
แล้วน้ำนั้นน้อย ถูกล้อเกวียนบดแล้ว ชุ่นมัวไหลไปอยู่ แม่น้ำกุกุธานที่นี้อยู่
ไม่ไกล มีน้ำใสจืด เย็น ขาว มีท่าราบเรียบ น้ำรินรมย์ พระผู้มีพระภาคจัก
ทรงดื่มในแม่น้ำนี้ และจักทรงสงสนานพระองค์

แม้ครั้งที่สอง พระผู้มีพระภาคก็ยังรับสั่งกะท่านพระอานนท์ว่า
ดูกรอานนท์ เธอจงช่วยนำน้ำดื่ม มาให้เรา เรากระหาย จักดื่ม
แม้ครั้งที่สองท่านพระอานนท์ก็ได้กราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อกึ่งนี้ เกวียนประมาณ ๕๐๐ เล่ม ข้ามไป
แล้วน้ำนั้นน้อยถูกล้อเกวียนบดแล้ว ชุ่นมัวไหลไปอยู่ แม่น้ำกุกุธานที่นี้อยู่
ไม่ไกล มีน้ำใส จืด เย็น ขาว มีท่าราบเรียบ น้ำรินรมย์ พระผู้มีพระภาคจัก
ทรงดื่มในแม่น้ำนี้ แล้วจักทรงสงสนานพระองค์

แม้ครั้งที่สาม พระผู้มีพระภาคก็ยังรับสั่งกะท่านพระอานนท์ว่า
ดูกรอานนท์ เธอจงช่วยนำน้ำมาให้เรา เรากระหาย จักดื่ม

ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาค แล้วถือ
บาตรไปยังแม่น้ำนั้น ครั้นนั้น แม่น้ำนั้นถูกล้อเกวียนบดแล้ว มีน้ำน้อยชุ่น
มัว ไหลไปอยู่ เมื่อท่านพระอานนท์เข้าไปใกล้ก็ใสสะอาด ไม่ชุ่นมัว ไหลไป
อยู่ ท่านพระอานนท์ ได้มีความดำริว่า น้ำอัศจรรย์หนอเหตุไม่เคยเป็นมา
เป็นแล้ว ความที่พระตถาคตเป็นผู้มีฤทธิ์มากมีอานุภาพมาก แม่น้ำนี้ถูก

ลื้อเกวียนบดแล้ว มีน้ำน้อย ชุนมัว ไหลไปอยู่ เมื่อเราเข้าไปใกล้กลับใส สะอาด ไม่ชุนมัว ไหลไปอยู่ ฯ

❖ กถาว่าด้วยข้ออัศจรรย์ของพระผู้มีพระภาค

ท่านพระอานนท์ก็นำมาด้วยบาตรแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้วได้กราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น้าอัศจรรย์ เหตุไม่เคยเป็นมาเป็นแล้ว ความที่พระตถาคตเป็นผู้มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก เมื่อกี้นี้ แม่น้ำนั้นถูก ลื้อเกวียนบดแล้ว มีน้ำน้อย ชุนมัว ไหลไปอยู่ เมื่อข้าพระองค์เข้าไปใกล้ กลับใสสะอาด ไม่ชุนมัว ไหลไปแล้ว ขอพระผู้มีพระภาค จงเสวยน้ำเถิด ขอพระสुकตจงเสวยน้ำเถิด ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเสวยน้ำแล้ว ฯ

❖ เรื่องปุกกุสะ มัลลบุตร

[๑๒๐] ก็สมัยนั้น โอรสเจ้ามัลละนามว่า ปุกกุสะ เป็นสาวกของ อาฬารดาบสกาลามโคตร ออกจากเมืองกุสินารา เดินทางไกลไปยังเมือง ปาวา ปุกกุสมัลลบุตรได้เห็นพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่โคนไม้ต้นหนึ่ง จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้วถวายบังคม พระผู้มีพระภาคแล้วนั้น ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เมื่อโอรสเจ้ามัลละนามว่า ปุกกุสะ นั้นเรียบร้อยแล้ว ได้กราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น้าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมาแล้ว พวกบรรพชิต ย่อมอยู่ด้วยวิหารธรรมอันสงบหนอ เรื่องเคยมีมาแล้ว อาฬารดาบสกา

ลามโคตร เดินทางไกล แวะออกจากหนทางนั่งพักกลางวันที่โคนไม้ต้นหนึ่งในที่ไม้ไกล ครั้งนั้น เกวียนประมาณ ๕๐๐ เล่ม ได้ผ่านอาฬารดาบสกาลามโคตร ติดกันไป บุรุษคนหนึ่งซึ่งเดินทางตามหลังหมู่เกวียนมา เข้าไปหาอาฬารดาบส กาลามโคตร ถึงที่พัก ครั้งเข้าไปหาแล้วถามท่านอาฬารดาบสกาลามโคตรว่า

บ. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ท่านได้เห็นเกวียนประมาณ ๕๐๐ เล่มผ่านไปบ้างหรือ ฯ

อ. ท่านผู้มีอายุ เรามีได้เห็น ฯ

บ. ก็ท่านไม่ได้ยินเสียงหรือ ฯ

อ. เราไม่ได้ยิน ฯ

บ. ท่านหลับหรือ ฯ

อ. เรามีได้หลับ ฯ

บ. ท่านยังมีสติปัญญาอยู่หรือ ฯ

อ. อย่างนั้น ท่านผู้มีอายุ ฯ

บ. ท่านยังมีสติปัญญา ตื่นอยู่ ไม่ได้เห็นเกวียนประมาณ ๕๐๐ เล่มซึ่งผ่าน ติดๆ กันไป และไม่ได้ยินเสียง ก็ผ้าของท่านเปื้อนไปด้วยธุลีบ้างหรือ ฯ

อ. อย่างนั้น ท่านผู้มีอายุ ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ลำดับนั้น บุรุษนั้นได้มีความคิดอย่างนี้ว่า น่าอัศจรรย์หนอ เหตุไม่เคยมีมาแล้ว พวกบรรพชิตย่อมอยู่ด้วยวิหารธรรมอันสงบหนอ ดังที่ท่านผู้มีสติปัญญาตื่นอยู่ ไม่ได้เห็นเกวียนประมาณ

๕๐๐ เล่ม ซึ่งผ่านติดๆ กันไป และไม่ได้ยินเสียง บุรุษนั้นประกาศความ เลื่อมใสอย่างยิ่ง ในอาฬารดาบสกาลามโคตรแล้วหลีกไป ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสถามปุ๊กกุสมัลลบุตรว่า ดูกรปุ๊กกุสะ ท่านจะ สำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ผู้ยังมีสัญญาตื่นอยู่ ไม่เห็นเกวียนประมาณ ๕๐๐ เล่ม ซึ่งผ่านติดๆ กันไป และไม่ได้ยินเสียงอย่างหนึ่ง ผู้ที่ยังมีสัญญา ตื่นอยู่ เมื่อฝนกำลังตก ตกอย่างหนัก ฟ้าลั่นอยู่ ฟ้าผ่าอยู่ มิได้เห็น และ ไม่ได้ยินเสียง อย่างหนึ่ง ทั้งสองอย่างนี้ อย่างไหนจะทำได้ยากกว่ากัน หรือ ให้เกิดขึ้นได้ยากกว่ากัน

ปุ๊กกุสมัลลบุตรกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เกวียน ๕๐๐ เล่ม ๖๐๐ เล่ม ๗๐๐ เล่ม ๘๐๐ เล่ม ๙๐๐ เล่ม ๑,๐๐๐ เล่ม ฯล ฯ ๑๐๐,๐๐๐ เล่ม จักกระทำอะไรได้ ผู้ที่ยังมีสัญญาตื่นอยู่ เมื่อฝนกำลังตก ตกอย่างหนัก ฟ้าลั่นอยู่ ฟ้าผ่าอยู่ มิได้เห็น และไม่ได้ยินเสียง อย่างนี้แหละ ทำได้ยากกว่า และให้เกิดขึ้นได้ยากกว่า ฯ

[๑๒๑] ดูกรปุ๊กกุสะ สมัยหนึ่ง เราอยู่ในโรงกระเดื่องในเมืองอาตุ มา สมัยนั้น เมื่อฝนกำลังตก ตกอย่างหนัก ฟ้าลั่นอยู่ ฟ้าผ่าอยู่ ชาวนาสอง ฟัน้อง และโคพลีพท์สี่ตัวถูกสายฟ้าฟาด ในที่ใกล้โรงกระเดื่อง ลำดับนั้น หมุ่มมหาชนในเมืองอาตุมา พวกนั้นออกมา แล้วเข้าไปหาชาวนาสองฟัน้อง นั้น และโคพลีพท์สี่ตัว ซึ่งถูกสายฟ้าฟาด

ดูกรปุ๊กกุสะ สมัยนั้นเราออกจากโรงกระเดื่อง จงกรมอยู่ในที่แจ้ง ใกล้ประตูโรงกระเดื่อง ครั้งนั้น บุรุษคนหนึ่ง ออกมาจากหมุ่มมหาชนนั้น เข้า

มาหาเรา ครั้นเข้ามาหาแล้ว อภิวัตเราแล้วยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เราได้กล่าวกะบุรุษนั้นว่า ดูกรท่านผู้มีอายุ หม่อมหาชนนั้นประชุมกันทำไมหนอ ฯ

บ. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เมื่อกึ่งนี้ เมื่อฝนกำลังตก ตกอย่างหนัก ฟ้าลั่นอยู่ ฟ้าผ่าอยู่ ชาวนาสองพี่น้องและโคพลีพท์สัตว์ถูกสายฟ้าฟาด หม่อมหาชนประชุมกัน เพราะเหตุนี้ ก็ท่านอยู่ในที่ไหนเล่า ฯ

เราอยู่ในที่นี้เอง ๗

ก็ท่านไม่เห็นหรือ ฯ

เราไม่ได้เห็น ฯ

ก็ท่านไม่ได้ยินเสียงหรือ ฯ

เราไม่ได้ยิน ฯ

ก็ท่านหลับหรือ ฯ

เราไม่ได้หลับ ฯ

ก็ท่านยังมีสติปัญญาหรือ ฯ

อย่างนั้น ท่านผู้มีอายุ ฯ

ก็ท่านยังมีสติปัญญาตื่นอยู่ เมื่อฝนกำลังตก ตกอย่างหนัก ฟ้าลั่นอยู่ ฟ้าผ่าอยู่ ไม่ได้เห็น และ ไม่ได้ยินเสียงหรือ ฯ

อย่างนั้น ท่านผู้มีอายุ ฯ

ดูกรบุกกุสะ ลำดับนั้น บุรุษนั้นได้มีความคิดอย่างนี้ว่า น่าอัศจรรย์หนอ เหตุไม่เคยมีมาแล้ว พวกบรรพชิตย่อมอยู่ด้วยวิหารธรรมอันสงบหนอ ดังที่ท่านผู้ยังมีสติปัญญาตื่นอยู่ เมื่อฝนกำลังตก ตกอย่างหนัก ฟ้าลั่น

อยู่ ฟ้าผ่าอยู่ ไม่ได้เห็น และไม่ได้ยินเสียงบุรุษนั้นประกาศความเลื่อมใส
อย่างยิ่งในเรา กระทำประทักษิณแล้วหลีกไป ฯ

ปุ๊กกุสะ มัลลบุตร ประกาศตนเป็นพุทธมามกะ เมื่อพระผู้มีพระ
ภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ปุ๊กกุสมัลลบุตรได้กราบทูลพระผู้มี พระภาคว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ปรารถนาเลื่อมใสในอาฬาร
ดาบสกาลามโคตร ลงในพายุใหญ่หรือลอยเสี้ยนในแม่น้ำมีกระแสอันเชี่ยว

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาชิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาชิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก เปรียบ
เหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือ
ส่องประทีปในที่มืดด้วยคิดว่า ผู้มีจักชุกักเห็นรูป ดังนี้ ฉันทิด พระผู้มีพระ
ภาคทรงประกาศพระธรรมโดยอนกปริยาย ฉันทันั้นเหมือนกัน ข้าพระองค์
นี้ ขอถึงพระผู้มีพระภาคพระธรรมและพระภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ขอพระ
ผู้มีพระภาคจงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสก ผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต
ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ฯ

ลำดับนั้น ปุ๊กกุสมัลลบุตรตั้งบุรุษคนหนึ่งว่า

ดูกรพนาย ท่านจงช่วยนำคู่มือเนื้อละเอียดมีสีดั่งทองสิ่งนี้ ซึ่งเป็น
ผ้าทรงของเรามา บุรุษนั้นรับคำปุ๊กกุสมัลลบุตรแล้ว นำคู่มือเนื้อละเอียดมี
สีดั่งทองสิ่งนี้ ซึ่งเป็นผ้าทรงของเขามาแล้ว ปุ๊กกุสมัลลบุตร จึงน้อมคู่มือ
เนื้อละเอียดมีสีดั่งทองสิ่งนี้ ซึ่งเป็นผ้าทรงนั้น เข้าไปถวายแด่พระผู้มีพระ
ภาคว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ คู่มือเนื้อละเอียดมีสีดั่งทองสิ่งนี้ เป็นผ้า

ทรง ขอพระผู้มีพระภาคจงอาศัยความอนุเคราะห์ ทรงรับคู้ฟ้านั้นของข้า
พระองค์เถิด

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรปุกกุสะ ถ้าเช่นนั้นท่านจงให้เราครอง
ผืนหนึ่ง ให้อาณนทครองผืนหนึ่ง

ปุกกุสมัลลบุตรรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ยังพระผู้มี
พระภาคให้ทรงครองผืนหนึ่ง ให้ท่านพระอาณนทครองผืนหนึ่ง

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงยังปุกกุสมัลลบุตรให้เห็นแจ้ง ให้
สมาทาน ให้อาภาภูย ให้รื่นเริงด้วยธรรมิกถาแล้ว ปุกกุสมัลลบุตร อันพระ
ผู้มีพระภาคทรงให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาภาภูย ให้รื่นเริง ด้วยธรรมิก
ถาแล้วลุกจากอาสนะ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้ว
หลีกไป ฯ

[๑๒๒] ครั้งนั้น ท่านพระอาณนท เมื่อปุกกุสมัลลบุตรหลีกไปแล้ว
ไม่นาน ได้น้อมคู้ผ้าเนื้อละเอียดมีสีดั่งทองสิงคิ ซึ่งเป็นผ้าทรงนั้นเข้าไปสู่
พระกายของพระผู้มีพระภาค ผ้าที่ท่านพระอาณนทน้อมเข้าไปสู่พระกาย
ของพระผู้มีพระภาคนั้น ย่อมปรากฏดังถ่านไฟที่ปราศจากเปลว ฉะนั้น
ท่านพระอาณนทได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น่าอัศจรรย์ เหตุไม่เคยมีมาแล้ว พระ
ฉวีวรรณของพระตถาคตบริสุทธิ์ผุดผ่องยิ่งนัก คู้ผ้าเนื้อละเอียดมีสีดั่งทอง
สิงคิ ซึ่งเป็นผ้าทรงนี้ ข้าพระองค์น้อมเข้าไปสู่พระกายของพระผู้มีพระภาค
ย่อมปรากฏดังถ่านไฟที่ปราศจากเปลว ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ข้อนี้เป็นอย่างนั้น อานนท์ ในกาลทั้งสอง
กายของตถาคตย่อมบริสุทธิ ฉวีวรรณผุดผ่องยิ่งนัก ในกาลทั้งสองเป็นไฉน
คือ ในราตรีที่ตถาคตตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ๑ ในราตรีที่ตถาคต
ปรินิพพาน ด้วยอนุภาติเสสนิพพานธาตุ ๑ ดูกรอานนท์ ในกาลทั้งสองนี้
แล กายของตถาคตย่อมบริสุทธิ ฉวีวรรณผุดผ่องยิ่งนัก

ดูกรอานนท์ ในปัจฉิมยามแห่งราตรีวันนี้แล ความปรินิพพานของ
ตถาคตจักมีในระหว่างไม้สาละทั้งคู่ในศาลวันอันเป็นที่แหวะพักของมัลล
กษัตริย์ทั้งหลายในเมืองกุสินารา มาไปกันเถิด อานนท์ เราจักไปยัง
แม่น้ำกุกุธานที

ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ฯ

[๑๒๓] ปุกกุสะนำผ้าเนื้อละเอียดมีสีดั่งทองคำเข้าไปถวายพระ
ศาสดาทรงครองคู่นั้นแล้ว มีพระวรรณดั่งทองดงามแล้ว ฯ

❖ กถาว่าด้วยการเสด็จไปสู่กุกุธานที

[๑๒๔] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่
เสด็จไปยังแม่น้ำกุกุธานที ครั้นแล้วเสด็จลงสู่แม่น้ำกุกุธานที ทรงสรงแล้ว
เสวยแล้ว เสด็จขึ้น เสด็จไปยังอัมพวัน ตรัสเรียกท่านพระจุนทกะมารับสั่ง
ว่า ดูกรจุนทกะ เธอจงช่วยปูผ้าสังฆาฏิซ้อนกันเป็นสี่ชั้นให้เรา เราเห็น
เหนื่อยนัก จักนอนพัก ท่านพระจุนทกะทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระ
ภาคแล้ว ปูผ้าสังฆาฏิซ้อนกันเป็นสี่ชั้น ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรง

สำเร็จสี่หุไสยา โดยพระปรัสเป็องขวาทรงช้อนพระบาทเหลื่อมพระบาทมี
พระสติสัมปชัญญะ ทรงมนสิการ อุภูฐานสัญญา ส่วนท่านพระจุนทกะนั่ง
เฝ้าอยู่เบื้องพระพักตร์ของพระผู้มีพระภาค ในที่นั้นแหละ ฯ

[๑๒๕] พระพุทธเจ้าผู้ศาสดา ผู้พระตถาคต หาผู้เปรียบมิได้ใน
โลก ทรงเห็นดเห็น้อย เสด็จถึงแม่น้ำกุกุธานี มีน้ำใส จืด สะอาด เสด็จลง
แล้วทรงสงรงและเสวยน้ำแล้ว อันหมู่ภิกษุแวดล้อม เสด็จไปในท่ามกลาง
พระผู้มีพระภาคผู้ศาสดาทรงแสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ ทรงเป็นไปในธรรมนี้
เสด็จถึงอัมพวันแล้ว รับสั่งกะภิกษุนามว่าจุนทกะว่า

เธอจงช่วยปูผ้าสังฆาฏิซ้อนกันเป็นสี่ชั้นให้เรา เราจะนอน

พระจุนทกะนั้น อันพระผู้มีพระภาคผู้อบรมพระองค์ทรงเตือนแล้ว
รับปูผ้าสังฆาฏิพับเป็นสี่ชั้นถวายพระศาสดาทรงบรรทมแล้ว หายเห็นด
เห็น้อย ฝ่ายพระจุนทกะนั่งเฝ้าอยู่เฉพาะพระพักตร์ในที่นั้น ฯ

❖ กถาว่าด้วยบิณฑบาต ๒ คราว

[๑๒๖] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกท่านพระอานนทมา
รับสั่งว่า

ดูกรอานนท บางทีใครๆ จะทำความร้อนใจให้เกิดแก่นายจุนท
กัมมารบุตรว่า ดูกรนายจุนทะ มิใช่ลาภของท่าน ท่านได้ไม่ดีแล้ว ที่พระ
ตถาคตเสวยบิณฑบาตของท่านเป็นครั้งสุดท้ายเสด็จปรินิพพานแล้ว ดังนี้
เธอพึงช่วยบรรเทาความร้อนใจของนายจุนทกัมมารบุตรเสียอย่างนี้ว่า

คุณกร นายจันทะ เป็นลาภของท่าน ท่านได้ดีแล้ว ที่พระตถาคตเสวย
บิณฑบาตของท่านเป็นครั้งสุดท้าย เสด็จปรินิพพานแล้ว เรื่องนี้เราได้ฟัง
มา ได้รับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคว่า บิณฑบาตสองคราวนี้มี
ผลเสมอๆ กัน มีวิบากเสมอๆ กัน มีผลใหญ่กว่า มีอานิสงส์ใหญ่กว่า
บิณฑบาตอื่นๆ ยิ่งนัก บิณฑบาตสองคราวเป็นไฉน คือ ตถาคตเสวย
บิณฑบาตใดแล้ว ตรัสรู้อรุณตรัสสมาธิโพธิญาณอย่างหนึ่ง ตถาคตเสวย
บิณฑบาตใดแล้ว เสด็จปรินิพพานด้วยอนุภาทิเสสนิพพานธาตุอย่างหนึ่ง
บิณฑบาตสองคราวนี้มีผลเสมอๆ กัน มีวิบากเสมอๆ กัน มีผลใหญ่กว่า มี
อานิสงส์ใหญ่กว่าบิณฑบาตอื่นๆ ยิ่งนัก กรรมที่นายจันทกัมมารบุตร
ก่อสร้างแล้ว เป็นไปเพื่ออายุ ... เป็นไปเพื่อวรรณะ ... เป็นไปเพื่อความสุข
... เป็นไปเพื่อยศ ... เป็นไปเพื่อสวรรค์ ... เป็นไปเพื่อความเป็นใหญ่ยิ่ง

คุณกรอานนท์ เธอพึงช่วยบรรเทาความร้ออนใจของนายจันทกัมมาร
บุตร เสียด้วยประการฉะนี้ ฯ

❖ กล่าวด้วยพุทธอุทาน

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบความนั้นแล้ว ทรงเปล่งพระ
อุทานนี้ ในเวลานั้นว่า

[๑๒๗] บุญย่อมเจริญแก่ผู้ให้ เจริญไม่แก่ผู้ส่ำรวมอยู่ คน
ฉลาดเที่ยว ย่อมละกรรมอันลามก เขาดับแล้วเพราะ ราคะ โทสะ โมหะ
สิ้นไป ฯ

จบภาณวารที่สี่ ฯ

[๑๒๘] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคสั่งกะท่านพระอานนท์ว่า
ดูกรอานนท์ มาไปกันเถิด เราจักไปยังฝั่งโน้นแห่งแม่น้ำหิรัญวดี
เมืองกุสินารา และสาละวัน อันเป็นที่แหวะพักแห่งพวกเจ้ามัลละ

แม่น้ำหิรัญวดี

ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ลำดับ
นั้นพระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จไปยังฝั่งโน้นแห่ง
แม่น้ำหิรัญวดี เมืองกุสินารา และสาละวันอันเป็นที่แหวะพักแห่งพวกเจ้า
มัลละ ครั้นแล้วรับสั่งกะท่านพระอานนท์ว่า

ดูกรอานนท์ เธอจงช่วยตั้งเตียง ให้เราหันศีรษะไปทางทิศอุดร
ระหว่างไม้สาละทั้งคู่ เราเหน็ดเหนื่อยแล้ว จักนอน

ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ตั้งเตียง
หันพระเศียรไปทางทิศอุดร ระหว่างไม้สาละทั้งคู่ พระผู้มีพระภาคทรง
สำเร็จสัพเพทธานุชาโดยพระปริสเปื้องขวาทรงชันพระบาทเหลื่อมพระบาท มี
พระสติสัมปชัญญะ ฯ

สวนป่าสาละ ณ เมืองกุสินารา

❖ กล่าวว่าการบูชาพระตถาคต

[๑๒๙] สมัยนั้น ไม้สาละทั้งคู่ เผล็สดอกสะพรั่งนอกฤดูกาล ดอกไม้เหล่านั้นร่วงหล่นโปรยปรายลงยังพระสรีระของพระตถาคตเพื่อบูชา แมื่อดอกมณฑารพอันเป็นของทิพย์ก็ตกลงมาจากอากาศ ดอกมณฑารพเหล่านั้น ร่วงหล่น โปรยปรายลงยังพระสรีระของพระตถาคตเพื่อบูชา แม้จุณแห่งจันท์อันเป็นของทิพย์ ก็ตกลงมาจากอากาศ จุณแห่งจันท์เหล่านั้น ร่วงหล่น โปรยปรายลงยังพระสรีระของพระตถาคตเพื่อบูชา ดนตรีอันเป็นทิพย์เล่าก็ระโคมอยู่ในอากาศ เพื่อบูชาพระตถาคต แม้สังคีตอันเป็นทิพย์ก็เป็นไปในอากาศ เพื่อบูชาพระตถาคต ฯ ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่งว่า

ดูกรอานนท์ ไม้สาละทั้งคู่ เผล็สดอกบานสะพรั่งนอกฤดูกาล ร่วงหล่นโปรยปรายลงยังพระสรีระของตถาคตเพื่อบูชา แมื่อดอกมณฑารพอันเป็นของทิพย์ ก็ตกลงมาจากอากาศ ดอกมณฑารพเหล่านั้น ร่วงหล่นโปรยปรายลงยังพระสรีระของตถาคตเพื่อบูชา แม้จุณแห่งจันท์อันเป็นของทิพย์ ก็

ตกลงมาจากอากาศ จุลนแห่งจันท์เหล่านั้น ร่วงหล่น ไปรยปรายลงยัง
สรีระของตถาคตเพื่อบูชา ดนตรีอันเป็นทิพย์เล่าก็ระโคมอยู่ในอากาศ
เพื่อบูชาตถาคต แม้สังคีตอันเป็นทิพย์ก็เป็นไปในอากาศเพื่อบูชาตถาคต

ดูกรอานนท์ ตถาคตจะชื่อว่าอันบริษัทสักการะ เคารพ นับถือ
บูชา นอบน้อม ด้วยเครื่องสักการะประมาณเท่านี้หามิได้ ผู้ใดแลจะเป็น
ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก หรืออุบาสิกาก็ตาม เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่
ธรรม ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตามธรรมอยู่ ผู้นั้นย่อมมีชื่อว่าสักการะเคารพนับ
ถือ บูชาตถาคตด้วยการบูชาอย่างยอด เพราะเหตุนี้แหละอานนท์ พวก
เธอพึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า เราจักเป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติ
ชอบ ประพฤติตามธรรมอยู่ ดังนี้ ฯ

❖ เรื่องพระอุพวาณเถระ

[๑๓๐] สมัยนั้น ท่านพระอุพวาณะยืนถวายงานพัดพระผู้มีพระ
ภาคเฉพาะพระพักตร์ ครั้นนั้นพระผู้มีพระภาคทรงขับท่านพระอุพวาณะว่า

ดูกรภิกษุ เธอจงหลีกไป ออย่ายืนตรงหน้าเรา

ท่านพระอานนท์ที่ได้มีความดำริว่า ท่านอุพวาณะ รูปนี้เป็น
อุปัฏฐากอยู่ใกล้ชิดพระผู้มีพระภาคมาช้านาน ก็และเมื่อเป็นเช่นนั้น ใน
กาลครั้งสุดท้าย พระผู้มีพระภาคทรงขับท่านอุพวาณะว่า ดูกรภิกษุ เธอจง
หลีกไป ออย่ายืนตรงหน้าเรา ดังนี้ อะไรหนอเป็นเหตุ อะไรหนอเป็นปัจจัย
ให้พระผู้มีพระภาคทรงขับท่านอุพวาณะว่า ดูกรภิกษุ เธอจงหลีกไป ออย่า
ยืนตรงหน้าเรา

ลำดับนั้น ท่านพระอานนท์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ ท่านอุปัชฌายะรูปนี้ เป็นอุปัชฌายะอยู่ใกล้ชิดพระผู้มีพระ ภาคมาช้านาน ก็แลเมื่อเป็นเช่นนั้น ในกาลครั้งสุดท้าย พระผู้มีพระภาคยัง ทรงขับท่านอุปัชฌายะว่า ดูกรภิกษุ เธอจงหนีไป อย่ายืนตรงหน้าเรา ดังนี้ อะไรหนอเป็นเหตุ อะไรหนอเป็นปัจจัย ให้พระผู้มีพระภาคทรงขับท่านอุปัชฌายะว่า ดูกรภิกษุ เธอจงหนีไป อย่ายืนตรงหน้าเรา ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรอานนท์ เทวดาในหมื่นโลกธาตุ มาประชุมกันโดยมาก เพื่อจะเห็นตถาคต เมืองกุสินารา สาลวัน อันเป็นที่ แวะพักแห่งพวกเจ้ามัลละเพียงเท่าใด โดยรอบถึง ๑๒ โยชน์ ตลอดที่เพียงเท่านี้ จะหาประเทศแม้มาตราบว่าเป็นที่จรดลงแห่งปลายขนทรายอันเทวดามี ศักดิ์ใหญ่ไม่ถูกต้องแล้วมิได้มี พวกเทวดายกโทษอยู่ว่า พวกเรามาแต่ที่ ไกลเพื่อจะเห็นพระตถาคต พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าจะเสด็จ อุบัติในโลก ในบางครั้งบางคราว ในปัจฉิมยามแห่งราตรีในวันนี้แหละ พระ ตถาคตจักปรินิพพาน ก็ภิกษุผู้มีศักดิ์ใหญ่รูปนี้ ยืนบังอยู่เบื้องพระพักตร์ พระผู้มีพระภาค พวกเราไม่เห็นพระตถาคตในกาลเป็นครั้งสุดท้าย ฯ

อ. ข้าแต่องค์ผู้เจริญ ก็พวกเทวดาเป็นอย่างไร กระทำไว้ในใจ เป็น ไฉน ฯ

พ. มีอยู่ อานนท์ เทวดาบางพวกสำคัญอากาศว่าเป็นแผ่นดิน สยายผม ประคองแขนทั้งสองคร่ำครวญอยู่ ล้มลงกลิ้งเกลือกไปมา ดุจมี เท้าอันขาดแล้ว รำพันว่า พระผู้มีพระภาคจะเสด็จปรินิพพานเสียเร็วนัก พระสุคตจะเสด็จปรินิพพานเสียเร็วนัก พระองค์ผู้มีพระจักขุในโลก จัก

อันตรายานเสียเร็วนัก ดังนี้ เทวดาบางพวกสำคัญแผ่นดินว่าเป็นแผ่นดิน
สยายผมประคองแขนทั้งสองคร่ำครวญอยู่ ล้มลงกลิ้งเกลือกไปมา ดุจมี
เท้าอันขาดแล้ว รำพันว่า พระผู้มีพระภาคจักเสด็จปรินิพพานเสียเร็วนัก
พระสุคตจักเสด็จปรินิพพานเสียเร็วนัก พระองค์ผู้มีพระจักษุในโลก จัก
อันตรายานเสียเร็วนัก ดังนี้ ส่วนเทวดาพวกที่ปราศจากราคะแล้ว มี
สติสัมปชัญญะ อटकั้นโดยธรรมสังเวชว่า สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง
เพราะฉะนั้น เหล่าสัตว์จะพึงได้ในสังขารนี้แต่ที่ไหน ฯ

❖ กถาว่าด้วยสังเวชนิยสถาน

[๑๓๑] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อก่อน พวกภิกษุผู้อยู่จำพรรษา
ในทิศทั้งหลายยอมมาเพื่อเฝ้าพระตถาคต พวกข้าพระองค์ยอมได้เห็น ได้
เข้าไปนั่งใกล้ภิกษุเหล่านั้นผู้ให้เจริญใจ ก็โดยกาลล่วงไปแห่งพระผู้มีพระ
ภาค พวกข้าพระองค์จักไม่ได้เห็น ไม่ได้เข้าไปนั่งใกล้ พวกภิกษุผู้ให้เจริญ
ใจ ฯ

ดูกรอานนท์ สังเวชนิยสถาน ๔ แห่งเหล่านี้ เป็นที่ควรเห็นของ
กุลบุตรผู้มีศรัทธา สังเวชนิยสถาน ๔ แห่ง เป็นไฉน คือ

๑. สังเวชนิยสถานอันเป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธาด้วยมา
ตามระลึกว่า พระตถาคตประสูติในที่นี้ ฯ

๒. สังเวชนิยสถานอันเป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธาด้วยมา
ตามระลึกว่า พระตถาคตตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณในที่นี้ ฯ

๓. สังเวชนิยสถานอันเป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธาด้วยมา

ตามระลึกว่า พระตถาคตทรงยังอนุตรธรรมจักรให้เป็นไปในที่นี้ ๆ

๔. สังเวชนียสถานอันเป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธาด้วยมาตามระลึกว่า พระตถาคตเสด็จปรินิพพานแล้วด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุในที่นี้

สังเวชนียสถาน ๔ แห่งนี้แลเป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธา ๆ

ดูกรอานนท์ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา จักมาด้วยความเชื่อว่า พระตถาคตประสูติในที่นี้ก็ดี พระตถาคตตรัสรู้พระอนุตรธรรมสัมมาสัมโพธิญาณในที่นี้ก็ดี พระตถาคตทรงยังอนุตรธรรมจักรให้เป็นไปในที่นี้ก็ดี พระตถาคตเสด็จปรินิพพานแล้วด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุในที่นี้ก็ดี ก็ชนเหล่าใดเหล่าหนึ่ง เพียวจากริกไปยังเจตีย์มีจิตเลื่อมใสแล้ว จักทำกาลละลง ชนเหล่านั้นทั้งหมดเบื้องหน้า แต่ตายเพราะกายแตก จักเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ๆ

❖ การปฏิบัติในมาตุคาม การปฏิบัติในพระพุทธसरิระ

[๑๓๒] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์จะพึงปฏิบัติในมาตุคาม อย่างไร ๆ

พ. การไม่เห็น อานนท์ ๆ

อ. ข้าแต่พระผู้มีพระภาค เมื่อการเห็นมีอยู่ จะพึงปฏิบัติอย่างไร ๆ

พ. การไม่เจรจา อานนท์ ๆ

อ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อต้องเจรจา จะพึงปฏิบัติอย่างไร ๆ

พ. พึงตั้งสติไว้ อานนท์ ๆ

[๑๓๓] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์ จะพึงปฏิบัติในพระสรีระของพระตถาคตอย่างไร ฯ

ดูกรอานนท์ พวกเธอจงอย่าชวนชวายเป็นเพื่อบูชาสรีระตถาคตเลย จงสืบต่อพยายามในประโยชน์ของตนๆ เกิด จงเป็นผู้ไม่ประมาทในประโยชน์ของตนๆ มีความเพียร มีตนอันส่งไปแล้วอยู่เกิด กษัตริย์ผู้เป็นบัณฑิตก็ดี พราหมณ์ผู้เป็นบัณฑิตก็ดี คฤหบดีผู้เป็นบัณฑิตก็ดี ผู้เลื่อมใสยิ่งในตถาคตมีอยู่ เขาทั้งหลายจักกระทำการบูชาสรีระตถาคต ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เขาทั้งหลาย จะพึงปฏิบัติในพระสรีระของตถาคตอย่างไร ฯ

ดูกรอานนท์ พึงปฏิบัติในสรีระตถาคต เหมือนที่เขาปฏิบัติในพระสรีระพระเจ้าจักรพรรดิ ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เขาปฏิบัติในพระสรีระพระเจ้าจักรพรรดิอย่างไร ฯ

ดูกรอานนท์ เขาห่อพระสรีระพระเจ้าจักรพรรดิด้วยผ้าใหม่แล้วขับด้วยสำลี แล้วห่อด้วยผ้าใหม่ โดยอุบายนี้ ห่อพระสรีระพระเจ้าจักรพรรดิด้วยผ้า ๕๐๐ คู่ แล้วเชิญพระสรีระลงในรางเหล็กอันเต็มด้วยน้ำมัน ครอบด้วยรางเหล็กอื่น แล้วกระทำจิตกาธารด้วยไม้หอมล้วน ถวายพระเพลิงพระสรีระพระเจ้าจักรพรรดิ สร้างสถูปของพระเจ้าจักรพรรดิไว้ที่หนทางใหญ่ ๔ แพร่ง เขาปฏิบัติในพระสรีระพระเจ้าจักรพรรดิ ด้วยประการฉะนี้แล พวกกษัตริย์ผู้เป็นบัณฑิตเป็นต้น พึงปฏิบัติในสรีระตถาคตเหมือนที่เขาปฏิบัติพระสรีระพระเจ้าจักรพรรดิ พึงสร้างสถูปของตถาคตไว้ที่หนทางใหญ่ ๔

แพรง ชนเหล่าใดจักยกขึ้นซึ่งมาลัยของหอมหรือจุก จักอภิวัต หรือจักยัง
จิตให้เลื่อมใสในสัจธรรม การกระทำเช่นนั้น จักเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล
เพื่อความสุข แก่ชนเหล่านั้นสิ้นกาลนาน ฯ

❖ กถาว่าด้วยอุปารบุคคล ๔

[๑๓๔] ดูกรอานนท์ อุปารบุคคล ๔ จำพวก อุปารบุคคล ๔
จำพวกเป็นไฉน คือ พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นอุปาร
บุคคลจำพวกหนึ่ง พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าเป็นอุปารบุคคลจำพวกหนึ่ง
สาวกของพระตถาคตเป็นอุปารบุคคลจำพวกหนึ่ง พระเจ้าจักรพรรดิเป็น
อุปารบุคคลจำพวกหนึ่ง ฯ

ดูกรอานนท์ เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์อะไร พระตถาคต
อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงเป็นอุปารบุคคล ชนเป็นอันมาก ยังจิตให้
เลื่อมใสว่า นี่เป็นสัจธรรมของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
พระองค์นั้น พวกเขายังจิตให้เลื่อมใสในสัจธรรมนั้นแล้ว เบื้องหน้าแต่ตาย
เพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงสุคติโลก สวรรค์ เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์
ข้อนี้แล พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงเป็นอุปารบุคคล ฯ

ดูกรอานนท์ เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์อะไร พระปัจเจกสัม
พุทธเจ้าจึงเป็นอุปารบุคคล ชนเป็นอันมากยังจิตให้เลื่อมใสว่า นี่เป็น
สัจธรรมของพระปัจเจกสัมพุทธเจ้านั้น พวกเขายังจิตให้เลื่อมใสในสัจธรรม
นั้นแล้ว เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะอา
ศัยอำนาจประโยชน์ข้อนี้แล พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าจึงเป็นอุปารบุคคล ฯ

ดูกรอานนท์ เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์อะไร สาวกของพระ
ตถาคตจึงเป็นอุปัชฌาย์บุคคล ชนเป็นอันมากยังจิตใจให้เลื่อมใสว่า นี่เป็นสภ
ของสาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น พวกเขา
ยังจิตใจให้เลื่อมใสในสภนั้นแล้ว เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อม
เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์ข้อนี้แล สาวกของพระ
ตถาคตจึงเป็นอุปัชฌาย์บุคคล ฯ

ดูกรอานนท์ เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์อะไร พระเจ้าจักรพรรดิ
จึงเป็นอุปัชฌาย์บุคคล ชนเป็นอันมากยังจิตใจให้เลื่อมใสว่า นี่เป็นสภ
ของพระธรรมราชาผู้ทรงธรรมนั้น พวกเขายังจิตใจให้เลื่อมใสในสภนั้นแล้ว
เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะอาศัย
อำนาจประโยชน์ข้อนี้แล พระเจ้าจักรพรรดิจึงเป็นอุปัชฌาย์บุคคล ฯ

ดูกรอานนท์ อุปัชฌาย์บุคคล ๔ จำพวกนี้แล ฯ

❖ กล่าวด้วยทรงปลอบพระอานนท์

[๑๓๕] ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์เข้าไปสู่วิหารยืนเหนี่ยวไม้คันทวย
ร้องให้อยู่ว่า

เรายังเป็นเสขบุคคลมีกิจที่จะต้องทำอยู่ แต่พระศาสดาของเรา ซึ่งเป็น
ผู้อนุเคราะห์เรา ก็จักปรินิพพานเสีย

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งถามพวกภิกษุว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อานนท์ไปไหน

พวกภิกษุกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านอานนทนั้น เข้าไปสู่วิหารยื่นเหนียวไม้คันทวย ร้องให้อยู่ว่า เรายังเป็นเสขบุคคล มีกิจที่จะต้องทำอยู่ แต่พระศาสดาของเรา ซึ่งเป็นผู้อนุเคราะห์เรา ก็จักปรีณิพพานเสีย

พระผู้มีพระภาคจึงรับสั่งกะภิกษุรูปหนึ่งว่า เธอจงไปเถิดภิกษุ จงบอกอานนท์ตามคำของเราว่า ท่านอานนท์ พระศาสดารับสั่งหาท่าน

ภิกษุนั้นทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว เข้าไปหาท่านพระอานนท์ถึงที่ใกล้ ครั้นเข้าไปหาแล้วบอกว่า ท่านอานนท์ พระศาสดารับสั่งหาท่าน ท่านพระอานนท์รับคำภิกษุนั้นแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ ครั้นท่านพระอานนท์นั่งเรียบร้อยแล้ว พระผู้มีพระภาครับสั่งกะท่านว่า

อย่าเลย อานนท์ เธออย่าเศร้าโศก ร่ำไรไปเลย เราได้บอกไว้ก่อนแล้วไม่ใช่หรือว่า ความเป็นต่างๆ ความเป็นพลัดพราก ความเป็นอย่างอื่นจากของรักของชอบใจทั้งสิ้นต้องมี เพราะฉะนั้น จะพึงได้ในของรักของชอบใจนี้แต่ที่ไหน สิ่งใดเกิดแล้ว มีแล้ว บังคับปรุงแต่งแล้ว มีความทำลายเป็นธรรมดา การปรารถนาว่า ขอสิ่งนั้นอย่าทำลายไปเลย ดังนี้ มิใช่ฐานะที่จะมีได้

ดูกรอานนท์ เธอได้อุปัฏฐากตถาคตด้วยกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม อันประกอบด้วยเมตตา ซึ่งเป็นประโยชน์เกื้อกูล เป็นความสุข ไม่มีสอง หาประมาณมิได้มาช้านาน เธอได้กระทำบุญไว้แล้ว

อานนท์ จึงประกอบความเพียรเถิด เธอจักเป็นผู้ไม่มีอาสวะโดย
ฉับพลัน ฯ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายได้มี
แล้วในอดีตกาล ภิกษุผู้เป็นอุปัฏฐากของพระผู้มีพระภาคทั้งหลายนั้น
อย่างยิ่งก็เพียงนี้เท่านั้น คือ เหมือนอานนท์ของเรา พระอรหันตสัมมาสัม
พุทธเจ้าทั้งหลายได้จักมีในอนาคตกาล ภิกษุผู้เป็นอุปัฏฐากของพระผู้มี
พระภาคทั้งหลายนั้น อย่างยิ่งก็เพียงนี้เท่านั้น คือ เหมือนอานนท์ของเรา
อานนท์เป็นบัณฑิต ย่อมรู้ว่า นี่เป็นกาลเพื่อจะเข้าไปพระตถาคต นี่เป็น
กาลของพวกภิกษุ นี่เป็นกาลของพวกภิกษุณี นี่เป็นกาลของพวกอุบาสก นี่
เป็นกาลของพวกอุบาสิกา นี่เป็นกาลของพระราชา นี่เป็นกาลของราชมหา
อำมาตย์ นี่เป็นกาลของพวกเดียรฉัตร นี่เป็นกาลของพวกสาวกเดียรฉัตร ฯ

❖ ธรรมที่น่าอัศจรรย์ในพระอานนท์

[๑๓๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อัปภูตธรรมอันน่าอัศจรรย์ ๔ ประการ
นี้ มีอยู่ในอานนท์ อัปภูตธรรม ๔ ประการ เป็นไฉน

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุบริษัทเข้าไปเพื่อจะเห็นอานนท์ ด้วย
การที่ได้เห็น ภิกษุบริษัทนั้นย่อมยินดี ถ้าอานนท์แสดงธรรมในภิกษุบริษัท
นั้น แม้ด้วยการแสดงธรรม ภิกษุบริษัทนั้นก็ยินดี ภิกษุบริษัทยังไม่อิมเลย
อานนท์ย่อมนิ่งไปในเวลานั้น ถ้าภิกษุณีบริษัท ... อุบาสกบริษัท ...
อุบาสิกาบริษัทเข้าไปเพื่อจะเห็นอานนท์ ด้วยการที่ได้เห็น อุบาสิกาบริษัท

นั้นย่อมยินดี ถ้าอาณนที่แสดงธรรมในอุบาสิกาบริษัทนั้น แม้ด้วยการแสดง
อุบาสิกาบริษัทนั้นก็ยินดี อุบาสิกาบริษัทยังไม่อิมเลย อาณนที่ย่อมหนึ่งไปใน
เวลานั้น

คูกรภิกษุทั้งหลาย อัมภูตธรรมอันนำอัสจรรย์ ๔ ประการนี้แล มี
อยู่ในอาณนที่ ฯ

คูกรภิกษุทั้งหลาย อัมภูตธรรมนำอัสจรรย์ ๔ ประการนี้ มีอยู่ใน
พระเจ้าจักรพรรดิ ถ้าชัตติยบริษัทเข้าไปเฝ้าพระเจ้าจักรพรรดิ ด้วยการที่ได้
เฝ้า ชัตติยบริษัทนั้นย่อมยินดี ถ้าพระเจ้าจักรพรรดิมีพระราชดำรัสในชัต
ติยบริษัทนั้น แม้ด้วยพระราชดำรัส ชัตติยบริษัทนั้นก็ยินดี ชัตติยบริษัทยัง
ไม่อิมเลย พระเจ้าจักรพรรดิยอมทรงหนึ่งไปในเวลานั้น ถ้าพราหมณ์บริษัท
... คฤหบดีบริษัท ... สมณบริษัท เข้าไปเฝ้าพระเจ้าจักรพรรดิ ด้วยการที่ได้
เฝ้า สมณบริษัทนั้นย่อมยินดี ถ้าพระเจ้าจักรพรรดิมีพระราชดำรัสในสมณ
บริษัทนั้น แม้ด้วยพระราชดำรัส สมณบริษัทนั้นก็ยินดี สมณบริษัทยังไม่
อิมเลยพระเจ้าจักรพรรดิยอมทรงหนึ่งไปในเวลานั้น ฯ

คูกรภิกษุทั้งหลาย อัมภูตธรรมอันนำอัสจรรย์ ๔ ประการ มีอยู่ใน
อาณนที่ฉันนั้น เหมือนกัน ถ้าภิกษุบริษัทเข้าไปเพื่อจะเห็นอาณนที่ ด้วยการ
ที่ได้เห็น ภิกษุบริษัทนั้นย่อมยินดี ถ้าอาณนที่แสดงธรรมในภิกษุบริษัทนั้น
แม้ด้วยการแสดง ภิกษุบริษัทนั้นย่อมยินดี ภิกษุบริษัทยังไม่อิมเลย
อาณนที่ย่อมหนึ่งไปในเวลานั้น ถ้าภิกษุณีบริษัท ... อุบาสิกาบริษัท ...
อุบาสิกาบริษัท เข้าไปเพื่อจะเห็นอาณนที่ ด้วยการที่ได้เห็น อุบาสิกาบริษัท
นั้น ย่อมยินดี ถ้าอาณนที่แสดงธรรมในอุบาสิกาบริษัทนั้น แม้ด้วยการ

แสดง อุบาสิกาบิรุษนั้นก็ยินดี อุบาสิกาบิรุษยังไม่อิมเลย อานนที่ย่อม
นิ่งไปในเวลานั้น

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อัมฤตธรรมอันน่าอัศจรรย์ ๔ ประการนี้แล มี
อยู่ในอานนที่ ๙

❖ แจ้งข่าวแก่มัลลกษัตริย์ กรุงกุสินารา

[๑๓๗] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระอานนที่ได้
กราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคอย่าเสด็จปรินิพพานใน
เมืองเล็ก เมืองดอน กิ่งเมืองนี้เลย นครใหญ่เหล่าอื่นมีอยู่ คือ เมืองจัมปา
เมืองราชคฤห์ เมืองสาวัตถี เมืองสาเกต เมืองโกธัมพี เมืองพาราณสี ขอ
พระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานในเมืองเหล่านี้เกิด กษัตริย์มหาศาล
พราหมณ์มหาศาล คฤหบดีมหาศาลที่เลื่อมใสอย่างยิ่งในพระตถาคต มี
อยู่มากในเมืองเหล่านี้ ท่านเหล่านั้น จักกระทำการบูชาพระสรีระของพระ
ตถาคต ๙

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรอานนที่ เธออย่าได้กล่าวอย่างนี้
เธออย่าได้กล่าวอย่างนี้ว่า เมืองเล็ก เมืองดอน กิ่งเมืองดังนี้เลย

ดูกรอานนที่ แต่ปางก่อน มีพระเจ้าจักรพรรดิทรงพระนามว่ามหา
สุทัสสนะ ผู้ทรงธรรม เป็นพระราชบิดาโดยธรรม เป็นใหญ่ในแผ่นดิน มี
มหาสมุทร ๔ เป็นขอบเขต ทรงชนะแล้ว มีราชอาณาจักรมั่นคง สมบูรณ์
ด้วยแก้ว ๗ ประการ เมืองกุสินารานี้ มีนามว่า กุสวาดี เป็นราชธานีของ

พระเจ้ามหาสุทนต์สนะ โดยยาวด้านทิศบูรพา และทิศประจิม ๑๒ โยชน์ โดยกว้างด้านทิศทักษิณและทิศอุดร ๗ โยชน์ กุสาวดีราชธานีเป็นเมืองที่ มั่งคั่งรุ่งเรือง มีชนมาก มนุษย์หนาแน่น และมีภิกษาหาได้ง่าย

ดูกรอานนท์ อาลคมันทราชาธานีแห่งเทพเจ้าทั้งหลาย เป็นเมืองที่ มั่งคั่งรุ่งเรือง มีชนมาก ยัภษหนาแน่น และมีภิกษาหาได้ง่าย แม้ฉันใด กุสาวดีราชธานีก็ฉันนั้นเหมือนกัน เป็นเมืองที่มั่งคั่งรุ่งเรือง มีชนมาก มนุษย์ หนาแน่น และมีภิกษาหาได้ง่าย กุสาวดีราชธานีมิได้เจียบจากเสียงทั้ง ๑๐ ประการ ทั้งกลางวันและกลางคืน คือ เสียงช้าง เสียงม้า เสียงรถ เสียง กลอง เสียงตะโพน เสียงพิณ เสียงขั้บร้อง เสียงกั๊งสตาล เสียงประโคม และเสียงเป็นที่ ๑๐ ว่า ท่านทั้งหลายจงบริโภค จงดื่ม จงเคี้ยวกิน จงไป เกิดอานนท์ เธอจงเข้าไปในเมืองกุสินารา แล้วบอกแก่พวกเจ้ามัลละเมือง กุสินาราว่า ดูกรวาสิฏฐะทั้งหลาย พระตถาคตจักปรินิพพานในปัจฉิมยาม แห่งราตรีในวันนี้ พวกท่านจงรีบออกไปกันเถิดฯ พวกท่านอย่าได้มีความ ร้อนใจในภายหลังว่า พระตถาคตได้ปรินิพพานในคามเขตของพวกเรา พวกเราไม่ได้เฝ้าพระตถาคตในกาลครั้งสุดท้าย

ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว นุ่งแล้ว ถือบาตรและจีวรเข้าไปในเมืองกุสินาราลำพังผู้เดียว สมัยนั้น พวกเจ้า มัลละเมืองกุสินารา ประชุมกันอยู่ที่สัตถุสภาคารด้วยกรณีกิจบางอย่าง ลำดับนั้น ท่านพระอานนท์เข้าไปยังสัตถุสภาคารของพวกเจ้ามัลละเมืองกุสิ นารา ครั้นแล้วได้บอกแก่พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราว่า

ดูกรวาสิฏฐะทั้งหลาย พระตถาคตจักเสด็จปรินิพพานในปัจฉิม

ยามแห่งราตรีในวันนี้ พวกท่านจงรีบออกไปเถิด พวกท่านอย่าได้มีความ
ร้อนใจในภายหลังว่า พระตถาคตได้ปรินิพพานในคามเขตของพวกเรา
พวกเราไม่ได้เฝ้าพระตถาคตในกาลเป็นครั้งสุดท้าย

พวกเจ้ามัลละกับโอรส สุณิสสาและปชาบดี ได้สดับคำนี้ของท่าน
พระอานนท์แล้ว เป็นทุกข์เสียพระทัย เปี่ยมไปด้วยความทุกข์ใจ บางพวก
สยายพระเกศา ประคองหัตถ์ทั้งสองคร่ำครวญอยู่ ล้มลงกลิ้งเกลือกไปมา
ดูจะมีบาทอันขาดแล้ว ทรงรำพันว่า พระผู้มีพระภาคจักเสด็จปรินิพพาน
เสียเร็วนัก พระสุตตจักเสด็จปรินิพพานเสียเร็วนัก พระองค์ผู้มีพระจักษุใน
โลก จักอันตรธานเสียเร็วนัก ฯ

ครั้งนั้น พวกเจ้ามัลละกับโอรส สุณิสสา ปชาบดี เป็นทุกข์เสีย
พระทัย เปี่ยมไปด้วยความทุกข์ใจ เสด็จเข้าไปยังศาลวันอันเป็นที่แหวะพัก
ของเจ้ามัลละทั้งหลาย เสด็จเข้าไปหาท่านพระอานนท์ ท่านพระอานนท์ได้
มีความดำริว่า ถ้าเราจักให้พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินารากวายนังคมพระผู้มี
พระภาคทีละองค์ๆ พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราจักมิได้ถวายนังคมพระผู้มี
พระภาคทั่วกัน ราตรีนี้จักสว่างเสีย ถ้ากระไร เราควรจะจัดให้พวกเจ้า
มัลละเมืองกุสินารากวายนังคมพระผู้มีพระภาคโดยลำดับสกุลๆ ด้วย
กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เจ้ามัลละมีนามอย่างนี้ พร้อมด้วยโอรส
ชายา บริษัทและอำมาตย์ ขอถวายนังคมพระบาททั้งสองของพระผู้มีพระ
ภาคด้วยเศียรเกล้า ฯ

ลำดับนั้น ท่านพระอานนท์จัดให้พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินารากวายนังคมพระผู้มีพระภาคโดยลำดับสกุล ด้วยกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้

เจริญ เจ้ามัลละมีนามอย่างนี้ พร้อมด้วยโอรส ชายา บริษัท และอำมาตย์
ขอถวายบังคมพระบาททั้งสองของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า โดย
อุบายเช่นนี้ ท่านพระอานนท์ ยังพวกเจ้ามัลละเมืองกุสินารา ให้ถวาย
บังคมพระผู้มีพระภาคเสร็จโดยปฐมยามเท่านั้น ฯ

❖ เรื่องสุภัททปริพาชก

[๑๓๘] ก็สมัยนั้น ปริพาชกนามว่า สุภัททะ อาศัยอยู่ในเมืองกุสิ
นารา สุภัททปริพาชกได้สดับว่า พระสมณโคดมจักปรินิพพานในปัจฉิม
ยามแห่งราตรีในวันนี้แหละ สุภัททปริพาชกได้มีความคิดอย่างนี้ว่า ก็เรา
สดับถ้อยคำของพวกปริพาชกผู้เฒ่าผู้แก่ ซึ่งเป็นอาจารย์และปาจารย์
กล่าวอยู่ว่า พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าจะอุบัติในโลก ใน
บางครั้งบางคราวพระสมณโคดมจักปรินิพพานในปัจฉิมยามแห่งราตรีใน
วันนี้แหละ อนึ่ง ธรรมอันเป็นที่สงสัยนี้ ซึ่งบังเกิดขึ้นแก่เราก็มีอยู่ เรา
เลื่อมใสในพระสมณโคดมอย่างนี้ว่า พระสมณโคดมย่อมสามารถจะแสดง
ธรรมแก่เรา โดยประการที่เราจะฟังละธรรมอันเป็นที่สงสัยนี้ได้ ฯ

ลำดับนั้น สุภัททปริพาชกเข้าไปยังศาลวันอันเป็นที่แหว่พักของ
พวกเจ้ามัลละ เข้าไปหาท่านพระอานนท์ ครั้นแล้วได้กล่าวว่า

ข้าแต่ท่านอานนท์ ข้าพเจ้าได้สดับถ้อยคำของพวกปริพาชกผู้
เฒ่าผู้แก่ ซึ่งเป็นอาจารย์และปาจารย์กล่าวอยู่ว่า พระตถาคตอรหันต
สัมมาสัมพุทธเจ้าจะอุบัติในโลก ในบางครั้ง บางคราว พระสมณโคดมจัก
ปรินิพพานในปัจฉิมยามแห่งราตรีในวันนี้แหละ อนึ่ง ธรรมอันเป็นที่สงสัยนี้

ซึ่งบังเกิดขึ้นแก่ข้าพเจ้าก็มีอยู่ ข้าพเจ้าเลื่อมใสในพระสมณโคดมอย่างนี้
ว่า พระสมณโคดมย่อมสามารถจะแสดงธรรมแก่ข้าพเจ้าโดย ประการที่
ข้าพเจ้าจะพึงละธรรมอันเป็นที่สงสัยนี้ได้ ข้าแต่ท่านอานนท์ ขอโอกาสเถิด
ข้าพเจ้าควรได้เฝ้าพระสมณโคดม

เมื่อสุภัททปริพาชกกล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านพระอานนท์ได้กล่าว
ตอบสุภัททปริพาชกว่า อย่าเลยสุภัททะ ท่านอย่าเบียดเบียนพระตถาคต
เลย พระผู้มีพระภาคทรงลำบากแล้ว แม้ครั้งที่สอง สุภัททปริพาชก ... แม้
ครั้งที่สาม สุภัททปริพาชกก็ได้กล่าวว่า ข้าแต่ท่านอานนท์ ข้าพเจ้าได้สดับ
ถ้อยคำของพวกปริพาชกผู้เฒ่าผู้แก่ ซึ่งเป็นอาจารย์และปาจารย์ กล่าวอยู่
ว่า พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าจะอุบัติในโลก ในบางครั้งบาง
คราว พระสมณโคดมจักปรินิพพานในปัจฉิมยามแห่งราตรีในวันนี้แหละ
อนึ่ง ธรรมเป็นที่สงสัยนี้ ซึ่งบังเกิดขึ้นแก่ข้าพเจ้าก็มีอยู่ ข้าพเจ้าเลื่อมใสใน
พระสมณโคดมอย่างนี้ว่า พระสมณโคดมย่อมสามารถจะแสดงธรรมแก่
ข้าพเจ้าโดยประการที่ข้าพเจ้าจะพึงละธรรมอันเป็นที่สงสัยนี้ได้ ข้าแต่ท่าน
พระอานนท์ ขอโอกาสเถิด ข้าพเจ้าควรได้เฝ้าพระสมณโคดม แม้ครั้งที่
สาม ท่านพระอานนท์ ก็ได้กล่าวตอบสุภัททปริพาชกว่า อย่าเลย สุภัททะ
ท่านอย่าเบียดเบียนพระตถาคตเลย พระผู้มีพระภาคทรงลำบากแล้ว

พระผู้มีพระภาคทรงได้ยินถ้อยคำท่านพระอานนท์เจรจากับสุภัทท
ปริพาชก ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่ง
ว่า

อย่าเลยอานนท์ เธออย่าห้ามสุภัททะ สุภัททะจงได้เฝ้าตถาคต

สุภัททะจักถามปัญหา อย่างใดอย่างหนึ่งกะเรา จักมุ่งเพื่อความรู้อะไร ชำ่มุ่ง
ความเบียดเบียน อนึ่ง เราอันสุภัททะถามแล้ว จักพยากรณ์ข้อความอันใด
แก่สุภัททะนั้น สุภัททะจักรู้ทั่วถึงข้อความนั้นโดยฉับพลันทีเดียว ฯ

ลำดับนั้น ท่านพระอานนทีได้บอกสุภัททปริพาชก ว่า ไปเกิดสุภัท
ทะ พระผู้มีพระภาคทรงทำโอกาสแก่ท่าน

สุภัททปริพาชกเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไป
เฝ้าแล้วได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัย พอให้ระลึก
ถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วได้กราบทูลว่า

ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ สมณพราหมณ์เหล่านี้ใด เป็นเจ้าหมู่ เจ้า
คณะ เป็นคณาจารย์มีชื่อเสียง มียศ เป็นเจ้าลัทธิ ชนเป็นอันมาก สมมติว่า
เป็นคนดี คือบุรณกัสสป มักขลิโคสาล อชิตเกสกกัมพล ปกุกัจจายนะ ภัณ
ชัยเวลล์ฐบุตร นิครนฐนาฏบุตร สมณพราหมณ์เหล่านั้นทั้งหมด ได้ตรัสรู้
ตามปฏิญญาของตน ๆ หรือว่าทั้งหมดไม่ได้ตรัสรู้ หรือว่าบางพวกไม่ได้
ตรัสรู้ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า อย่าเลย สุภัททะ ที่ขอกถามนั้นงดเสีย
เถิด

ดูกรสุภัททะ เราจักแสดงธรรมแก่ท่าน ท่านจงตั้งใจฟังธรรมนั้น จง
ใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว

สุภัททปริพาชก ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มี
พระภาคได้ตรัสว่า

ดูกรสุภัททะ ในธรรมวินัยใด ไม่มีอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘

ในธรรมวินัยนั้น ไม่มีสมณะที่ ๑ สมณะที่ ๒ สมณะที่ ๓ หรือสมณะที่ ๔
ในธรรมวินัยใด มีอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ ในธรรมวินัยนั้น มีสมณะ
ที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ หรือที่ ๔

ดูกรสุภทัช ในธรรมวินัยนี้ มีอริยมรรคประกอบด้วย องค์ ๘ ใน
ธรรมวินัยนี้เท่านั้น มีสมณะที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ หรือที่ ๔ ลัทธิอื่นๆ ว้างจาก
สมณะผู้รู้ทั่วถึง ก็ภิกษุเหล่านี้พึงอยู่โดยชอบ โลกจะไม่พึงว่างจากพระ
อรหันต์ทั้งหลาย ฯ

❖ ทรงแสดงธรรมแก่สุภทัชปริพาชก สมณะ ๔

[๑๓๙] ดูกรสุภทัช เราโดยวัยได้ ๒๙ ปี บวชแล้ว ตามแสวงหาว่า
อะไรเป็นกุศล ตั้งแต่เราบวชแล้วนับได้ ๕๑ ปี แม้สมณะผู้เป็นไปใน
ประเทศแห่งธรรมเป็นเครื่องนำออก ไม่มีในภายนอกแต่ธรรมวินัยนี้ ฯ
สมณะที่ ๒ สมณะที่ ๓ หรือสมณะที่ ๔ ก็ได้มี ลัทธิอื่นว่างจากสมณะ ผู้รู้
ทั่วถึง ก็ภิกษุเหล่านี้พึงอยู่โดยชอบ โลกไม่พึงว่างจากพระอรหันต์ทั้งหลาย ฯ

[๑๔๐] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว สุภทัชปริพาชก ได้
กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาชิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ ภาชิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก เปรียบเหมือนบุคคลหงาย
ของทีใดว่า เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือส่องประทีปในที่มืด
ด้วยคิดว่า ผู้มีจักขุจักเห็นรูป ดังนี้ ฉันทใด พระผู้มีพระภาคทรงประกาศพระ
ธรรมโดยอเนกปริยาย ฉันทนั้น เหมือนกัน ข้าพระองค์นี้ ขอถึงพระผู้มีพระ
ภาคพระธรรมและพระภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ข้าพระองค์พึงได้บรรพชา

ฟังได้อุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาค ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรสุภัททะ ผู้ใดเคยเป็นอัญญเดียรฉัตร หวังบรรพชา หวังอุปสมบท ในธรรมวินัยนี้ ผู้นั้นต้องอยู่ปริวาสสี่เดือน เมื่อล่วงสี่เดือน ภิกษุทั้งหลายเต็มใจแล้ว จึงให้บรรพชา ให้อุปสมบท เพื่อความเป็นภิกษุ ก็แต่ว่าเรารู้ความต่างแห่งบุคคลในข้อนี้ ฯ

สุภัททปริพาชกกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หากผู้ที่เคยเป็น อัญญเดียรฉัตร หวังบรรพชา หวังอุปสมบทในพระธรรมวินัยนี้ จะต้องอยู่ ปริวาสสี่เดือน เมื่อล่วงสี่เดือน ภิกษุทั้งหลายเต็มใจแล้ว จึงให้บรรพชา ให้ อุปสมบท เพื่อความเป็นภิกษุไซ้ ข้าพระองค์จักอยู่ปริวาสสี่ปี เมื่อล่วงสี่ปี ภิกษุทั้งหลายเต็มใจแล้ว จึงให้บรรพชา ให้อุปสมบทเถิด ฯ

❖ พระสุภัททะสำเร็จพระอรหัตผล

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่งว่า ดูกรอานนท์ ถ้าเช่นนั้น เธอจงให้สุภัททปริพาชกบวชเถิด ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว สุภัทท ปริพาชกได้กล่าวกะท่านพระอานนท์ว่า

ดูกรท่านอานนท์ ผู้มีอายุ เป็นลาภของท่าน ท่านได้ดีแล้ว ที่พระ ศาสดาทรงอภิเษกด้วยอันตเววาลิกาภิเษก ในที่เฉพาะพระพักตร์ ในพระ ศาสนานี้

สุภัททปริพาชกได้บรรพชา อุปสมบทในสำนักพระผู้มีพระภาค ก็ ท่านสุภัททปริพาชกได้บรรพชาอุปสมบทแล้วไม่นาน หลีกออกไปอยู่แต่ผู้

เดียว เป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มีตนส่งไปแล้วอยู่ไม่ช้านานนัก ก็ทำให้แจ้งซึ่งที่สุดพระบรมจรรย์ ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า ที่กุลบุตร ทั้งหลายผู้มีความต้องการออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบ ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พระบรมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้ มิได้มี ท่านสุภททะได้เป็นอรหันต์รูปหนึ่ง ในจำนวนพระอรหันต์ทั้งหลาย ท่านเป็นสักขีสาวกองค์สุดท้ายของพระผู้มีพระภาค ฯ

จบภาณวารที่ห้า

❖ ธรรมวินัย การกล่าวคำ อาวุโส

[๑๔๑] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่งว่า

ดูกรอานนท์ บางทีพวกเขาจะฟังมีความคิดอย่างนี้ว่า ปาพจันมีพระศาสดาล่วงแล้ว พระศาสดาของพวกเราไม่มี ก็ข้อนี้ พวกเขาไม่เห็นอย่างนั้น ธรรมและวินัยอันใด เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่พวกเขา ธรรมและวินัยอันนั้น จักเป็นศาสดาของพวกเขา โดยกาลล่วงไปแห่งเรา

ดูกรอานนท์ บัดนี้ พวกภิกษุยังเรียกกันและกันด้วยวาทนะว่า อาวุโส ฉันใด โดยกาลล่วงไปแห่งเรา ไม่ควรเรียกกันฉันนั้น ภิกษุผู้แก่กว่าพึงเรียกภิกษุผู้อ่อนกว่า โดยชื่อหรือโคตร หรือโดยวาทนะว่า อาวุโส แต่ภิกษุผู้อ่อนกว่าพึงเรียกภิกษุผู้แก่กว่าว่า ภันเต หรืออาัยสมา

ดูกรอานนท์ โดยล่วงไปแห่งเรา สงฆ์จำนงอยู่ ก็จงถอนสิกขาบท

เล็กน้อยเสียบ้างได้ โดยล่องไปแห่งเรา ฟังลงพรหมทัณฑ์แก่นันนิกษุ

ท่านพระอานนทกราบพูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็พรหม
ทัณฑ์เป็นไฉน

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรอานนท นันนิกษุฟังพูดได้
ตามที่ตนปรารถนา นิกษุทั้งหลายไม่ฟังว่า ไม่ฟังกล่าว ไม่ฟังสั่งสอน ฯ

[๑๔๒] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกนิกษุทั้งหลายมารับสั่ง
ว่า ดูกรนิกษุทั้งหลาย ความสงสัยเคลือบแคลงในพระพุทฺธ พระธรรม
พระสงฆ์ ในมรรค หรือในข้อปฏิบัติ จะฟังมีบ้างแก่นิกษุ แม้รูปหนึ่ง พวก
เธอจงถามเถิด อย่าได้มีความร้อนใจภายหลังว่า พระศาสดาอยู่เฉพาะ
หน้าเราแล้ว ยังมีอาจพูลถามพระผู้มีพระภาคในที่เฉพาะพระพักตร์

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว นิกษุเหล่านั้นพากันนิ่ง แม้
ครั้งที่สอง ... แม้ครั้งที่สาม พระผู้มีพระภาครับสั่งกะนิกษุทั้งหลายว่า ดูกร
นิกษุทั้งหลาย ความสงสัยเคลือบแคลงในพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ ใน
มรรค หรือในข้อปฏิบัติจะฟังมีบ้างแก่นิกษุแม้รูปหนึ่ง พวกเธอจงถามเถิด
อย่าได้มีความร้อนใจในภายหลังว่า พระศาสดาอยู่เฉพาะหน้าเราแล้ว เรา
ยังมีอาจพูลถามพระผู้มีพระภาคในที่เฉพาะพระพักตร์ แม้ครั้งที่สามนิกษุ
เหล่านั้น ก็พากันนิ่ง ฯ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะนิกษุทั้งหลายว่า ดูกรนิกษุ
ทั้งหลาย บางทีพวกเธอไม่ถาม แม้เพราะความเคารพในพระศาสดา แม้
นิกษุผู้เป็นสหาย ก็จงบอกแก่นิกษุผู้สหายเถิด เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัส

อย่างนี้แล้ว ภิษุพวคนั้นพากันนี้

ลำดับนั้น ท่านพระอนนทได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ นาคศจรรย์ไม่เคยมีมาแล้ว ข้าพระองค์เลื่อมใสในภิษุ สงฆ์อย่างนี้ว่า ความสงสัยเคลือบแคลงในพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ ในมรรค หรือในข้อปฏิบัติ มิได้มีแก่ภิษุแม้รูปหนึ่งในภิษุสงฆ์นี้

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรอนนท เธอพูดเพราะความเลื่อมใส ตถาคตยังรู้ในข้อนี้เหมือนกันว่า ความสงสัยเคลือบแคลงในพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ ในมรรค หรือในข้อปฏิบัติ มิได้มีแก่ภิษุแม้รูปหนึ่งใน ภิษุสงฆ์นี้ บรรดาภิษุ ๕๐๐ รูปนี้ ภิษุรูปที่ต่ำที่สุด ก็เป็นโศดาบัน มีอัน ไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงมีอันจะตรัสรู้ในภายหน้า ฯ

❖ พระดำรัสสุดท้ายของพระผู้มีพระภาค

[๑๔๓] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิษุทั้งหลายว่า ดูกรภิษุทั้งหลาย บัดนี้ เราขอเตือนพวกเธอว่า สังฆารทั้งหลายมี ความเลื่อมไปเป็นธรรมดา พวกเธอจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม เถิด ฯ

นี่เป็นพระปัจฉิมวาจาของพระตถาคต ฯ

[๑๔๔] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงเข้าปฐมฌาน ออกจาก ปฐมฌานแล้ว ทรงเข้าทุติยฌาน ออกจากทุติยฌานแล้ว ทรงเข้าตติยฌาน ออกจากตติยฌานแล้ว ทรงเข้าจตุตถฌาน ออกจากจตุตถฌานแล้ว ทรง

เข้าอากาศนัญญาตนะ ออกจากอากาศนัญญาตนสมาบัติแล้ว ทรงเข้า
วิญญาณัญญาตนะ ออกจากวิญญาณัญญาตนสมาบัติแล้ว ทรงเข้าอา
ภิญัจญญาตนะ ออกจากอาภิญัจญญาตนสมาบัติแล้ว ทรงเข้าเนว
สัญญานาสัญญาตนะ ออกจากเนวสัญญานาสัญญาตนสมาบัติแล้ว
ทรงเข้าสัจญญาเวทยิตนิโรธ ฯ ครั้งนั้น ท่านพระอานนที่ได้กล่าวถามท่าน
พระอนุรุทธะว่าพระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานแล้วหรือ

ท่านพระอนุรุทธะตอบว่าอานนที่ผู้มีอายุ พระผู้มีพระภาคยังไม่
เสด็จปรินิพพาน ทรงเข้าสัจญญาเวทยิตนิโรธ ฯ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคออกจากสัจญญาเวทยิตนิโรธสมาบัติ
แล้ว ทรงเข้าเนวสัญญานาสัญญาตนะ ออกจากเนวสัญญานาสัญญา
ตนสมาบัติแล้ว ทรงเข้าอาภิญัจญญาตนะ ออกจากอาภิญัจญญาตนส
มาบัติแล้ว ทรงเข้าวิญญาณัญญาตนะ ออกจากวิญญาณัญญาตน
สมาบัติแล้ว ทรงเข้าอากาศนัญญาตนะ ออกจากอากาศนัญญาตน
สมาบัติแล้ว ทรงเข้าจตุตถฌาน ออกจากจตุตถฌานแล้ว ทรงเข้าตติย
ฌาน ออกจากตติยฌานแล้ว ทรงเข้าทุติยฌาน ออกจากทุติยฌานแล้ว
ทรงเข้าปฐมฌาน ออกจากปฐมฌานแล้ว ทรงเข้าทุติยฌาน ออกจากทุติย
ฌานแล้ว ทรงเข้าตติยฌาน ออกจากตติยฌานแล้ว ทรงเข้าจตุตถฌาน
พระผู้มีพระภาคออกจากจตุตถฌานแล้วเสด็จปรินิพพานในลำดับ (แห่ง
การพิจารณาองค์จตุตถฌานนั้น) ฯ

❖ พระผู้มีพระภาคปรินิพพาน

[๑๔๕] เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานแล้ว พร้อมกับการเสด็จปรินิพพาน ได้เกิดแผ่นดินไหวใหญ่ เกิดความขนพองสยองเกล้าน่าฟังกลัว ทั้งกลองทิพย์ก็บันลือขึ้น ฯ

[๑๔๖] เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานแล้ว พร้อมกับการเสด็จปรินิพพาน ท้าวสหัมบดีพรหมได้กล่าวคาถานี้ ความว่า

สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง จักต้องทอดทิ้งร่างกายไว้ในโลก แต่พระตถาคตผู้เป็นศาสดาเช่นนั้น หาบุคคลจะเปรียบเทียบมิได้ในโลก เป็นพระสัมพุทธเจ้า ทรงมีพระกำลัง ยังเสด็จปรินิพพาน ฯ

[๑๔๗] เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานแล้ว พร้อมกับการเสด็จปรินิพพาน ท้าวสักกะจอมเทพ ได้ตรัสพระคาถานี้ความว่า

สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ มีความเกิดขึ้นและเสื่อมไปเป็นธรรมดา บังเกิดขึ้นแล้วย่อมดับไป ความเข้าไปสงบสังขารเหล่านั้น เป็นสุข ฯ

[๑๔๘] เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานแล้ว พร้อมกับการเสด็จปรินิพพาน ท่านพระอนุรุทธะได้กล่าวคาถาเหล่านี้ความว่า

ลมอัสสาสะปัสสาสะของพระมุนีผู้มีพระทัยตั้งมั่น คงที่ไม่หวั่นไหว ทรงปรารถนสันติ ทรงทำกาละมิได้มีแล้ว พระองค์มีพระทัยไม่หวั่น

ทรงอดกลั้นเวทนาได้แล้ว ความพินแห่งจิต ได้มีแล้ว เหมือนดวงประทีปดับไปฉะนั้น ฯ

[๑๔๙] เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานแล้ว พร้อมด้วย การเสด็จปรินิพพาน ท่านพระอานนท์ได้กล่าวคาถานี้ ความว่า

เมื่อพระสัมพุทธเจ้าผู้ประกอบด้วยอาการอันประเสริฐทั้งปวงเสด็จปรินิพพานแล้ว ในครั้งนั้นได้เกิดความอัศจรรย์น่าพิงกลัว และเกิดความขนพองสยองเกล้า ฯ

[๑๕๐] เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานแล้ว บรรดาภิกษุทั้งหลายนั้น ภิกษุเหล่าใดยังมีราคะไม่ไปปราศแล้ว ภิกษุเหล่านั้น บางพวกประคองแขนทั้งสองคร่ำครวญอยู่ ล้มลงกลิ้งเกลือกไปมาดุจมีเท้าอันขาดแล้ว รำพันว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานเสียเร็วนัก พระสุคตเสด็จปรินิพพานเสียเร็วนัก พระองค์ผู้มีพระจักขุในโลก อันตรธานเสียเร็วนัก ส่วนภิกษุเหล่าใดที่มีราคะไปปราศแล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีสติสัมปชัญญะอดกลั้นโดยธรรมสังเวชว่า สังขารทั้งหลาย ไม่เที่ยงหนอ เพราะฉะนั้นเหล่าสัตว์จะพึงได้ในสังขารนี้แต่ที่ไหน ฯ

[๑๕๑] ครั้งนั้น ท่านพระอนุรุทธะเตือนภิกษุทั้งหลายว่า อย่าเลยอาวุโสทั้งหลาย พวกท่านอย่าเศร้าโศก อย่ารำไรไปเลย เรื่องนี้พระผู้มีพระภาค ตรัสบอกไว้ก่อนแล้วไม่ใช่หรือว่า ความเป็นต่าง ๆ ความพลัดพราก

ความเป็นอย่างอื่นจากของรักของชอบใจทั้งสิ้นต้องมี เพราะฉะนั้น จะพึง
ได้ในของรักของชอบใจนี้แต่ที่ไหน สิ่งใดเกิดแล้วมีแล้วปัจจัยปรุงแต่งแล้ว
มีความทำลายเป็นธรรมดา การปรารถนาว่า ขอสิ่งนั้นอย่าทำลายไปโดย
ดังนี้ มีใ้ฐานะที่จะมีได้

ดูกรอาวุโสทั้งหลาย พวกเทวดาพากันยกโทษอยู่

ท่านพระอานนท์ถามว่า ท่านอนุรุทธะ พวกเทวดาเป็นอย่างไร
กระทำไว้ในใจเป็นไฉน

ท่านพระอนุรุทธะตอบว่า มีอยู่ อานนท์ผู้มีอายุ เทวดาบางพวก
สำคัญอากาศว่าเป็นแผ่นดิน สยายผมประคองแขนทั้งสองคร่ำครวญอยู่
ล้มลงกลิ้งเกลือกไปมาดุจมีเท้าอันขาดแล้วรำพันว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จ
ปรินิพพานเสียเร็วนัก พระสุตเสด็จปรินิพพานเสียเร็วนัก พระองค์ผู้มีพระ
จักษุในโลก อันตรธานเสียเร็วนัก ดังนี้ เทวดาบางพวกสำคัญแผ่นดินว่า
เป็นแผ่นดินสยายผมประคองแขนทั้งสองคร่ำครวญอยู่ล้มลงกลิ้งเกลือก
ไปมาดุจมีเท้าอันขาดแล้ว รำพันว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานเสีย
เร็วนัก พระองค์ผู้มีพระจักษุในโลกอันตรธานเสียเร็วนัก ดังนี้ ส่วนเทวดาที่
ปราศจากราคะแล้ว มีสติสัมปชัญญะ อดกลั้นโดยธรรมสังเวชาว่า สังขาร
ทั้งหลายไม่เที่ยง เพราะฉะนั้น เหล่าสัตว์จะพึงได้ในสังขารนี้แต่ที่ไหน ฯ

❖ แจ้งข่าวปรินิพพาน

ครั้งนั้น ท่านพระอนุรุทธะและท่านพระอานนท์ ยังกาลให้ล่วงไป
ด้วยธรรมีกถาตลอดราตรีที่ยังเหลืออยู่นั้น ลำดับนั้น ท่านพระอนุรุทธะสั่ง

ท่านพระอานนท์ว่า

ไปเกิด อานนท์ผู้มีอายุ ท่านจงเข้าไปเมืองกุสินารา บอกแก่พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราว่า ดูกรวาสิฏฐะทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานแล้ว ขอพวกท่านจงทราบกาลอันควรในบัดนี้เถิด

ท่านพระอานนท์รับคำท่านพระอนุรุทธะแล้ว เวลาเข้ารุ่งแล้วถือบาตรและจีวร เข้าไปเมืองกุสินาราลำพังผู้เดียว ฯ

[๑๕๒] สมัยนั้น พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราประชุมกันอยู่ที่สัณฐาคาร ด้วยเรื่องปรินิพพานนั้นอย่างเดียว ลำดับนั้น ท่านพระอานนท์เข้าไปยังสัณฐาคาร ของพวกเจ้ามัลละเมืองกุสินารา ครั้นเข้าไปแล้ว ได้บอกแก่พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราว่า

ดูกรวาสิฏฐะทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานแล้ว ขอท่านทั้งหลายจงทราบกาลอันควรในบัดนี้เถิด

พวกเจ้ามัลละกับโอรส สุณิสาและประชาบดี ได้ทรงสดับคำนี้ของท่านพระอานนท์แล้ว เป็นทุกข์เสียพระทัย เปี่ยมไปด้วยความทุกข์ในใจ บางพวกสยายพระเกศา ประคองหัตถ์ทั้งสองคร่ำครวญอยู่ ล้มลงกลิ้งเกลือกไปมาดุจมีเท้าอันขาดแล้ว ทรงรำพันว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานเสียเร็วนัก พระสุคตเสด็จปรินิพพานเสียเร็วนัก พระองค์ผู้มีพระจักขุ ในโลกอันตรธานเสียเร็วนัก ดังนี้

ลำดับนั้น พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราตรัสสั่ง พวกบุรุษว่า ดูกรพนาย ถ้าอย่างนั้น พวกท่านจงเตรียมของหอมมาลัยและเครื่องดนตรีทั้ง

ปวง บรรดามีในกรุงกุสินาราไว้ให้พร้อมเถิด

พวกเจ้ามัดละเมืองกุสินารา ทรงถือเอาของหอมมาลัยและเครื่องดนตรีทั้งปวงกับผ้า ๕๐๐ คู่ เสด็จเข้าไปยังศาลวันอันเป็นที่แหวะพักแห่ง พวกเจ้ามัดละ และเสด็จเข้าไปถึงพระสรีระพระผู้มีพระภาค ครั้นเข้าไปถึงแล้วสักการะ เคารพ นับถือ บูชาพระสรีระพระผู้มีพระภาคด้วยการพ้อนรำ ขับร้อง ประโคม มาลัยและของหอม ดาดพาดานผ้า ตกแต่งโรงมณฑล ยังวันนั้นให้ล่วงไปด้วยประการฉะนี้

ลำดับนั้น พวกเจ้ามัดละเมืองกุสินาราได้มีความดำริว่า การถวายพระเพลิงพระสรีระพระผู้มีพระภาคในวันนี้พลบค่ำเสียแล้ว พຼ່งนี้เราจักถวายพระเพลิงพระสรีระพระผู้มีพระภาค พวกเจ้ามัดละเมืองกุสินารา สักการะ เคารพ นับถือ บูชา พระสรีระพระผู้มีพระภาคด้วยการพ้อนรำ ขับร้อง ประโคม มาลัยและของหอม ดาดพาดานผ้า ตกแต่ง โรงมณฑล ยังวันที่สอง ที่สาม ที่สี่ ที่ห้า ที่หก ให้ล่วงไป ครั้นถึงวันที่เจ็ด พวกเจ้ามัดละเมืองกุสินาราได้มีความดำริว่า เราสักการะ เคารพ นับถือ บูชาพระสรีระพระผู้มีพระภาค ด้วยการพ้อนรำ ขับร้อง ประโคม มาลัยและของหอม จักเชิญไปทางทิศทักษิณแห่งพระนคร แล้วเชิญไปภายนอกพระนคร ถวายพระเพลิงพระสรีระพระผู้มีพระภาคทางทิศทักษิณแห่งพระนครเถิด ฯ

❖ มัลลปาโมกข์ ๘ ทาน

[๑๕๓] สมัยนั้น มัลลปาโมกข์ ๘ องค์ สระตรงเกล้าแล้วทรงนุ่งผ้าใหม่ ด้วยตั้งพระทัยว่า เราจักยกพระสรีระพระผู้มีพระภาค ก็มีอาจะยก

ขึ้นได้ ลำดับนั้นพวกเจ้ามีลละเมืองกุสินาราได้ตามท่านพระอนุรุทธะว่า

ข้าแต่ท่านอนุรุทธะ อะไรหนอเป็นเหตุ อะไรหนอเป็นปัจจัย ให้มัลลปาโมกข์ ๘ องค์นี้ ผู้สรรสรรเกล้าแล้ว ทรงนุ่งผ้าใหม่ ด้วยตั้งใจว่า เจ้าจักยกพระสรีระพระผู้มีพระภาคก็มีโอกาสยกขึ้นได้ ฯ

อ. ดูกรวาสิฏฐะทั้งหลาย ความประสงค์ของพวกท่านอย่างหนึ่งของพวกเทวดาอย่างหนึ่ง ฯ

ม. ข้าแต่ท่านผู้เจริญก็ความประสงค์ของพวกเทวดาเป็นอย่างไร

อ. ดูกรวาสิฏฐะทั้งหลาย ความประสงค์ของพวกท่านว่า เราสักการะ เคารพ นับถือ บูชาพระสรีระพระผู้มีพระภาค ด้วยการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคม มาลัย และของหอม จักเชิญไปทางทิศทักษิณแห่งพระนคร แล้วเชิญไปภายนอกพระนคร ถวายพระเพลิงพระสรีระพระผู้มีพระภาค ทางทิศทักษิณแห่งพระนคร ความประสงค์ของพวกเทวดาว่า เราสักการะ เคารพ นับถือ บูชา พระสรีระพระผู้มีพระภาค ด้วยการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคม มาลัยและของหอมอันเป็นทิพย์ จักเชิญไปทางทิศอุดรแห่งพระนคร แล้วเข้าไปสู่พระนครโดยทวารทิศอุดร เชิญไปท่ามกลางพระนคร แล้วออกโดยทวารทิศบูรพา แล้วถวายพระเพลิงพระสรีระพระผู้มีพระภาค ที่มกุฏพันธนเจดีย์ของพวกเจ้ามีลละ ทางทิศบูรพาแห่งพระนคร ฯ

ม. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอให้เป็นไปตามความประสงค์ของพวกเทวดาเถิด ฯ

สมัยนั้น เมืองกุสินาราเต็ยรดาษไปด้วยดอกมณฑารพโดยถ่อง แดวประมาณแค่เข้าจนตลอดที่ต่อแห่งเรือน บ่อของโสโครกและกอง

หยากเยื่อ ครั้งนั้น พวกเทวดาและพวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราสักการะ
เคารพ นับถือ บูชาพระสรีระพระผู้มีพระภาค ด้วยการฟ้อนรำ ขับร้อง
ประโคม มาลัยและของหอม ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ เชิญ
ไปทางทิศอุดรแห่งพระนคร แล้วเข้าไปสู่พระนครโดยทวารทิศอุดร เชิญไป
ท่ามกลางพระนคร แล้วออกโดยทวารทิศบูรพา แล้ววางพระสรีระพระผู้มี
พระภาค ณ มกุฏพันธเจดีย์ของพวกเจ้ามัลละทางทิศบูรพาแห่งพระนคร
ลำดับนั้น พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราได้ถามท่านพระอานนท์ว่า
ข้าแต่ท่านพระอานนท์ พวกข้าพเจ้าจะปฏิบัติอย่างไรในพระสรีระพระผู้มี
พระภาค ฯ

อ. ดูกรวาสิฏฐะทั้งหลาย พวกท่านพึงปฏิบัติในพระสรีระพระ
ตถาคตเหมือนที่เขาปฏิบัติในพระสรีระพระเจ้าจักรพรรดิฉะนั้น ฯ

ม. ข้าแต่ท่านพระอานนท์ ก็เขาปฏิบัติในพระสรีระพระเจ้าจักรพรรดิ
อย่างไร ฯ

อ. ดูกรวาสิฏฐะทั้งหลาย เขาห่อพระสรีระพระเจ้าจักรพรรดิด้วย
ผ้าใหม่ แล้วซับด้วยสำลี แล้วห่อด้วยผ้าใหม่ โดยอุบายนี้ ห่อพระสรีระพระ
เจ้าจักรพรรดิด้วยผ้า ๕๐๐ คู่แล้ว เชิญพระสรีระลงในรางเหล็กอันเต็มด้วย
น้ำมัน ครอบด้วยรางเหล็กอื่น แล้วกระทำจิตกาธารด้วยไม้หอมล้วน ถวาย
พระเพลิงพระสรีระพระเจ้าจักรพรรดิแล้ว สร้างสถูปของพระเจ้าจักรพรรดิ
ไว้ที่หนทางใหญ่ ๔ แพร่ง เขาปฏิบัติในพระสรีระพระเจ้าจักรพรรดิด้วย
ประการฉะนี้แล พวกท่านพึงปฏิบัติในพระสรีระพระตถาคต เหมือนที่เขา
ปฏิบัติในพระเจ้าจักรพรรดิ พึงสร้างสถูปของพระตถาคตไว้ที่หนทางใหญ่

๔ แพร่ง ชนเหล่าใดจักยกขึ้นซึ่งมาลัยของหอมหรือจุกจกอกภิวาท หรือจัก
ยังจิตให้เลื่อมใสในพระสถูปนั้น การกระทำเช่นนั้น จักเป็นไปเพื่อประโยชน์
เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ชนเหล่านั้นสิ้นกาลนาน ๆ

ลำดับนั้น พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราสั่งพวกบุรุษว่า ดูกร
พนาย ถ้าอย่างนั้น พวกท่านจงเตรียมสำลีไว้ให้พร้อมเถิด

พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราห่อพระสรีระพระผู้มีพระภาคด้วยผ้า
ใหม่ แล้วซับด้วยสำลี แล้วห่อด้วยผ้าใหม่ โดยอุบายนี้ ห่อพระสรีระพระผู้
มีพระภาคด้วยผ้า ๕๐๐ คู่ แล้วเชิญลงในรางเหล็กอันเต็มด้วยน้ำมัน
ครอบด้วยรางเหล็กอื่น แล้วกระทำจิตกาธารด้วยไม้หอมล้วน แล้วจึงเชิญ
พระสรีระพระผู้มีพระภาคขึ้นสู่จิตกาธาร ๆ

❖ เรื่องพระมหากัสสปเถระ

[๑๕๔] สมัยนั้น ท่านพระมหากัสสปพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่
ประมาณ ๕๐๐ รูปเดินทางไกลจากเมืองปาวามาสู่เมืองกุสินารา ลำดับ
นั้น ท่านพระมหากัสสปแวะออกจากทางแล้วนั่งพักที่โคนต้นไม้ต้นหนึ่ง ๆ
สมัยนั้น อาชีวกคนหนึ่ง ถีอดอกมณฑารพในเมืองกุสินารา เดินทางไกลมา
สู่เมืองปาวา ท่านพระมหากัสสปได้เห็นอาชีวกนั้นมาแต่ไกล จึงถาม
อาชีวกนั้นว่า

ดูกรผู้มีอายุ ท่านยังทราบข่าวพระศาสดาของเราบ้างหรือ

อาชีวกตอบว่า อย่างนั้น ผู้มีอายุ เราทราบอยู่ พระสมณโคดม
ปรินิพพานเสียแล้วได้ ๗ วันเช้าวันนี้ ดอกมณฑารพนี้เราถือมาจากที่นั้น

บรรดาภิกษุเหล่านั้น ภิกษุเหล่าใด ยังไม่ปราศจากราคะ ภิกษุเหล่านั้น บางพวกประครองแขนทั้งสองคร่ำครวญอยู่ ล้มลงกลิ้งเกลือกไปมาดุจมีเท้า อันขาดแล้ว ราพันว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานเสียเร็วนัก พระสุคตเสด็จปรินิพพานเสียเร็วนัก พระองค์ผู้มีพระจักขุในโลกอันตรธานเสียเร็วนัก ดังนี้ ส่วนภิกษุเหล่าใดปราศจากราคะแล้ว ภิกษุเหล่านั้น มีสติสัมปชัญญะ อุดกัลลันด้วยธรรมสังเวชว่า สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง เพราะฉะนั้น เหล่าสัตว์จะพึงได้ในสังขารนี้แต่ที่ไหน ฯ

❖ เรื่องพระสุภัททะ วุฒบวรพิต

[๑๕๕] สมัยนั้น บวรพิตผู้บวชเมื่อแก่ นามว่าสุภัททะ นั่งอยู่ในบริษัทนั้นด้วย ครั้งนั้น สุภัททวุฒบวรพิตได้กล่าววาทะภิกษุทั้งหลายว่า อย่าเลยอาวุโส พวกท่านอย่าเศร้าโศก อย่ารำไรไปเลย พวกเราพ้นดีแล้ว ด้วยว่าพระมหาสมณะนั้น เบียดเบียนพวกเราอยู่ว่า สิ่งนี้ควรแก่เธอ สิ่งนี้ไม่ควรแก่เธอ ก็บัดนี้ พวกเราปรารถนาสิ่งใด ก็จักกระทำสิ่งนั้น ไม่ปรารถนาสิ่งใด ก็จักไม่กระทำสิ่งนั้น ฯ

ลำดับนั้น ท่านพระมหากัสสปเตือนภิกษุทั้งหลายว่า อย่าเลย อาวุโส พวกท่านอย่าเศร้าโศก อย่ารำไรไปเลย พระผู้มีพระภาคได้ตรัสสอนไว้ก่อนแล้วว่า ความเป็นต่าง ๆ ความเป็นพลัดพราก ความเป็นอย่างอื่น จากของรักของชอบใจทั้งสิ้น ต้องมี เพราะฉะนั้น จะพึงได้ในของรักของชอบใจนี้แต่ที่ไหน สิ่งใดเกิดแล้ว มีแล้ว ปัจจัยปรุงแต่งแล้ว มีความทำลายเป็นธรรมดา การปรารถนาว่า ขอสิ่งนั้นอย่าทำลายไป

เลย ดังนี้ มิใช่ฐานะที่จะมีได้ ฯ

[๑๕๖] สมัยนั้น มัลลปาโมกข์ ๔ องค์ สระสงรงเกล้าแล้วทรงนุ่งผ้าใหม่ ด้วยตั้งใจว่า เราจักยังไฟให้ติดจิตกาธารของพระผู้มีพระภาค ก็มิอาจให้ติดได้ ลำดับนั้น พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราได้ถามท่านพระอนุรุทธะว่า

ข้าแต่ท่าน อนุรุทธะ อะไรหนอเป็นเหตุ อะไรหนอเป็นปัจจัย ที่ให้มัลลปาโมกข์ทั้ง ๔ องค์นี้ ผู้สระสงรงเกล้าแล้ว ทรงนุ่งผ้าใหม่ ด้วยตั้งใจว่า เราจักยังไฟให้ติดจิตกาธาร ก็มิอาจให้ติดได้ ฯ

อ. ดูกรวาสิฏฐะทั้งหลาย ความประสงค์ของพวกท่านอย่างหนึ่งของพวกเทวดาอย่างหนึ่ง ฯ

ม. ข้าแต่ท่านผู้เจริญก็ความประสงค์ของพวกเทวดาเป็นอย่างไร ฯ

อ. ดูกรวาสิฏฐะทั้งหลาย ความประสงค์ของพวกเทวดาว่า ท่านพระมหากัสสปะนี้ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป เดินทางไกลจากเมืองปาวามาสู่เมืองกุสินารา จิตกาธานของพระผู้มีพระภาค จักยังไม่ลุกโพล่งขึ้น จนกว่าท่านพระมหากัสสปะจะถวายบังคมพระบาททั้งสองของพระผู้มีพระภาคด้วยมือของตน ฯ

ม. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอให้เป็นไปตามความประสงค์ของพวกเทวดาเถิด ฯ

❖ ถวายพระเพลิง

ครั้งนั้น ท่านพระมหากัสสปะเข้าไปถึงมกุฏพันธนเจดีย์ของพวกเจ้า

มัลละในเมืองกุสินารา และถึงจิตกาธารของพระผู้มีพระภาค ครั้นแล้ว
กระทำจีวรเฉวียงป่าข้างหนึ่ง ประนมอัญชลี กระทำประทักษิณจิตกาธาร
๓ รอบ แล้วเปิดทางพระบาท ถวายบังคมพระบาททั้งสองของพระผู้มีพระ
ภาคด้วยเศียรเกล้า แม่ภิกษุ ๕๐๐ รูปเหล่านั้น ก็กระทำจีวรเฉวียงป่าข้าง
หนึ่ง ประนมอัญชลี กระทำประทักษิณ ๓ รอบ แล้วถวายบังคมพระบาท
ทั้งสองของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า เมื่อท่านพระมหากัสสปและ
ภิกษุ ๕๐๐ รูปนั้นถวายบังคมแล้ว จิตกาธารของพระผู้มีพระภาคก็ไหล
ขึ้นเอง เมื่อพระสรีระของพระผู้มีพระภาคถูกเพลิงไหม้อยู่ พระอวยวะส่วน
ใด คือ พระฉวี พระจัมมะ พระมังสะ พระนหารู หรือพระลลิกา เถ้า เขม่า
แห่งพระอวยวะส่วนนั้น มิได้ปรากฏเลย เหลืออยู่แต่พระสรีระอย่างเดียว
เมื่อเนยใสและน้ำมันถูกไฟไหม้อยู่ เถ้า เขม่า มิได้ปรากฏ ฉนั้นใด เมื่อพระ
สรีระของพระผู้มีพระภาคถูกเพลิงไหม้อยู่ พระอวยวะส่วนใด คือ พระฉวี
พระจัมมะ พระมังสะ พระนหารู หรือพระลลิกา เถ้า เขม่าแห่งพระอวยวะ
ส่วนนั้น มิได้ปรากฏเลย เหลืออยู่แต่พระสรีระอย่างเดียวฉนั้นนั้นเหมือนกัน
และบรรดาผ้า ๕๐๐ คู่ เหล่านั้น ไฟไหม้เพียง ๒ ผืนเท่านั้น คือ ผืนในที่สุด
กับผืนนอก เมื่อพระสรีระพระผู้มีพระภาคถูกไฟไหม้แล้ว ท่อน้ำก็ไหลหลั่ง
มาจากอากาศดับจิตกาธารของพระผู้มีพระภาค น้ำพุ่งขึ้นแม้จากไม้สาละ
ดับจิตกาธารของพระผู้มีพระภาค พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินารา ดับ
จิตกาธารของพระผู้มีพระภาคด้วยน้ำหอมล้วนๆ

ลำดับนั้น พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินารากะทำสัตตบิณฑุขรในสังฆสภา
คารเวดล้อมด้วยธนูปราการ สักการะ เคารพ นับถือ บูชาพระสรีระพระผู้มี

พระภาคตลอดเจ็ดวัน ด้วยการฟ้อนรำ ด้วยการขับ ด้วยการประโคม ด้วย
พวงมาลัย ฯ

❖ เรื่องทูตของพระเจ้าอชาตศัตรูเป็นต้น

[๑๕๗] พระเจ้าแผ่นดินมคธพระนามว่าอชาตศัตรู เวเทหิบุตรได้
ทรงสดับข่าวว่าพระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานในเมืองกุสินาราจึงทรงส่ง
ทูตไปหาพวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราว่าพระผู้มีพระภาคเป็นกษัตริย์ แม้เรา
ก็เป็นกษัตริย์ เราควรจะได้ส่วนพระสรีระพระผู้มีพระภาคบ้าง จักได้กระทำ
พระสถูปและการฉลองพระสรีระพระผู้มีพระภาค พวกกษัตริย์ลิจฉวี
เมืองเวสาลีทราบข่าวว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานในเมืองกุสินารา
จึงส่งทูตไปหาพวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราว่า พระผู้มีพระภาคเป็นกษัตริย์
แม้เราก็เป็นกษัตริย์ เราควรได้ส่วนพระสรีระพระผู้มีพระภาคบ้าง แม้พวก
เราก็จักได้ทำพระสถูปและการฉลองพระสรีระพระผู้มีพระภาค พวก
กษัตริย์ศากยะเมืองกบิลพัสดุ์ ... พระผู้มีพระภาคเป็นพระญาติอัน
ประเสริฐของพวกเรา ... พวกกษัตริย์ถูลีเมืองอัลกัปปะ ... พระผู้มีพระภาค
เป็นกษัตริย์ แม้เราก็เป็นกษัตริย์ ... พวกกษัตริย์โกถิยะเมืองรามคาม ...
พระผู้มีพระภาคเป็นกษัตริย์ แม้เราก็เป็นกษัตริย์ ... พรหมณ์ผู้ครองเมือง
เวฏฐทีปกะ ... พระผู้มีพระภาคเป็นกษัตริย์ แม้เราก็เป็นพรหมณ์ ... พวก
กษัตริย์มัลละเมืองปาวาได้ทรงสดับข่าวว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จ
ปรินิพพานในเมืองกุสินารา จึงทรงส่งทูตไปหาพวกเจ้ามัลละเมืองกุสินารา
ว่า พระผู้มีพระภาคเป็นกษัตริย์ แม้เราก็เป็นกษัตริย์ เราควรจะได้ส่วนพระ

สรีระพระผู้มีพระภาคบ้าง จักได้กระทำพระสถูปและการฉลองพระสรีระพระผู้มีพระภาค เมื่อกษัตริย์และพราหมณ์ว่ามาดังนี้แล้ว พวกเจ้ามัดละเมืองกุสินาราได้ตรัสตอบหมู่คณะเหล่านั้นว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จปริณิพพานในคามเขตของพวกเรา พวกเราจักไม่ให้ส่วนพระสรีระพระผู้มีพระภาค ฯ

❖ เรื่องโทณพราหมณ์

[๑๕๘] เมื่อพวกเจ้ามัดละเมืองกุสินาราตรัสอย่างนี้แล้ว โทณพราหมณ์ได้พูดกะหมู่คณะเหล่านั้นว่า ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย ขอพวกท่านจงฟังคำอันเอกของข้าพเจ้า พระพุทธเจ้าของเราทั้งหลาย เป็นผู้กล่าวสรรเสริญขันติ การจะสัมปะหารกันเพราะส่วนพระสรีระของพระพุทธเจ้า ผู้เป็นอุดมบุคคลเช่นนี้ ไม่ดีเลย ขอเราทั้งหลายทั้งปวง จงยินยอม พร้อมใจยินดีแบ่งพระสรีระออกเป็น ๘ ส่วนเถิด ขอพระสถูปจงแพร่หลายไปในทิศทั้งหลาย ชนผู้เลื่อมใสต่อพระพุทธเจ้าผู้มีพระจักขุมีอยู่มาก ฯ

❖ การแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ

[๑๕๙] หมู่คณะเหล่านั้นตอบว่า ข้าแต่พราหมณ์ ถ้าเช่นนั้นขอท่านนั้นแหละจงแบ่งพระสรีระพระผู้มีพระภาคออกเป็น ๘ ส่วนเท่าๆ กัน ให้เรียบร้อยเถิด โทณพราหมณ์รับคำของหมู่คณะเหล่านั้นแล้ว แบ่งพระสรีระพระผู้มีพระภาค ออกเป็น ๘ ส่วนเท่าๆ กันเรียบร้อย จึงกล่าวกะหมู่คณะเหล่านั้นว่า ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย ขอพวกท่านจงให้ตุมพะนี้แก่

ข้าพเจ้าเกิด ข้าพเจ้าจักกระทำพระสฎูป และกระทำการฉลองตุ้มพระบ้าง
ทูลเหล่านั้นได้ให้ตุ้มพระแกโทณพราหมณ์ ฯ

[๑๖๐] พวกเจ้าโมริยะะเมืองปีปผลิวัน ได้สดับข่าวว่า พระผู้มีพระ
ภาคเสด็จบริพพานในเมืองกุสินารา จึงส่งทูตไปหาพวกเจ้ามัลละเมืองกุ
สินาราว่า พระผู้มีพระภาคเป็นกษัตริย์ แม้เราก็เป็นกษัตริย์ เราควรจะได้
ส่วนพระสรีระพระผู้มีพระภาคบ้าง จักได้กระทำพระสฎูปและการฉลอง
พระสรีระพระผู้มีพระภาค พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราทอบว่า ส่วนพระ
สรีระพระผู้มีพระภาคไม่มี เราได้แบ่งกันเสียแล้ว พวกท่านจงนำพระอังคาร
ไปแต่ที่นี้เถิด พวกทูตนั้นนำพระอังคารไปจากที่นั่นแล้ว ฯ

❖ พระสฎูปบรรจุพระบรมสาริกธาตุ ประมาณพระธาตุ

[๑๖๑] ครั้งนั้น พระเจ้าแผ่นดินมคธ พระนามว่า อชาตศัตถุ เวเท
หิบุตร ได้กระทำพระสฎูปและการฉลองพระสรีระพระผู้มีพระภาค ในพระ
นครราชคฤห์ พวกกษัตริย์ลิจฉวีเมืองเวสาลี ก็ได้กระทำพระสฎูปและการ
ฉลองพระสรีระพระผู้มีพระภาคในเมืองเวสาลี พวกกษัตริย์ศากยะเมือง
กบิลพัสดุ์ ก็ได้กระทำพระสฎูป และการฉลองพระสรีระพระผู้มีพระภาคใน
เมืองกบิลพัสดุ์ พวกกษัตริย์ถูลิเมืองอัลกัปปะ ก็ได้กระทำพระสฎูปและการ
ฉลองพระสรีระพระผู้มีพระภาคในเมืองอัลกัปปะ พวกกษัตริย์โกถิยะเมือง
รามคาม ก็ได้กระทำพระสฎูปและการฉลองพระสรีระพระผู้มีพระภาคใน
เมืองรามคาม พราหมณ์ผู้ครองเมืองเวฐฐที่ปกะ ก็ได้กระทำพระสฎูปและ

การฉลองพระศรีระพระผู้มีพระภาคในเมืองเวฐฐที่ปกะ พวกเจ้ามัดละเมืองปาวา ก็ได้กระทำพระสฎูปและการฉลองพระศรีระพระผู้มีพระภาคในเมืองปาวา พวกเจ้ามัดละเมืองกุสินาราก็ได้กระทำพระสฎูปและการฉลองพระศรีระพระผู้มีพระภาคในเมืองกุสินารา โทณพราหมณ์ ก็ได้กระทำสฎูปและการฉลองตุมพะ พวกกษัตริย์โมริยะะเมืองปิปผลิวัน ก็ได้กระทำพระสฎูปและการฉลองพระอังคารในเมืองปิปผลิวัน ฯ

พระสฎูปบรรจพระศรีระมีแปดแห่ง เป็นเก้าแห่งทั้งสฎูปบรรจตุมพะ เป็นสิบแห่งทั้งพระสฎูปบรรจพระอังคาร ด้วยประการฉะนี้ การแจกพระธาตุดและการก่อพระสฎูปเช่นนี้เป็นแบบอย่างมาแล้ว ฯ

[๑๖๒] พระศรีระของพระพุทเจ้าผู้มีพระจักษุแปดทะนาน เจ็ดทะนาน บุษากันอยู่ในชมพุทวิปี ส่วนพระศรีระอีกทะนานหนึ่งของพระพุทเจ้าผู้เป็นบุรุษที่ประเสริฐอันสูงสุด พวกนาคราชบุษากันอยู่ในรามคาม พระเขี้ยวองค์หนึ่ง เทวดา ชาวไตรทิพย์บุษาคแล้ว ส่วนอีกองค์หนึ่งบุษากันอยู่ในคันธารบุรี อีกองค์หนึ่งบุษากันอยู่ในแคว้นของพระเจ้กาลิงคะ อีกองค์หนึ่ง พระยานาคบุษากันอยู่ ฯ ด้วยพระเดชแห่งพระศรีระพระพุทเจ้านั้นแหละ แผ่นดินนี้ชื่อว่าทรงไว้ซึ่งแก้วประดับแล้วด้วยนักพรตผู้ประเสริฐที่สุด พระศรีระของพระพุทเจ้าผู้มีจักษุนี้ ชื่อว่าอันเขาผู้สักการะฯ สักการะดีแล้วพระพุทเจ้าพระองค์ใด อันจอมเทพจอมนาคและจอมนระบุษาคแล้ว อันจอมมนุษย์ผู้ประเสริฐสุดบุษาคแล้วเหมือนกัน ขอท่านทั้งหลายจงประนอมมือถวายบังคมพระศรีระนั้นๆ ของพระพุทเจ้า

พระองค์นั้น พระพุทธเจ้าทั้งหลายหาได้ยากโดยร้อยแห่งกับ ๗ พระทนต์
๔๐ องค์ บริบูรณ์ พระเกศา และ พระโลมาทั้งหมด พวกเทวดานำไปองค์
ละองค์ๆ โดยนำต่อๆ กันไปในจักรวาล ดังนี้แล ฯ

จบมหาปริณีพพานสูตร ที่ ๓